Editor: Mariana Işoveanu

Coperta de: VALENTIN TĂNASE

Preot prof. dr. NICOLAE D. NECULA

Biserică și cult pe înțelesul tuturor

Editura EUROPARTNER
BUCUREȘTI

ISBN 973-97175-5-1

PREFAȚĂ

În anul 1992, un distins ziarist și om de cultură îmi solicita o colaborare la unul din ziarele foarte căutate și citite la vremea aceea, cu o rubrică religioasă, în care să prezint și să explic, sub formă de articole pe înțelesul tuturor, o serie de termeni, noțiuni, acte și ceremonii din viața religioasă ortodoxă, mai puțin sau aproape deloc știute de marele public, dornic de o inițiere în problemele de ordin religios.

Am acceptat inițiativa cu mare plăcere și mi-am intitulat rubrica „Călăuză liturgică", considerând că cele ce urmau să fie prezentate sub acest titlu trebuiau să se refere la lăcașul de cult și la cele ce se desfășoară în el, lucrurile sfinte, care împodobesc biserica și lucrările sfințitoare care se săvârșesc aici pentru sfințirea și îmbunătățirea vieții religios-morale a credincioșilor, știind bine că lăcașul de cult este, pentru creștinii ortodocși, locul cel mai scump inimilor lor, acela în care se trăiește, se cultivă și se adâncește legătura lor cu Dumnezeu cel în Treime lăudat, cu Maica Domnului și cu sfinții, de la leagăn până la mormânt.

Așa au apărut la rubrica „Călăuza liturgică" a ziarului „Expres Magazin", timp de aproape un an și jumătate, o serie de 80 de articole, în care, sub formă de întrebări și răspunsuri, am lămurit o seamă de probleme, termeni, noțiuni, acte și ceremonii liturgice, practicate de creștinii ortodocși și înțelese doar de o parte din ei, adică de cei mai instruiți în adevărurile și practicile de credință.

Aceste articole, grupate la un loc, alcătuiesc conținutul cărții pe care o publicăm acum sub numele de Biserică și cult pe înțelesul tuturor.

La publicarea articolelor în paginile ziarului amintit, nu am urmărit cu precizie și sistem dinainte stabilit un plan al temelor sau problemelor tratate spre a le grupa pe capitole sau părți distincte, dar, în mare măsură, am ținut seama de patru mari grupe de întrebări și răspunsuri, referitoare la lăcașul de cult, la sărbători și posturi, Sfintele Taine și Sfintele icrurgii. Publicarea articolelor în ziar s-a făcut în funcție de momentul din an în care ne aflam, așa că ordinea în care ele au apărut inițial nu mai poate fi urmată, fiind nevoie de o altă grupare a lor.

În prima parte a cărții sunt prezentate problemele legate de biserică, privită ca lăcaș de cult, cu scurte noțiuni despre arhitectura și pictura bisericească, veșmintele liturgice, odoarele și cărțile de cult, materiile întrebuințate în cultul creștin.

În partea a doua sunt prezentate aspecte legate de timpurile liturgice calendar, sărbători bisericești mai importante, zilele și soroacele de pomenire a celor răposați. Partea a treia este rezervată acelei categorii de slujbe care sunt cuprinse sub denumirea de Taine, înfățișând aspecte privi-

toare la săvârșirea și însemnătatea lor în viața creștină: Botezul, Mirungerea, Împărtășania, Căința, Cununia, Maslul și Hirotonia.

Ultima parte a lucrării este consacrată acelei categorii de slujbe, cunoscute sub numele de ierurgii, adică servicii divine de binecuvântare a vieții omului și a lucrurilor înconjurătoare. Între acestea molitfele, binecuvântările, aghiasma, parastasul și altele joacă un rol cu totul aparte.

Se înțelege de la sine că mai sunt și alte aspecte, teme sau probleme care se cer lămurite pentru credincioși, dar, pentru momentul de față, le prezentăm doar pe acestea. O nouă ediție va aduce completarea și adâncirea lor.

La alcătuirea acestor articole am folosit literatura de specialitate, pe care, din motive lesne de înțeles, nu am putut-o publica sau indica într-un ziar de mare circulație, în care spațiul și caracterul specific al materialului publicat nu îngăduia prezentarea unui aparat critic cu note subsidiare. Dar, în forma în care apare acum acest material, am socotit necesar și obligatoriu să prezint și o listă, fie ea chiar sumară, de bibliografie folosită în alcătuirea articolelor.

Cartea, prin articolele pe care le însumează, este, așa cum i s-a spus la început, o călăuză liturgică, adică un ghid îndrumar sau uneori dicționar al principalelor noțiuni și acte întrebuințate în viața liturgică a Bisericii. Cum, după perioada lungă de aproape 50 de ani, în care educația religioasă a lipsit din preocupările tineretului, aceste lucruri nu se mai știau, era necesar ca ele să fie explicate din nou pe înțelesul tuturor. De aceea cartea nu se adresează specialiștilor în probleme teologice, ci mai ales marelui public doritor de cunoaștere și de participare cât mai vie și mai rodnică la viața liturgică a Bisericii.

Pentru cei care nu au apucat să studieze religie în școală, pentru elevii care acum urmează cursuri de religie, pentru profesorii lor, pentru elevii și studenții teologi aceste lămuriri și precizări socotim că sunt folositoare. Cu această intenție și cu acest scop au fost publicate și acum grupate sub formă de carte, pentru a putea fi mai ușor urmărite și folosite. Nădăjduim că cele scrise aici vor contribui la lămurirea, precizarea și fixarea unor noțiuni de care fiecare om are nevoie pentru a poseda o minimă cultură și pregătire religioasă.

Mulțumesc cu recunoștință, pe această cale, Domnului Radu Constantinescu și redacției ziarului „Expres Magazin" pentru amabilitatea de a-mi fi primit și publicat articolele. Îmi exprim, de asemenea, recunoștința și prețuirea față de Doamna Mariana Ișoveanu, editor al prezentei cărți pentru gândul cel bun de a-mi publica această lucrare, socotind că face un lucru util pentru nevoile religioase ale momentului de față.

Pr. Prof. Dr. NICOLAE D. NECULA
Prodecanul Facultății de Teologie Ortodoxă
a Universității București

I

Biserica – lăcaș de închinare

Lăcașul de cult în viața credincioșilor

În limbajul teologic, noțiunea de „biserică“ are două înțelesuri bine deosebite unul de altul. Primul și cel mai important înțeles este cel dogmatic care privește „Biserica“ (scris cu majusculă) drept „Trupul tainic al lui Hristos“. Acest trup este alcătuit din totalitatea celor care cred în Iisus Hristos, clerici și mireni, care sunt botezați în numele Sfintei Treimi, păstrează aceeași învățătură de credință, se împărtășesc din aceleași mijloace instituite pentru mântuirea și sfințirea lor și se conduc după normele date de Mântuitorul Hristos care este întemeietorul și capul acestui trup. Este ceea ce numim în general Biserica instituție sau organ de mântuire.

Al doilea înțeles al noțiunii de „biserică“ este cel liturgic – pastoral care privește biserica (scris cu minusculă) drept lăcaș de închinare, adică locul sfânt unde credincioșii se adună pentru săvârșirea cultului divin public. În cele ce urmează noi ne vom ocupa de „biserică“ sub al doilea aspect, adică cel de lăcaș de cult.

În viața și spiritualitatea creștină, și îndeosebi în cea ortodoxă, biserica este și rămâne locul cel mai sfânt, casa lui Dumnezeu, în care El este mereu prezent și în care credincioșii se adună pentru săvârșirea cultului divin public, împărtășindu-se de darurile Duhului Sfânt, revărsate asupra lor prin sfintele slujbe bisericești, săvârșite de slujitorii sfințiți special în acest sens. Sunt toate acele categorii de slujbe cunoscute sub numele de Taine, ierurgii și laude bisericești, prin care se sfințește viața credincioșilor, mai presus de toate fiind Sfânta Liturghie, centrul și soarele cultului divin public ortodox.

În biserică, creștinii se mântuiesc și în ea se desfășoară toate evenimentele cu semnificație majoră din viața lor religioasă, de la leagăn până la mormânt. Aici primesc Botezul, prin care se încorporează în Biserica lui Hristos, devenind membri ai acesteia, Mirungerea sau Confirmarea și Sfânta Împărtășanie, aici simt fiorul primelor rugăciuni, în lăcașul de cult primesc iertarea păcatelor și binecuvântarea familiei, de aici pleacă pe ultimul lor drum și tot de aici ascultă rugăciunile de mijlocire pentru ei. Viața religioasă ortodoxă, cu cultul ei atât de frumos, variat și bogat în idei, nu se poate concepe în afară de biserică.

Iată de ce, în spiritualitatea ortodoxă forma de construcție a sfântului lăcaș n-a fost niciodată lăsată la voia și capriciul arhitecților și meșterilor constructori ori al ctitorilor. Ba, dimpotrivă, putem spune că planul și formele lăcașului de cult au fost și sunt subordonate unor principii funcționale, adică scopului căruia îi este destinat lăcașul de cult în viața religioasă a Bisericii, precum și unor idei simbolice cărora el este chemat să le dea formă văzută. Atât

prin formele și arhitectura sa, cât și prin zugrăveala sau pictura care acoperă suprafața pereților, biserica trebuie să ne facă să ne simțim cât mai aproape de Dumnezeu căruia ne rugăm, ca și de Biserica nevăzută, numită „triumfătoare", adică aceea a îngerilor și sfinților cu care suntem în permanentă legătură prin rugăciune.

Cunoscând însemnătatea lăcașului de cult în viața credincioșilor, socotim că este necesar să știm istoria și evoluția lui de-a lungul vremii, părțile componente și simbolismul lor, obiectele sfinte care se găsesc în el. Este ceea ce intenționăm să facem în cele ce urmează.

Cum au apărut lăcașurile de cult creștine?

Așa cum în toate religiile au existat și există diverse locuri de cult, începând cu simple grămezi de piatră și sfârșind cu temple monumentale, la fel și în creștinism au existat lăcașuri de cult încă de la începuturile lui. Practica este moștenită de la iudei, biserica creștină luând locul templului sau sinagogii iudaice. Faptul că Mântuitorul Hristos intră și se roagă sau predică în templele și sinagogile iudeilor constituie dovada că și în creștinism asemenea lăcașuri erau necesare pentru preamărirea lui Dumnezeu.

După pilda Mântuitorului, Sfinții Apostoli și primii creștini frecventau și ei templele și sinagogile iudaice, mergând la orele îndătinate de rugăciune pentru a preamări pe Dumnezeu. Când au început propovăduirea Evangheliei în afara Ierusalimului, îndatoririle legate de cult le săvârșeau atât în sinagogi, cât și în case particulare în care făceau rugăciuni și frângeau pâinea, adică săvârșeau Sfânta Liturghie. În aceste case particulare exista un loc special, foișorul sau camera de sus, anume destinat

pentru obligațiile cultului. Dacă în primele două secole aceste camere folosite pentru cult erau întrebuințate după aceea ca locuințe, începând din secolul al III-lea, camera special amenajată ca loc de cult a rămas numai cu această întrebuințare cu caracter sfânt.

Obiceiul de a se aduna în asemenea case particulare pentru a se ruga, a asculta cuvântul lui Dumnezeu și a săvârși Sfânta Liturghie nu a fost general și cu atât mai mult nu a fost și nu a rămas ca o poruncă a Mântuitorului și a Sfinților Apostoli pentru posteritate. Casele particulare au servit doar pentru perioada în care creștinii nu și-au putut zidi biserici. Iată însă că în secolele al II-lea și al III-lea, apar primele biserici creștine, lăcașuri proprii de cult, zidite atunci sau transformate în acest scop din vechi temple păgâne.

În secolele al III-lea și al IV-lea, apar și primele reguli referitoare la construirea lăcașurilor creștine în care se menționează forma și împărțirea lăcașului de cult, ca și locul destinat fiecărei categorii de credincioși. Deși documentele istorice vorbesc de existența a numeroase asemenea lăcașuri creștine de cult la sfârșitul secolului al III-lea, acestea nu s-au păstrat fiind dărâmate de păgâni în timpul persecuțiilor sau de creștinii înșiși pentru a zidi în locul lor altele mai mari și mai frumoase. Menționăm că în timpul persecuțiilor, creștinii foloseau pentru cultul divin și casele particulare, cimitirele, dar mai ales catacombele, adică acele galerii subterane săpate de ei pentru îngroparea morților.

Începând cu secolul al IV-lea, când Biserica creștină dobândește libertate deplină, cultul ei se dezvoltă tot mai mult, ceea ce aduce după sine și con-

struirea de biserici pe măsura frumuseţii şi amploarei pe care acesta o ia. Din această perioadă, casele particulare sunt lăsate numai pentru nevoile rugăciunii individuale, pe când public se săvârşeşte numai în biserică. Din secolul al IV-lea biserica – lăcaşul creştin de închinare –, cunoaşte o evoluţie şi o înflorire tot mai mare, îmbrăcând, în decursul timpului, diverse forme de construire şi decorare.

Stilul arhitectural al bisericilor creştine

Dacă până în secolul al IV-lea nu se stabilise un stil arhitectonic de construcţie, bisericile putând avea forme diferite, de acum înainte se definesc moduri de construcţie sau stiluri arhitectonice proprii Răsăritului şi Apusului creştin. În Răsărit s-a folosit stilul bazilical din secolul al IV-lea, apoi stilul bizantin, care a rămas până astăzi stilúl oficial al bisericilor ortodoxe, adaptat la formele naţionale sau locale. Conform acestui stil, lăcaşul sfânt este construit în formă de cruce, orientat cu altarul spre răsărit. Biserica este împărţită transversal în trei părţi principale: altar, naos şi pronaos. Pe naos se înalţă cupola. Zidurile interioare ale bisericii sunt împodobite cu picturi, executate de preferinţă în tehnicile mozaic şi frescă. Monumentul reprezentativ al stilului bizantin este Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol, zidită de Iustinian, transformată de turci în moschee, după 1453, şi păstrată apoi ca monument istoric.

În Apus s-au folosit următoarele stiluri arhitectonice: bazilical, romanic, gotic, renaştere, baroc, rococo şi neoclasicist.

Bisericile construite pe teritoriul patriei noastre, din secolul al IV-lea până astăzi, reprezintă aproape toate stilurile arhitectonice, începând cu cel bazilical şi terminând cu diverse forme ale celui bizantin adaptat la specificul nostru. Cele mai importante stiluri folosite în arhitectura românească sunt cel brâncovenesc şi cel moldovenesc, supremă formă de realizare a spiritului românesc în arta construcţiei bisericeşti. Stilul brâncovenesc s-a dezvoltat sub domniile lui Şerban Cantacuzino şi mai ales Constantin Brâncoveanu şi se caracterizează prin armonia şi eleganţa proporţiilor cum şi printr-o bogată podoabă sculpturală. Cele mai de seamă monumente realizate în acest stil sunt bisericile Colţea, Filipeştii de Pădure şi Fundenii Doamnei, zidite sub Cantacuzini, biserica Palatului Domnesc de la Mogoşoaia, Sf. Gheorghe Nou din Bucureşti, mânăstirea Hurezi, biserica mânăstirii Govora, mânăstirea Antim, Stavropoleos şi altele.

Stilul moldovenesc a înflorit sub domniile lui Ştefan cel Mare şi Petru Rareş. Între acestea menţionăm: Putna, Voroneţ, Sf. Gheorghe din Hârlău, biserica principală a mânăstirii Neamţ, Humor, Moldoviţa, Sucevița ş.a.

Denumirile lăcaşului de cult

În literatura teologică de specialitate, ca şi în limbajul obişnuit, întâlnim diferite denumiri date lăcaşului de cult. Astfel, foarte frecvent este numele de **„Casă a Domnului"** sau **„casă domnească"**, în sensul că biserica este locul destinat prin excelenţă cinstirii lui Dumnezeu sau locul unde acesta este prezent mereu. Orice lăcaş de cult creştin ne duce cu gândul la această prezenţă a lucrării divine între oameni. Această idee este vie atât în Vechiul, cât şi în Noul Testament, începând de la Moise şi de la construirea cortului mărturiei, adică a primului lăcaş de cult sau casă a lui Dumnezeu, şi până în zilele noastre.

De timpuriu întâlnim denumirea de **ecclesia** sau **ecclysia,** care a desemnat mai întâi adunarea credincioşilor, iar din secolul al VI-lea şi lăcaşul de cult, adică locul unde avea loc adunarea. Termenul acesta se pare că este cel mai vechi pentru a desemna atât comunitatea credincioşilor, cât şi lăcaşul de cult. El s-a păstrat mai ales la popoarele neolatine apusene, aşa cum sunt francezii, care folosesc cu-

vântul **église,** italienii care au **chiesa,** spaniolii cu **iglesia** ș.a. De asemenea, se mai întrebuințează denumirea de **casă a lui Dumnezeu** sau **casă de rugăciune,** nu în sensul pe care îl întrebuințează astăzi cultele neoprotestante pentru casele lor de adunare, ci așa cum l-a folosit Mântuitorul Hristos însuși, care a spus „Casa Tatălui Meu casă de rugăciune se va chema", referindu-se la templul iudaic din Ierusalim, ca și la locurile de rugăciune ale evreilor. Începând de prin secolele III–IV s-a folosit pentru lăcașul de cult și denumirea de **„bazilică",** de unde derivă și cuvântul nostru românesc de „biserică", adică acea casă în care locuiește „Împăratul cel Mare" sau „Mântuitorul Hristos", bazilică însemnând casă a Împăratului.

Dacă ținem seama de destinația sau locul în care erau construite bisericile, pe lângă denumirile de mai sus mai întâlnim și următoarele: **martirii** sau **martirioane,** adică bisericuțe ridicate în cinstea martirilor sau mucenicilor, fie pe mormintele lor, fie pe cripte cu moaște sau oseminte de-ale lor. Acestea se pare, de altfel, că sunt cele mai vechi biserici creștine autentice. **Baptisteriile** sunt tot lăcașuri de cult destinate săvârșirii botezului creștin, mai ales începând din secolul al IV-lea, când avea loc botezul în masă a catehumenilor. **Paraclisele** sau **capelele** sunt de asemenea lăcașuri de cult sau biserici mai mici care au servit și servesc pentru nevoile religioase ale unor persoane sau grupuri restrânse de credincioși. Le întâlnim de obicei la curțile episcopale, mânăstiri, palate domnești, instituții de cultură teologică. La acestea s-ar mai adăuga **bolnița,** care a servit drept biserică pentru bolnavi în mânăstiri sau în complexele social-caritative, spitale, azile, case de bătrâni și orfani.

Ce simbolizează formele de construcție ale bisericilor?

Forma de construcție a bisericilor creștine, și mai ales a celor ortodoxe, ca și împărțirea interiorului, a fost strâns legată de nevoile cultului divin. După cum este cunoscut, Biserica are o funcționalitate precisă, și anume aceea de a servi drept loc și cadru pentru săvârșirea cultului divin care, prin părțile lui componente, prin totalitatea riturilor și ceremoniilor, cu bogata lor semnificație teologică și simbolică, urmărește să redea istoria mântuirii noastre, viața și activitatea Mântuitorului Hristos, a Maicii Domnului și a sfinților.

Forma cea mai de timpuriu întrebuințată în arhitectura bisericească a fost cea alungită sau dreptunghiulară, recomandată și de Constituțiile Apostolice încă din secolul al IV-lea. Această formă care a predominat în arhitectura bisericească, la începuturile ei, amintește de corabia lui Noe. Așa cum această corabie a salvat de la moarte pe cei care erau în ea, la fel în biserică, creștinii găsesc scăpare și izbăvire din valurile acestei lumi, ca și într-o navă care plutește pe valurile învolburate ale existenței.

Această navă este condusă de însuşi Iisus Hristos spre limanul mântuirii şi al veşniciei. De asemenea, forma alungită ne poartă cu gândul la cortul mărturiei, adică primul lăcaş de cult din Vechiul Testament de la Templul lui Solomon, simbolizând în acelaşi timp întreaga lume pe care avea să o cuprindă Biserica şi în care urma să se răspândească învăţătura ei.

A doua şi cea mai răspândită formă în care sunt zidite bisericile creştine este cea de cruce, fie în interior, fie în exterior, simbolizând adevărul că învăţătura creştină, ca şi cultul divin public, care are în centrul său Sfânta Liturghie, este întemeiată pe jertfa Mântuitorului Iisus Hristos, pe cruce. Fie că e vorba de cruce greacă, cu braţele egale, sau de cruce latină, cu braţul vertical mai lung, cele patru braţe ale crucii simbolizează universul sau lumea întreagă, cele patru unghiuri sau laturi ale lumii, cele patru puncte cardinale ale Pământului, Biserica creştină fiind răspândită în toate părţile lumii şi cuprinzând în acţiunea mântuitoare a jertfei lui Hristos pe cruce întreaga omenire.

Cel mai puţin răspândită şi întrebuinţată în arhitectura bisericească a fost forma rotundă. Deşi forma aceasta sugera perfecţiunea, Biserica fiind „stâlpul şi temelia adevărului", cum spune Scriptura, totuşi ea s-a folosit puţin, mai ales pentru grija ca bisericile creştine să nu se asemene cu teatrele şi templele păgâne construite în această formă, cât şi pentru faptul că asemenea formă nu permitea împărţirea tradiţională a bisericii în altar, naos şi pronaos.

În creştinătatea răsăriteană, tipul arhitectonic al bisericii de plan cruciform sau triabsidal (triconc) cu cupolă, a devenit clasic şi normativ în construirea

bisericilor. El a fost realizat în dimensiuni, variante şi forme diverse, după regiuni şi epoci, după destinaţia bisericilor respective şi după posibilităţile şi gusturile ctitorilor şi constructorilor.

Forma alungită şi mai ales cea de cruce, iar uneori şi cea rotundă au fost întrebuinţate şi în Biserica Ortodoxă Română, din toate zonele pământului românesc, chiar de la formarea poporului român şi înainte de organizarea bisericească din secolul al XIV-lea, păstrându-se până astăzi.

De ce se construiesc bisericile pe locuri înalte și cu altarul spre răsărit?

Așa cum mărturisesc scrierile și documentele bisericești cele mai vechi, și așa cum s-a obișnuit de la începuturile creștinismului, bisericile creștine care trebuiau să sugereze prezența lui Dumnezeu ca și apropierea de El și legătura cu El în timpul serviciului divin, se construiesc, de regulă, pe locuri mai înalte și cu altarul spre răsărit. Așezarea acestora la înălțime este simbol al Bisericii spirituale, al „cetății care stă deasupra muntelui", la care vor merge popoarele, cum spune proorocul Maleahi sau Mântuitorul Hristos însuși.

În același timp, această așezare este simbol și icoană a „cetății celei sfinte, Ierusalimul ceresc care se coboară la noi". Așa cum învățătura Bisericii trebuie să stăpânească sufletele credincioșilor, la fel și lăcașul de cult trebuie să domine cu așezarea și înălțimea lui locul și împrejurimile în care este înălțat.

Cât privește orientarea cu altarul spre răsărit, spre lumină sau izvorul luminii, aceasta este strâns

legată de ființa creștinismului și de rostul lui în lume, al cărui întemeietor este Hristos „lumina lumii" și „Răsăritul cel de sus", cum îl numesc cântările bisericești, către care trebuie să ne îndreptăm în timpul rugăciunii sau al slujbelor săvârșite în sfântul lăcaș. Așa cum este statornicit în credința creștină ortodoxă, la a doua venire, Mântuitorul Hristos se va arăta tot de la răsărit. Iată de ce orice rugăciune, fie particulară, fie publică și cu atât mai mult serviciul divin desfășurat în biserică nu pot fi concepute decât într-un lăcaș orientat cu altarul spre răsărit. Creștinii ortodocși nu-și așază icoanele în casă decât spre răsărit și numai spre punct cardinal se îndreaptă când își pleacă genunchii înaintea lui Dumnezeu. De aceea și lăcașul de cult nu-l pot imagina decât tot orientat cu altarul spre răsărit. A nu ruga într-un lăcaș de cult orientat altfel decât cere tradiția ortodoxă, este ca și cum ne-am închina icoanelor, dar am sta cu spatele la ele, neglijând simbolismul acestei orientări.

În arhitectura bisericească găsim totuși și unele biserici orientate spre alte puncte cardinale decât răsăritul, dar aceasta nu constituie decât o excepție care întărește o regulă stabilită de scrieri care datează chiar din primele secole creștine, așa cum sunt **Didahia celor 12 Apostoli** și **Constituțiile Apostolice** care statornicesc această rânduială. Dacă în celelalte confesiuni creștine, catolică și protestantă și cu atât mai mult la cultele neoprotestante întâlnim biserici orientate spre toate punctele cardinale, aceasta se datorează faptului că aceste Biserici s-au îndepărtat de la regula stabilită la începuturile creștinismului.

Biserica ortodoxă ține cu strășnicie la orientarea lăcașurilor de cult spre răsărit, fără ca prin aceasta să fie o biserică învechită, ci doar o păstrătoare a adevărului. În consecință, nu amplasarea anterioară a edificiilor din jur trebuie să determine orientarea bisericii, ci regula statornicită de la început. Biserica trebuie să fie un mijloc de orientare pentru oameni și din punct de vedere al așezării ei.

Altarul bisericii ortodoxe

Lăcașul de cult ortodox cuprinde trei părți principale: altar, naos și pronaos. Această împărțire, cerută de necesitățile cultului divin, este simbol al Sfintei Treimi, asemănându-se cortului mărturiei lui Moise, din Vechiul Testament, care era alcătuit tot din trei părți.

Partea cea mai importantă și locul cel mai sfânt din Biserică este sfântul altar. Denumirea de altar vine din latinește și înseamnă loc înalt de jertfă, pentru că aici se aduce jertfa cea fără de sânge instituită de Mântuitorul Hristos, adică aici are loc transformarea darurilor de pâine și vin, aduse de credincioși, în Trupul și Sângele lui Hristos, sau, altfel spus, în Sfânta Împărtășanie.

Altarul este situat în partea de răsărit a lăcașului de cult, fiind zidit în formă de absidă, mai sus decât restul bisericii și despărțit de naos prin catapeteasmă (tâmplă sau iconostas). El este rezervat clericilor care slujesc. O prevedere canonică interzice femeilor să intre în altar, în timp ce bărbații sunt admiși numai cu încuviințarea clericilor. În cazuri de excepție și cu

binecuvântarea organelor bisericeşti superioare pot pătrunde în altar călugăriţele. În altar se săvârşesc Sfânta Liturghie, slujba cea mai importantă a cultului divin public ortodox, Taina Hirotoniei, adică a sfinţirii candidaţilor la preoţie în cele trei trepte de: diacon, preot şi episcop, ca şi slujba sfinţirii Sfântului şi Marelui Mir, adică a materiei prin care se administrează Taina Mirungerii sau a Confirmării.

Destinaţia deosebită a altarului este atestată şi de obiectele sfinte care se găsesc în el. Astfel, în mijlocul său se află **Sfânta Masă** sau **Prestolul,** pe care se săvârşeşte Sfânta Liturghie. Ea simbolizează mormântul Mântuitorului Hristos, tainul lui Dumnezeu şi masa pe care Mântuitorul a instituit jertfa nesângeroasă a Noului Testament. Sfânta Masă are forma pătrată şi uneori dreptunghiulară, este zidită din piatră sau marmură, aşezată pe un picior rotund sau pătrat, în care se păstrează, de la sfinţire sau chiar zidire, moaşte sau relicve de sfinţi. Pe Sfânta Masă, acoperită cu îmbrăcături speciale, se găseşte **Sfântul Antimis,** adică o bucată de pânză de in, pe care este imprimată scena punerii în mormânt a Domnului şi simbolizează marama de pe capul Mântuitorului, din timpul şederii în mormânt. Sfântul Antimis are cusute pe spate părticele de sfinte moaşte sau relicve. El este sfinţit şi dăruit bisericilor de către episcopul locului, fiind un semn al autorităţii şi prezenţei lui. Fără antimis nu se poate săvârşi Sfânta Liturghie.

Deasupra lui stă **Sfânta Evanghelie,** care simbolizează pe însuşi Mântuitorul. Pe Sfânta Masă, ca şi în spatele ei, găsim **Sfânta Cruce,** semnul mântuirii oamenilor. De asemenea, pe Sfânta Masă se mai află **chivotul** (un mic vas de metal în formă de

biserică), în care se păstrează Sfânta Împărtăşanie pentru cei bolnavi. **Sfeşnicul, candela** şi **lumânările,** folosite în biserică foarte de timpuriu, sunt simbolul curăţiei sufleteşti, al jertfei şi smereniei credincioşilor. Laicii, care cu diverse ocazii sunt admişi în altar, nu au voie să treacă prin faţa Sfintei Mese.

În partea de răsărit a absidei altarului se află **scaunul** rezervat arhiereului, care simbolizează tronul cel ceresc al Mântuitorului Hristos. În partea de nord a sfântului altar, de obicei într-o nişă, se află **proscomidiarul,** adică locul unde se săvârşeşte **proscomidia,** slujba prin care se pregătesc darurile de pâine şi de vin pentru Sfânta Împărtăşanie. El are o dublă semnificaţie. El preînchipuie atât staulul sau peştera în care s-a născut Mântuitorul, cât şi mormântul în care a fost aşezat. În proscomidiar se află sfintele vase şi acoperămintele lor, a căror semnificaţie este pusă în legătură cu naşterea dar şi cu moartea lui Hristos. În partea de sud a altarului se află **diaconiconul** sau **veşmântarul,** în care se păstrează veşmintele liturgice, vasele sfinte, cărţile de cult şi alte bunuri bisericeşti.

Ce ritual liturgic se săvârșește în naos?

Partea cea mai mare a bisericii este naosul care înseamnă navă. Această denumire vine de la faptul că biserica simbolizează corabia în care credincioșii plutesc pe valurile ispitirilor vieții și se mântuiesc de primejdii, precum pe Noe corabia l-a mântuit de înecul potopului. Naosul închipuiește corabia care duce în patria cerească pe creștinii care sunt călători pe acest pământ.

Această parte a bisericii a fost rezervată dintru început credincioșilor care iau parte activă la sfânta slujbă. Primul loc din acest spațiu eclezial îl constituie **soleea**, adică o parte mai înălțată, aflată înaintea catapetesmei, despărțită prin trepte de cealaltă parte a naosului, Soleea servește ca loc de unde se rostesc de către diaconi și uneori și de către preot, ecteniile, adică acele cereri sau rugăciuni comune ale Bisericii, care cuprind toate nevoile credincioșilor la care aceștia răspund sau se asociază prin răspunsurile liturgice. Tot pe solee stau slujitorii bisericești în timpul săvârșirii înmormântării. De pe solee se citește la Sfânta Liturghie și Evanghelia, de aici arhiereul împărtășește binecuvântarea în timpul Sfintei Liturghii și tot pe solee, în fața ușilor împărătești, se face împărtășirea credincioșilor.

În naos se desfășoară o serie din ceremoniile importante ale slujbelor de dimineața și de seară, ale Sfintei Liturghii, aici au loc citirile din Psaltire și Apostol, ca și scoaterea spre sărutare a Sfintei Evanghelii. Tot în acest spațiu se săvârșesc **hirotesiile**, adică slujbe prin care arhiereul acordă una din treptele clerului inferior de altădată (citeț, cântăreț sau ipodiacon) sau unul din rangurile onorifice ale clerului de mir (paracliser, iconom, iconom stavrofor) și ale celui monahal (sihicel, protosihicel, arhimandrit), ca și confirmarea într-o funcție bisericească administrativă (stareț, econom, protoiereu, consilier, vicar).

În naos se săvârșește și slujba cununiei și a înmormântării, precum și două din slujbele zilnice „cea de seară și cea de dimineață" sau cu denumirea slavonă îndătinată: vecernia și utrenia.

Pe solee stăteau odinioară împărații și cetele de cântăreți, de unde această parte se mai numește și **cor**. De regulă, credincioșii ocupă spațiul din naos situat în dreptul soleei. În vechime se obișnuia, și pe alocuri se mai păstrează și azi acest obicei, ca femeile să stea în spatele bărbaților.

În naos se găsește și **amvonul**, adică locul din care se rostește predica și se citește Sfânta Evanghelie, o estradă mai înălțată, situată odinioară deasupra ușilor împărătești, astăzi într-o parte (stânga) a Bisericii. El simbolizează piatra mormântului de pe care îngerul a vestit învierea. El este împodobit cu embleme ca acestea: porumbelul – simbolul Duhului Sfânt, crucea, ancora și inima – simboluri ale credinței, nădejdii și dragostei, cu patru evangheliști. Tot în naos se află **tetrapodul** sau **proschinitarul** pe care se așază icoana hramului sau a sărbătorii, sfeșnicele cu lumini, stranele cântăreților și scaunul arhieresc.

Sub cupolă se află policandrul care simbolizează bolta cerească luminată de stele. Scaunul portativ de pe care se citește Sfânta Evanghelie se numește **analog**.

Pronaosul – spațiu liturgic pentru botez și pocăință

Pronaosul, așa cum îl arată și numele „înainte de naos", se întinde între ușa cea mare de pătrundere în biserică și naos. Se mai numește și nartică, după denumirea grecească, sau tinda bisericii. Este spațiul sau încăperea în care, în vremea veche, stăteau la slujbă diferite categorii de oameni, după starea pe care aceștia o aveau. Așa, de exemplu, aici erau îngăduiți **catehumenii,** adică acele persoane care se pregăteau să primească Sfântul Botez, **penitenții,** adică cei care se pocăiau pentru păcatele grave pe care le săvârșeau și **energumenii,** adică cei posedați de duhuri necurate, asupra cărora se citeau exorcismele sau rugăciunile de înlăturare a lucrării diavolești, care au rămas până astăzi în slujba Botezului.

Pronaosul a fost și a rămas una din părțile importante ale lăcașului de cult ortodox. Deși categoriile de credincioși care-l populau odinioară au dispărut, totuși i se păstrează rostul și simbolismul lui. Astăzi, aici stau, de regulă, credincioși de toate categoriile, în acest spațiu săvârșindu-se anumite slujbe și rugă-

ciuni bisericești, prevăzute de rânduielile canonice. Așa, de exemplu, pentru a păstra caracterul sau simbolismul lui de loc de pocăință, aici se săvârșește slujba **Litiei,** în prima ei parte, rânduială care are un pronunțat aspect penitențial, de invocare a milei și ajutorului lui Dumnezeu. Este slujba săvârșită în ajunul marilor sărbători și în cadrul căreia se binecuvântează **artosele** sau pâinile aduse de credincioși care se împart la sfârșitul slujbei. Tot aici se săvârșesc unele din laudele bisericești o categorie specială de șapte slujbe, prin care se exprimă lauda lui Dumnezeu, mulțumirea față de binefacerile revărsate asupra noastră și se invocă mila și ajutorul său. Între acestea, menționând **pavecernița,** adică slujba de după vecernie (slujba de seară) și **miezonoptica,** adică slujba de la miezul nopții, specifică vieții călugărești. De asemenea, tot în pronaosul bisericii este prevăzut să se săvârșească slujba înmormântării, ca și unele slujbe legate de nașterea unui copil, rugăciuni și rânduieli pentru mama care naște.

În pronaosul bisericii se săvârșesc două din Sfintele Taine ale Bisericii deosebit de importante: Botezul și Pocăința (Mărturisirea). De aceea, aici găsim vasul pentru săvârșirea Tainei Botezului numit colimvitră, cristelniță sau baptisteriu.

Cât privește Pocăința sau Mărturisirea păcatelor aceasta trebuie făcută înaintea icoanei Mântuitorului Hristos, așa cum cer cărțile de cult: de aceea, în bisericile ortodoxe nu există confesionalele, proprii Bisericii catolice.

Există obiceiul ca, acolo unde pronaosul este despărțit de naos prin zid, în acest spațiu să stea femeile. Obiceiul se mai păstrează doar în unele părți din țară, mai ales în mediul rural, rânduiala fiind

stabilită de Biserică, pentru ca femeile, prin prezența și cochetăria lor, să nu trezească gânduri ispititoare bărbaților care stau la slujbă. De aici și necesitatea unei ținute cât mai decente a celor care intră în biserică.

Cât privește nartica exterioară sau curtea de altădată, unde stăteau păcătoșii înveterați care nu erau primiți în biserică, ea a dispărut, fiind înlocuită de curtea împodobită a bisericii. În amintirea fântânii care era aici și servea pentru spălare, a mai rămas azi, în bisericile apusene, mai ales catolice, vasul cu apă de la intrare.

Iconostas, catapeteasmă sau tâmplă?

Tâmpla, catapeteasma sau iconostasul este acel perete ca un paravan, acoperit de icoane, care separă altarul de restul bisericii. Termenul de **iconostas** datează din sec. al XIII-lea și este întrebuințat mai ales de către teologii și istoricii apuseni de artă, ca și de cei ruși. El mai desemnează și pupitrul sau analogul fix, așezat de obicei în fața soleii, pe care stă așezată icoana hramului bisericii, a Învierii sau a sărbătorii prăznuite, în fața căreia se închină credincioșii când intră în biserică.

Cuvântul de **catapeteasmă** este de origine greacă și vine de la un verb care înseamnă „a desfășura o pânză". Catapeteasma o întâlnim ca perdea și la Cortul mărturiei, ca și la altarul Templului din Vechiul Testament, la Sfânta Sfintelor și în Noul Testament. In bisericile creștine vechi, această perdea închidea intrarea în altar prin grilajul scund care despărțea altarul de naos. Dacă termenul de iconostas s-a încetățenit mai mult la ruși, în schimb la greci și la români a rămas curent, alături de catapeteasmă, cel de **tâmplă,** care derivă de la templu.

În forma şi mărimea actuală, tâmpla este o apariţie destul de târzie în evoluţia tipului arhitectonic bizantin al bisericilor ortodoxe. Bisericile creştine vechi, atât în Răsărit, cât şi în Apus, nu aveau tâmplă sau catapeteasmă. Până prin secolele VIII–IX, pretutindeni altarul era separat de naos printr-un grilaj, făcut din lemn, piatră, marmură sau fier, de înălţimi diferite. Cu vremea, în Răsărit acest grilaj s-a înălţat, iar pe el s-au aşezat icoane, la început a Mântuitorului şi Maicii Domnului, apoi ale sărbătorilor mari ale sfinţilor apostoli şi profeţi, având în vârf crucea. Catapeteasma s-a dezvoltat pe încetul şi de la sine. La dezvoltarea ei a contribuit înflorirea cultului icoanelor, după înfrângerea iconoclasmului, adică acea perioadă de luptă împotriva lor (725–842), ca şi nevoia de a feri de privirile credincioşilor laici, tainele săvârşite în altar. Catapeteasma este socotită ca foarte necesară pentru săvârşirea jertfei euharistice (a Sfintei Liturghii) deşi există şi în Răsărit, în mod excepţional, biserici fără catapeteasmă, la acestea adăugându-se şi cele vechi, anterioare secolelor VII–XIV.

Iconostasul bizantin care nu avea la început decât două sau trei rânduri de icoane, s-a îmbogăţit mai ales în Rusia, unde i s-au adăugat o serie de modificări, înmulţindu-se rândurile de icoane şi distribuirea lor. La începutul secolului al XIV-lea ia naştere catapeteasma de zid. În secolul al XVI-lea catapeteasma deplin formată este răspândită în toată lumea ortodoxă.

Comunicaţia între altar şi naos se face prin două feluri de uşi:

– Uşile centrale, numite **împărăteşti,** căci prin ele intră „Împăratul Hristos", sub forma Evangheliei. Pe aici, odinioară, intra împăratul bizantin spre a aduce

jertfă şi a se împărtăşi. Astăzi, arhiereii intră şi ies din altar în timpul serviciului divin numai prin uşile împărăteşti. Laicii, care sunt primiţi în altar în mod cu totul excepţional, nu au voie să circule prin uşile împărăteşti; de asemenea, nici preoţii, dacă nu se află în timpul săvârşirii actului liturgic. În spatele uşilor împărăteşti se află perdeaua sau **dvera** (din slavonul dveri – uşă).

Uşile laterale, numite **diaconeşti,** prin care intră şi ies diaconii. Prin uşile diaconeşti, credincioşii comunică cu preotul, aducându-i la altar darurile de jertfă (pomelnice, prescuri, lumânări).

De ce sunt pictate bisericile?

În contrast cu aspectul sobru şi obişnuit al exteriorului, interiorul unei biserici ortodoxe se remarcă prin podoaba picturală. Aceasta deoarece una dintre caracteristicile de seamă ale bisericilor de stil bizantin o constituie pictura, atât cea murală, adică executată pe pereţii interiori sau exteriori ai lăcaşurilor de cult, cât şi cea prezentată pe icoane.

Dacă ne referim la pictura murală, aceasta este executată în mai multe tehnici: frescă, ulei, tempera şi encaustică, fresca rămânând aceea care a fost şi este cultivată şi practicată în mod deosebit în bisericile ortodoxe, chiar de la începuturile formării stilului bizantin. Pictura murală în ulei este de influenţă apuseană şi a început să fie practicată la noi abia din secolul al XIX-lea, datorită unor pictori români de renume, care au studiat în Apus şi care au adus cu ei această tehnică nouă. Astăzi există orientarea de a practica, cel puţin pentru bisericile noi, numai pictura în frescă, mult mai rezistentă şi mai proprie ortodoxiei.

Ceea ce trebuie precizat în legătură cu pictura bisericească, şi mai ales cu pictura în frescă, este faptul că ea nu este o simplă copie, imitare, fotografiere ori reproducere a naturii. Orice artă, de altfel, nu se reduce sau nu intenţionează să copieze natura sau realitatea înconjurătoare; cu atât mai mult când este vorba de pictura religioasă sau bisericească, aceasta fiind o artă sacră în care se exprimă idei şi concepte religioase şi nu imagini ale lumii înconjurătoare. Pictura bisericească este pusă în slujba Bisericii şi mai ales a cultului divin, fiind socotită ca un auxiliar însemnat al acesteia.

Arta bisericească (şi, deci, şi pictura) s-a format şi s-a dezvoltat sub îndrumarea Bisericii şi nu şi-a propus cu prioritate să satisfacă gustul sau simţul estetic al credincioşilor. Mai mult decât atât, ea a avut în primul rând caracter şi scop educativ, didactic şi catehetic, adică de instruire a credincioşilor în adevărurile de credinţă. Pictura a fost concepută şi cultivată în Biserica Ortodoxă ca un auxiliar sau întregitor al catehezei, fiind o predică prin imagini, la îndemâna oricui, un material intuitiv de mare valoare. De aceea, chiar dacă prin pictură s-a cultivat şi format şi simţul estetic, educaţia sau instrucţia religioasă şi catehetică au rămas pe primul loc.

Pictura religioasă nu a urmărit înfrumuseţarea sau împodobirea lăcaşurilor de cult, ci transpunerea în formele şi culorile artei, a ideilor religioase, a istoriei vieţii creştine, a conţinutului cărţilor Sfintei Scripturi, a învăţăturii de credinţă, a ceremoniilor cultului divin. De aceea, bisericile nu au fost şi nu vor fi niciodată, prin pictura lor, galerii de artă, chiar dacă marii maeştri, precum Michelangelo sau Grigorescu, au reuşit o asemenea sublimă realizare, ci casa lui Dumnezeu.

Având în vedere cele de mai sus, putem spune că pictura bisericească în general, şi cea ortodoxă în chip special, este o pictură **simbolică,** care, pentru a fi înţeleasă, apreciată şi îndrăgită, presupune cunoştinţe sau iniţiere în problemele de bază ale teologiei şi istoriei Bisericii creştine. Altfel, această minunată artă, în special a vechilor noastre biserici, rămâne o carte închisă, cu taine greu de pătruns, care are nevoie de explicaţii.

Ce sunt icoanele?

În pietatea şi spiritualitatea ortodoxă, icoanele au un rol cu totul deosebit. Cinstirea lor a fost o practică şi o prezenţă vie în viaţa creştină, chiar de la începuturile ei. Termenul de icoană vine din greceşte (icon) şi înseamnă imagine, figură, chip, reprezentare grafică.

Preînchipuite în Vechiul Testament prin heruvimi rânduiţi să străjuiască chivotul legii şi obiectele sfinte din cortul mărturiei sau din templul lui Solomon, icoanele au devenit o realitate numai în creştinism. Ele au însoţit pe creştini în catacombe, apoi în toate manifestările legate de cinstirea persoanelor Sfintei Treimi, a sfinţilor îngeri a Maicii Domnului şi a sfinţilor. În decursul timpului ele au cunoscut o mare dezvoltare, iar cultul lor o continuă strălucire.

După perioada întunecată a iconoclasmului (725–842) Biserica şi-a stabilit definitiv învăţătura sa despre cultul sfintelor icoane. Lucrul acesta l-a făcut mai ales la Sinodul al VII-lea ecumenic, ţinut la Nicea în anul 787. Acest for al Bisericii de pretutindeni a hotărât ca „sfintele icoane, zugrăvite în culori din

pietre scumpe ori din alte materii potrivite, să se aşeze în sfintele Biserici ale lui Dumnezeu, pe vasele şi veşmintele sfinte, pe pereţi, în case şi pe drum. Căci, de câte ori ni se fac văzuţi cei zugrăviţi pe icoane, de atâtea ori se vor îndemna cei ce le privesc să-şi amintească şi să cinstească pe cei închipuiţi pe ele". Această hotărâre a avut la bază, şi a dezvoltat după aceea o teologie a icoanei ortodoxe, o teologie vizuală, căci icoanele reprezintă şi exprimă Sfânta Scriptură şi învăţătura creştină în graiul inefabil al culorilor.

Arta icoanelor este simbolică, lumea înfăţişată în pictura iconografică fiind orientată către veşnicie. Prin simplitatea şi schematismul portretelor, prin silueta figurilor, persoanele sfinte zugrăvite pe icoane, ca şi pe pereţii bisericilor, oferă impresia unei seninătăţi descătuşate de viaţa naturală şi a unei detaşări de lumea aceasta. De aceea, în pictura ortodoxă, icoana nu este o copie sau reproducere fidelă a realităţii din lumea văzută, ci simbolul unei creaturi duhovniceşti. Icoana trezeşte sentimentul comuniunii cu lumea sfinţilor, simbolul fiind o punte care leagă două maluri: vizibilul de invizibil, pământescul de ceresc, empiricul de ideal. Creştinul se roagă în faţa icoanelor ca înaintea lui Dumnezeu şi a sfinţilor, fără a le socoti idoli.

Icoanele au un netăgăduit rol instructiv. Ele au fost şi sunt un neîntrecut mijloc didactic şi catehetic pentru credincioşi, servind drept cărţi puse la îndemâna celor care intră în biserică. Ele constituie o Evanghelie vizuală sau o variantă picturală a Evangheliei.

Pentru credincioşi, icoanele sunt mai ales obiecte de cult cinstite prin îngenunchere, sărutare, invocare

a persoanei zugrăvite. Cinstirea aceasta nu se îndreaptă spre materia din care este făcută icoana, ci spre persoana înfăţişată de ea. Cu toate acestea, cinstim şi icoana în sine, căci materia, devenită purtătoare a chipului unei persoane sfinte se sfinţeşte cu o slujbă specială care o îndreptăţeşte la această cinstire. În tradiţia ortodoxă, o icoană se păstrează în biserică 40 de zile înainte de sfinţire, iar actul sfinţirii scoate materia icoanei din rândul obiectelor obişnuite, comune, devenind semnul unei prezenţe harice pe care o aduce sfinţirea. Multe din icoanele noastre sunt şi obiecte de artă, făcând parte din patrimoniul cultural naţional.

Ce sunt erminiile?

Așa cum arătam anterior, una dintre caracteristicile de bază ale bisericilor de stil bizantin este pictura murală, executată în diferite tehnici, dintre care fresca este cea mai proprie ortodoxiei. Bisericile ortodoxe însă nu se pictează la întâmplare, după bunul-plac sau gust al pictorului, zugravului, ori a ctitorului, ci după o regulă anumită. De aceea putem vorbi de un program sau tipic iconografic care impune pictorilor ce scenă, portret ori chipuri sfinte trebuie și pot fi zugrăvite în diferitele părți componente ale lăcașului de cult.

Programul pictural este alcătuit de așa manieră, încât decorul oricărei biserici se prezintă ca un ansamblu unitar și logic, inspirat și călăuzit de o idee, de un principiu coordonator. Acest program iconografic n-a fost de la început uniform, ci s-a format și a evoluat de-a lungul timpului, în funcție de numeroși factori.

Fiecare parte a lăcașului de cult (altarul, naosul, pronaosul), după destinația sau funcționalitatea sa liturgică formează un spațiu pictural aparte, cu o semnificație teologică și simbolică deosebită. În

funcție de aceasta, fiecare parte a bisericii este împodobită cu pictura care exprimă semnificația ei. Normele după care se pictează un lăcaș de cult și modul în care trebuie executată această pictură ni le dau **Erminiile picturii bizantine.** Ele au fost la început caiete sau scrieri în care marii zugravi își notau regulile de seamă privitoare la meșteșugul picturicesc și care, până la o vreme, s-au transmis oral, de la pictor la pictor. Din secolul al XVII-lea ele au circulat în mai multe redactări, fiind cunoscute mai ales cele de la Muntele Athos, rămase în formă de manuscris. Cel mai important manuscris de acest fel a fost cel al lui Dionisie din Furna, cunoscut mai târziu cu numele de **Erminia picturii bizantine a lui Dionisie din Furna,** din secolul al XVIII-lea. Ea este ultima și cea mai completă dintre toate variantele Erminiei, deși în realitate este tot o operă de compilație. Lucrarea a fost tradusă și în românește de mai multe ori, ultima fiind în 1979.

Cum o arată și numele, Erminia este carte de explicare și interpretare a picturii bisericești. Ea cuprinde două părți principale. În prima parte se dau instrucțiunile tehnice privitoare la materialele folosite la pictură (culori, uleiuri, verniuri etc.). În partea a doua, se prezintă programul sau tipicul iconografic după care se ghidează pictorii de biserici în redarea diferitelor scene și personaje sfinte din Vechiul Testament, Noul Testament și din istoria Bisericii creștine (sărbătorile, viețile sfinților etc.).

În executarea picturii bisericilor ortodoxe, respectarea Erminiei este obligatorie pentru că ea asigură unitatea de stil și de idei teologice proprii ortodoxiei. Erminiile însă nu îndrăgesc personalitatea și talentul pictorului, care rămân libere, chiar în cadrul unui canon ca acesta.

Ce se pictează într-o biserică ortodoxă?

Conform Erminiei picturii bizantine, ansamblul pictural al unui lăcaș de cult ortodox constituie un tot unitar, determinat de funcționalitatea și simbolismul fiecărei părți componente a bisericii. Indiferent de mărimea spațiului pictural, sunt obligatorii și aproape nelipsite următoarele scene și chipuri.

În altar se reprezintă Maica Domnului, ca rugătoare pentru creștini, și Sfinții Ierarhi, autori ai celor trei liturghii ortodoxe. Spațiul care ne atrage cel mai mult privirea este iconostasul sau tâmpla, ale cărei scene și chipuri sfinte sunt fixate de tradiție. Pe acest perete despărțitor între altar și naos sunt înfățișate mai multe rânduri de icoane. Începând de jos în sus, pe primul rând sunt icoanele numite împărătești, ale Mântuitorului Hristos și Maicii Domnului. În stânga icoanei Mântuitorului, în același rând, este icoana hramului bisericii, adică a sfântului căruia îi este dedicat lăcașul de cult și care este ocrotitorul lui. În dreapta icoanei Maicii Domnului se află icoana unuia sau unora dintre sfinții care se bucură de o cinstire deosebită în zona respectivă sau unul dintre cei mai

însemnați sfinți ortodocși. Pe ușile diaconești sunt zugrăviți arhanghelii sau sfinți militari, iar pe ușile împărătești se reprezintă, de regulă, scena Bunei Vestiri, încadrată de cei patru evangheliști. În spațiul de sub icoanele împărătești, se zugrăvesc scene din Vechiul Testament care au legătură cu slujirea sacerdotală de la altar.

Al doilea rând de icoane de pe catapeteasmă reprezintă, de regulă, 12 dintre cele 14 mari sărbători numite împărătești, în cinstea Mântuitorului Hristos și a Maicii Domnului, având în centru Cina cea de Taină.

În registrul următor sunt înfățișați cei 12 sfinți apostoli, având în mijloc pe Mântuitorul. Mergând în sus, rândul următor de icoane este cel rezervat proorocilor Vechiului Testament. Sunt înfățișați 12 proroci, având în centru icoana Maicii Domnului cu pruncul în brațe. Deasupra acestui ultim rând de icoane se află sfânta cruce, pe care este înfățișat Mântuitorul răstignit. De o parte a crucii este înfățișată icoana Maicii Domnului, iar de cealaltă a Sf. Ioan Evanghelistul, de dimensiuni mai mici.

În naos ne atrage atenția în mod deosebit turla care are în bolta sau calota ei sferică icoana **Pantocratorului,** adică a Mântuitorului Iisus Hristos în calitatea sa de atotputernic, care binecuvântează și ocrotește pe credincioși și lumea înconjurătoare. În unghiurile care leagă turla de naos se zugrăvesc cei patru evangheliști. În cele două abside laterale ale bisericii se pictează, de regulă Nașterea Domnului la sud și Învierea la nord. Pe bolta sau tavanul bisericii se reprezintă Botezul Domnului, Sfânta Treime sau un alt praznic împărătesc. Restul naosului înfățișează scene din viața Mântuitorului, minunile și pildele sale, sfinții militari și martiri, sfinții români canonizați de biserica noastră.

Ce este hramul unei biserici?

Orice lăcaș de cult ortodox poartă numele unui praznic împărătesc, al unei sărbători a Maicii Domnului sau a unui sfânt. Auzim vorbindu-se sau scriindu-se, de exemplu, despre Biserica Sfânta Treime, Biserica Înălțarea Domnului, Biserica Adormirea Maicii Domnului sau Biserica Sfântul Nicolae, ori biserici ale altor sfinți. Aceasta înseamnă că respectivele biserici sunt așezate sub patronajul acestor sfinți, purtându-le numele. Acest sfânt se numește cu un termen slavon *hram* și biserica îl primește odată cu momentul sfințirii locului pe care ea urmează să fie construită și, mai ales, în momentul sfințirii ei. Această lucrare sfântă este cunoscută cu denumirea de *târnosire;* slujba este rezervată numai episcopului, preoții neavând voie să o săvârșească.

Cum au luat naștere hramurile de biserică? Chiar de la începuturile creștinismului, credincioșii au înconjurat cu dragoste, venerație și respect pe eroii credinței, adică pe sfinții lor. Din istoria vieții și activității Bisericii creștine știm că, în primele veacuri, când creștinismul apărea ca o religie nouă în Imperiul roman, s-a înregistrat cel mai mare număr de sfinți.

Printre toți cei care, pătrunși de adevărurile învățăturii lui Hristos, primeau moartea cu convingerea că prin aceasta se nasc la viața cea nouă, viața în Hristos. De aceea și ziua de pomenire a sfinților nu este aceea în care s-au născut, ci ziua în care au trecut la cele veșnice, ziua renașterii lor spirituale.

Creștinii veacurilor primare ale Bisericii, văzând răbdarea și seninătatea cu care sfinții mucenici și martiri își apărau credința și primeau moartea pentru ea, au nutrit simțăminte de admirație și respect față de acești eroi ai credinței. Ei au adunat și au înmormântat cu grijă și pietate rămășițele trupești ale celor care mureau pentru Hristos și se adunau în fiecare an, de ziua morții lor, în jurul mormintelor, pentru a-i pomeni, prin săvârșirea Sfintei Liturghii și prin citirea actelor vieții, faptelor și pătimirii lor. Când creștinismul a început să se dezvolte în libertate, iar cultul divin să ia amploare deosebită, mai ales din secolul al IV-lea, creștinii au zidit primele biserici pe mormintele martirilor și mucenicilor, pentru a le păstra și mai vie memoria.

Mai târziu n-a mai fost cu putință ca orice lăcaș să fie înălțat pe mormintele de sfinți și martiri. Astfel s-a luat obiceiul ca orice lăcaș sfânt să fie închinat, dedicat sau consacrat unui sfânt al Bisericii. Așa cum fiecare creștin primește la botez un nume de sfânt, la fel și o biserică, atunci când se târnosește, adică se sfințește de către episcop sau arhiereu, primește numele unui sfânt în cinstea căruia a fost zidită și care de acum o patronează și o ocrotește. Este ceea ce numim hramul bisericii. Icoana a cărui hram îl poartă biserica se pictează în exterior, pe fațada vestică a lăcașului de cult; în interior ea apare pe catapeteasmă, în stânga icoanei Mântuitorului. Multe biserici au un hram principal și unul secundar. Hramul este cea mai mare sărbătoare a bisericii și se serbează cu mare fast și solemnitate.

Veşmintele liturgice

Dacă în viaţa de toate zilele, clericii se deosebesc de ceilalţi credincioşi prin purtarea hainei preoţeşti specifice, cu atât mai mult ei se deosebesc în calitatea lor de slujitori sau de liturghisitori, printr-o îmbrăcăminte specifică. Este vorba de veşmintele liturgice.

Cum au apărut aceste veşminte? Este un obicei îndătinat în toate religiile ca slujitorii cultului să poarte, în momentul oficierii acestuia, veşminte deosebite de cele din zilele obişnuite. Lucrul acesta este consemnat şi în Vechiul Testament de la religia iudaică, de unde creştinismul a moştenit o serie de datini şi obiceiuri cultice.

În cărţile lui Moise, în Exod Levitic şi Numeri se descriu pe larg forma şi întrebuinţarea acestor veşminte de către arhiereii, preoţii şi leviţii Vechiului Testament.

Veşmintele liturgice subliniază în mod principal ideea şi starea de sfinţenie cu care slujitorii trebuiau să se prezinte înaintea divinităţii. Pe lângă starea de pietate care trebuie să caracterizeze persoana liturghisitorului sau a slujitorului, prezenţa exterioară trebuie să fie şi ea marcată de o grijă deosebită, concretizată în îmbrăcarea sau purtarea unor haine specifice, amândouă având la bază respectul cuvenit celui căruia i se aduce cultul.

Cât priveşte întrebuinţarea veşmintelor liturgice în primele secole ale creştinismului, dovezile sunt destul de puţin revelatoare. La început veşmintele erau simple, dar confecţionate din stofe scumpe şi se îmbrăcau numai la serviciul divin. Unele erau croite după modelul veşmintelor din Vechiul Testament, altele au fost tipic creştine. Deosebirea dintre diferitele trepte ale clerului nu era marcată şi prin veşminte. Culoarea acestora era la început albă, simbolizând bucuria, lumina şi curăţenia trupească şi sufletească a persoanelor care slujeau la altar. Cu vremea, şi mai ales din secolul al IX-lea, au început să se introducă în veşmintele liturgice şi alte culori cărora li s-au dat şi interpretări simbolice. Aşa de exemplu, veşmintele de culoare roşie se întrebuinţau în zilele de pomenire a sfinţilor apostoli şi martiri ai Bisericii creştine şi simbolizează sângele vărsat de Mântuitorul Hristos şi de sfinţii lui care au primit moarte mucenicească; culoarea neagră întrebuinţată pentru slujbele din zilele de post, simbolizează căinţa şi întristarea.

În Biserica Ortodoxă, în prezent, veşmintele bisericeşti sunt confecţionate din stofe preţioase, de obicei ţesute cu fir de aur sau argint şi de toate culorile, fără să se dea o semnificaţie deosebită acestora, cu excepţia culorii negre care se întrebuinţează de obicei în perioada posturilor şi mai ales a postului mare sau la slujbele funebre.

Veşmintele bisericeşti liturgice au o semnificaţie simbolică şi se deosebesc după cele trei trepte ale clerului: diacon, preot, episcop.

Veşmintele diaconului sunt: *stiharul,* un fel de cămaşă lungă, *mânecuţele,* care strâng mânecile stiharului, şi *orarul,* propriu numai diaconului – o fâşie de stofă lungă şi îngustă cu cruci cusute pe ea. La stihar şi mânecuţe, preotul adaugă: *epitrahilul* sau *patrafirul* (cu denumirea populară), *brâul* şi *felonul* care este ca o mantie. Episcopul poartă, pe lângă stihar, epitrahil, brâu şi mânecuţe, *bederniţa,* de formă rombică, *sacosul,* un veşmânt mai scurt decât stiharul, cu mâneci largi, *omoforul,* un veşmânt purtat pe umeri, ca un şal, *mitra,* care este acoperământul capului, toiagul sau cârja, numit şi *pateriţă,* şi mantia.

Ce sunt culionul şi camilafca?

Prin natura misiunii lor, aceea de slujitori ai lui Dumnezeu, clericii se deosebesc de ceilalţi oameni şi prin îmbrăcăminte. Urmând exemplul Mântuitorului, ai cărui slujitori sunt, ca şi pe cel ai Sfinţilor Apostoli ai căror urmaşi sunt, clericii poartă, în viaţa de toate zilele haina preoţească tipică, numită Reverendă, confecţionată din stofă de culoare închisă, în general, iar pentru sezonul de vară, din culori potrivite. Nu sunt îngăduite culorile stridente. Singurul care poartă haine de culoare albă este, în tradiţia Bisericii Ortodoxe Române, patriarhul. Culoarea hainelor preoţeşti obişnuite nu are nici o semnificaţie.

Un costum preoţesc complet presupune, pe lângă reverendă şi brâu de culoare neagră, o haină care se poartă peste reverendă, cunoscută cu numele de **rasă** sau **giubea,** croită cu mâneci mai largi. În vechime, preoţii ortodocşi purtau, asemenea călugărilor, **culion,** adică acel acoperământ al capului, de formă cilindrică, mai lat spre partea de sus.

Purtarea costumului preoţesc este o obligaţie canonică stabilită de Sfinţii Părinţi foarte de timpuriu. În Biserica Ortodoxă, spre deosebire de cea Protestantă

sau Catolică, costumul preoțesc este totdeauna numai sub forma unei robe lungi până la pământ. Costumul preoțesc este același și obligatoriu pentru toate treptele clerului: episcopi, preoți și diaconi, ca și pentru cei din lumea monahală. La călugări, arhierei sau episcopi, peste potcap se poartă un acoperământ negru de forma voalului, care atârnă pe spate, numit **camilafcă.**

La costumul preoțesc obișnuit, se adaugă unele ornate speciale care sunt semnul distincțiilor preoțești pentru merite deosebite, sau al unor trepte administrative. Distincțiile preoțești sunt: sachelar, iconom și iconom stavrofor. Sachelarul poartă brâu albastru, iconomul același brâu, dar adaugă la slujbă un semn distinctiv sub formă de romb, prins pe șoldul drept, numit **bederniță.** Iconomul stavrofor adaugă la acestea crucea purtată pe piept ca un pandantiv, stavrofor însemnând purtător de cruce. Cea mai înaltă distincție este crucea patriarhală.

Treptele administrației bisericești sunt: protopopul sau protoiereul, adică primul între preoții unei circumscripții bisericești alcătuite din mai multe parohii, și preoți, inspectoratul bisericesc, consilierii și vicarii eparhiali și consilierii patriarhali. Toți aceștia sunt preoți și poartă ca semn distinctiv crucea și brâie roșii sau vișinii. Consilierii patriarhali și vicarii pot purta brâie mov sau ciclamen.

Distincțiile călugărești sunt: sincel, protosincel și arhimandrit sau iegumen. Arhimandritul poartă cruce. Conducătorul unei mânăstiri este starețul.

Spre deosebire de aceștia, episcopul poartă **engolpion,** adică o iconiță ovală pe piept, atârnată de un lanț, camilafcă și baston. Mitropolitul adaugă cruce la camilafcă și pe piept. Patriarhul poartă un engolpion, două cruci, cruce la camilafcă și toate hainele albe. Cât privește brâul, toți arhiereii îl pot purta de culoare roșie, mov sau ciclamen.

Vasele și odoarele liturgice

Pentru săvârșirea cultului divin, pe lângă lăcașul de cult, slujitorii bisericești și veșmintele liturgice, mai este nevoie și de [illegible] și alte odoare sfinte. Acestea s-au întrebuințat încă de la începuturile creștinismului. Lucrate la început din materiale mai simple ele s-au făurit ulterior, odată cu dezvoltarea cultului și înflorirea artei bisericești, din materiale scumpe și cu mult gust artistic, fiind introduse treptat în cultul divin și dându-li-se apoi semnificație teologică și simbolică. Vasele și odoarele sfinte s-au păstrat, începând din secolul al IV-lea, într-o încăpere specială atașată altarului, numită **schevofilachion,** iar persoana care răspundea de ele, se numea **schevofilax** și avea un fel de consacrare pentru a le putea mânui. După tradiția Bisericii ortodoxe, femeile și persoanele nesfințite nu au dreptul să se atingă de aceste obiecte sfinte. Canoanele bisericești prevăd pedepse aspre pentru întrebuințarea vaselor și odoarelor sfinte în alte scopuri decât cel liturgic, ca și pentru furarea sau înstrăinarea lor.

Principalele vase şi odoare sfinte sunt următoarele:

Discul – este un obiect sfânt, lucrat în formă de taler, de regulă cu picior, din argint sau din alt material, aurit, argintat sau nichelat ori cromat, pe care se aşază pâinea special pregătită pentru Sfânta Împărtăşanie. Întrebuinţarea lui în cult urcă până în timpurile apostolice şi-l găsim în toate riturile liturgice răsăritene şi apusene.

Potirul – este un vas liturgic lucrat în formă de cupă cu picior cu baza lată, în care se toarnă vinul amestecat cu apă în vederea pregătirii Sfintei Împărtăşanii. El a fost întrebuinţat chiar de Mântuitorul la Cina cea de Taină şi de atunci a rămas nelipsit de la săvârşirea Sfintei Liturghii. Potirul s-a făcut din diferite materiale, cupa având diferite forme. Astăzi, el se lucrează din argint sau alt metal, având cupa de formă rotundă, aurită, argintată sau nichelată pentru a nu oxida. Potirele cu paharul de sticlă nu sunt practice, putându-se sparge. Atât discul, cât şi potirul pot fi lucrate artistic, multe din cele vechi fiind adevărate opere de artă în filigran, email sau alte tehnici.

Peste disc şi potir se aşază **acoperămintele** sau **procoveţele** (termen de origine slavă), adică bucăţi de stofă, lucrate cu galon şi broderie, cu cruci pe ele, care acoperă sfintele vase. Acoperământul discului este pătrat, cel al potirului în formă de cruce, iar peste ele se aşază un al treilea, numit şi **aer,** purtat de preot sau diacon la vohodul mare sau ieşirea cu darurile.

Antimisul este bucata de stofă, in sau pânză care are imprimată pe ea punerea în mormânt şi care poartă părţi de moaşte şi relicve, sfinţită de episcop, păstrată pe Sfânta Masă şi fără de care nu se poate săvârşi Sfânta Liturghie.

Tot între obiectele liturgice intră **cădelniţa** pentru tămâiat, vasul cu apă sfinţită şi vasul de botez **(cristelniţa).**

Care sunt cărţile ortodoxe de ritual?

Cultul divin public al Bisericii Ortodoxe se desfăşoară după cărţi de cult sau cărţi bisericeşti ori de slujbă. Ele au constituit dintru început o parte importantă a tezaurului Bisericii, fiind păstrate cu sfinţenie, mai ales în perioadele de persecuţie îndreptate împotriva creştinilor şi care ţinteau distrugerea lor.

Cărţile de ritual întrebuinţate de Biserică sunt de două feluri, după conţinutul lor: cărţi care cuprind texte extrase din Sfânta Scriptură şi cărţi alcătuite de Biserică, în care sunt concentrate produse imnografice şi evhologice ale marilor melozi creştini şi rugăciunile alcătuite de Sfinţii Părinţi.

Dintre cărţile din prima categorie fac parte:

1. Evanghelia sau **Evangheliarul,** numită uneori şi **Tetraevanghelul.** Cartea cuprinde părţi din textele scrise de cei patru evanghelişti Matei, Marcu, Luca şi Ioan. Aceste părţi se numesc pericope. Cel care a început opera de împărţire a Evangheliilor pe pericope, pentru a fi citite la cult, a fost un oarecare **Evagrie,** de la sfârşitul secolului al IV-lea, şi diaconul

Eutaliu din Alexandria Egiptului, pe la anul 458. Lucrarea a fost continuată de Sf. Sava cel Sfinţit (sec. IV) şi Sofronie al Ierusalimului (sec. VII), fiind definitivată de Sf. Ioan Damaschin (sec. VIII) şi Sf. Teodor Studitul (sec. IX).

2. Apostolul cuprinde pericopele citite la cult din Faptele Apostolilor: cele 14 epistole ale Sf. Apostol Pavel şi cele 7 epistole sobornicești. Împărţirea pericopelor s-a făcut de către aceiaşi autori. Pentru Apostol mai întâlnim şi denumirea arhaică de **Praxapostol** sau **Praxiu.**

3. Psaltirea este cartea de cult care cuprinde cei 150 de psalmi, împărţiţi în 20 de catisme, adică grupe de psalmi. Denumirea de catismă vine de la grecescul „catismă = şedere", aceasta însemnând că în timpul citirii lor, credincioşii pot sta jos, în strane.

Dintre cărţile cu texte imnografice cele mai importante sunt: **Liturghierul,** care cuprinde textele liturghiilor săvârşite în Biserica Ortodoxă, **Mineele** care cuprind slujbele sfinţilor pe cele 12 luni ale anului, existând aşadar 12 Minee; **Triodul,** cartea folosită în timpul Postului Mare; **Penticostarul,** cu cântările şi slujbele bisericeşti din perioada de 50 de zile, cuprinsă între Paşte şi Rusalii.

Cărţile de cult au fost cele dintâi documente şi monumente ale limbii române literare şi ale culturii româneşti. Începând cu diaconul Coresi, în secolul al XVI-lea, şi continuând cu mitropoliţii Teofil şi Ştefan din Ţara Românească, Varlam şi Dosoftei în Moldova, Simion Ştefan în Transilvania în secolul al XVII-lea, şi mai ales Antim Ivireanul în secolul al XVIII-lea, cărţile de cult au fost tipărite în limba română, circulând în toate provinciile româneşti. Procesul acesta s-a definitivat în secolele următoare

Ioan Damaschin şi Chesarie la Râmnic, Iacob Putneanu şi Veniamin Costachi în Moldova, Grigore al IV-lea Dascălul, Andrei Şaguna şi alţii. După 1885 cărţile de cult au început să apară în ediţii oficiale ale Sfântului Sinod. În ultimii 40 de ani ele au fost retipărite în ediţii diortosite, adică aduse la zi în privinţa limbii vorbite şi a rânduielilor de slujbă.

Limba română – limbă liturgică

În spiritualitatea ortodoxă românească, cultul divin public joacă un rol cu totul deosebit. Prin frumusețea ceremoniilor, bogăția doctrinară și semnificația lui mistico-simbolică, cultul divin întreține legătura credincioșilor cu Dumnezeu, contribuind la păstrarea, cultivarea și întărirea sentimentului apartenenței la aceeași Biserică ortodoxă și la același neam. Așa au simțit și au trăit întotdeauna credincioșii ortodocși români viața de cult.

Credincioșii s-au simțit una cu preotul lor și și-au unit glasul în rugăciune cu el, formând o adevărată obște rugătoare. Ceea ce a înlesnit această participare activă, directă și efectivă la cultul divin a fost, alături de convingerile religioase puternice, faptul că întotdeauna credincioșii s-au rugat împreună cu preoții lor în limba pe care au vorbit-o în viața de toate zilele, înțelegând ceea ce se săvârșește și se rostește în sfântul lăcaș.

Creștinismul, propovăduit în părțile noastre încă din vremea Sf. Apostol Andrei și de ucenicii Sf. Apostol Pavel, răspândit apoi prin colonişti romani

creştini, şi întărit de misionari, a prins aici rădăcini adânci. El s-a răspândit şi propovăduit în **limba latină veche,** populară, vorbită în întreg Imperiul roman, din care s-a format apoi **limba străromână** sau limba română veche. Cum era firesc, cultul divin, chiar de la începutul organizării Bisericii din aceste părți, s-a oficiat în limba poporului, pentru a fi înțeles de acesta, lucru de care au ținut seama întotdeauna misionarii creștini.

Situația aceasta a durat până în secolele XI–XII când, după creștinarea popoarelor de limbă slavă, și după apariția și răspândirea celei de a treia limbi considerate ca sfântă, **limba paloslavă,** aceasta a fost introdusă și în Biserica românească, în administrație și în cult, fiind socotită în același timp ca o pavăză împotriva tendințelor prozelitiste străine și mai ales catolice. Cu toate acestea, **limba română,** formată definitiv, ca și poporul care-i dăduse naștere, nu a încetat să fie vorbită și folosită în cult. Slujitorii Bisericii cu multă cultură și pricepere, explicau cultul și slujeau părți din el în limba română, slavona fiind neînțeleasă de credincioși și de clerici, care rosteau rugăciunile fără să le priceapă.

Alături de slavonă a fost folosită, în cultul Bisericii noastre, pentru scurtă vreme, începând din secolul al XVII-lea, și **limba greacă.** Această situație era totuși un lucru nefiresc pentru un popor a cărui limbă de origine, latina, nu avea nimic comun cu aceste două limbi, considerate sfinte și impuse a fi folosite în Biserică. De aceea, a existat dintotdeauna tendința firească de înlocuire a lor cu limba vorbită de popor, pentru ca slujba divină să fie înțeleasă de toți.

De ce și de când se întrebuințează lumânările în biserică?

În practica vieții religioase a oricărui creștin, aprinderea unei lumânări este una din obligațiile sale elementare. Aproape că nu există creștin care să intre într-un lăcaș de cult și să nu aprindă o lumânare pentru sine, pentru cei dragi și, mai ales, pentru cei care au răposat. De când datează această practică a aprinderii lumânărilor și ce semnificație are?

Din mărturiile pe care istoria Bisericii ni le pune la îndemână, deducem că lumânarea s-a întrebuințat în cultul creștin de la începuturile sale. Practica aprinderii lumânărilor la cult o întâlnim și înainte de Mântuitorul Hristos, în Vechiul Testament, de unde a trecut și în creștinism. De altfel, nu numai evreii au întrebuințat lumânările la cult, ci și alte popoare cum erau egiptenii, grecii și romanii. În rânduielile de cult de la templul iudaic, întâlnim în special candelabrul sau sfeșnicul cu șapte lumini. Primii creștini, proveniți dintre evrei, au preluat o parte dintre obiceiurile lor iudaice. Mântuitorul Hristos a săvârșit Cina cea de Taină, când a instituit Sfânta Euharistie într-un foișor,

la lumina lumânărilor. Sf. Apostol Pavel a predicat și săvârșit Sf. Liturghie la Troia, în „camera de sus", tot un fel de foișor unde erau lumini multe și candele. Obiceiul s-a răspândit apoi pretutindeni și nu este slujbă divină la care să nu se întrebuințeze lumânările.

La statornicirea practicii arderii lumânărilor la cult a contribuit foarte mult și situația specială a creștinilor din primele secole, care, din cauza persecuțiilor, se rugau în catacombe, în case sau camere ascunse, unde trebuia să aprindă lumânări sau candele pentru a putea săvârși cultul divin. Din secolul al III-lea, avem și mărturii istorice scrise care atestă întrebuințarea lumânărilor și la slujba înmormântării martirilor. Printre slujitorii clerului inferior din acea vreme este menționat acolutul, care avea între sarcinile sale și pe aceea de a aprinde lumânările în biserică.

Folosite la început din necesitate, lumânările au fost păstrate în cult pentru a-i spori măreția sau solemnitatea, dar și pentru semnificația lor, lumina lor simbolizând pe Hristos, „lumina lumii" și învățătura Sa, care este bucurie, dragoste, adevăr și viață. În același timp, ele au fost socotite ca o jertfă adusă lui Dumnezeu.

Lumânările ard în sfeșnice sau candelabre cu o lumină, două, trei, șapte sau douăsprezece, având semnificație teologico-simbolică. Sfeșnicul, care arde sub cupolă, se numește de obicei, **policandru,** adică sfeșnic cu mai multe lumini. Alături de sfeșnice, în biserică se mai întrebuințează și **candele,** care au aceeași semnificație ca și lumânarea.

Odată cu introducerea luminii electrice, numărul lumânărilor și candelelor care ard în biserică a scăzut. Ele se păstrează mai ales ca jertfă adusă de credincioși. Pentru păstrarea picturii bisericilor, la multe lăcașuri de cult, s-au confecționat hote speciale pentru arderea lumânărilor.

De ce se întrebuințează tămâia la slujbe?

Unul din actele liturgice nelipsite din slujbele cultului divin public ortodox este cel al tămâierii sau cădirii, adică al răspândirii fumului și mirosului de tămâie prin mijlocirea cădelniței sau al cățuiei, obiect liturgic sub formă de cupă traforată, cu picior și toartă, care se poartă în mână, legănându-se. Atât în cădelniță, cât și în cățui se pune cărbune încins peste care se așază tămâia care răspândește fumul și mirosul specific.

Ce este și de când se întrebuințează tămâia în cultul creștin? Tămâia este o substanță mirositoare provenind din sucul unor arbori care cresc în Orientul Îndepărtat sau în Africa. În contact cu aerul, acest suc se încheagă. Există mai multe feluri de tămâie, după arborii din care provine. Smirna, de pildă, este un produs superior, de culoare galbenă, uneori cu puncte albe, care are un miros deosebit de plăcut. Ca și tămâia, ea constituia în vechime unul din darurile prețioase care se puteau face cuiva. Așa, de exemplu, Mântuitorului Hristos i s-au adus ca daruri de către magi, aur, tămâie și smirnă. Mai există, de

asemenea, un fel de tămâie numită mira, care este tot produsul unui arbore oriental.

Obiceiul și practica de a tămâia la cult sunt foarte vechi și le întâlnim și înainte de creștinism, în religiile orientale și mai ales în religia iudaică, de unde au trecut și în creștinism. La evrei exista un altar al tămâierii în care se ardea tămâie amestecată și cu alte materii mirositoare. În creștinism, practica tămâierii pătrunde destul de timpuriu. Primele dovezi despre aceasta avem din secolul al IV-lea. Mai târziu, rânduielile de slujbă și în special cele privitoare la Sfânta Liturghie, prevăd momentele la care au loc aceste tămâieri. Ele se fac de altfel, nu numai la liturghie, ci și la celelalte slujbe sfinte, încât, se poate spune că nu există serviciu divin la care să nu se întrebuințeze tămâie.

Tămâierea sau cădirea are și un simbolism liturgic. Ea este socotită ca simbol al rugăciunii care trebuie să se înalțe ca și fumul de tămâie. Când cădim locuri sau lucruri sfințite, atunci ea are un sens de venerare sau cinstire, iar când cădim lucruri care trebuie sfințite, simbolizează harul divin care se pogoară prin rugăciune. În genere, arderea tămâiei este privită ca un act de jertfă.

Tămâierea se uzitează numai la ortodocși și catolici. Protestanții și cultele neoprotestante nu o practică. Tămâia întrebuințată în Biserica noastră provine și din import dar și din fabricația proprie, din amestec de ingrediente mirositoare. Rășina conifere-lor nu poate fi socotită tămâie.

Ce sunt prescura și artosul?

În cultul divin public ortodox, alături de vin și apă, pâinea este materia principală din care se pregătește Sfânta Împărtășanie.

Întrebuințarea pâinii ca materie de jertfă este veche. Se amintește de această folosire a ei în Vechiul Testament, când Melchisedec, regele Salemului, l-a întâmpinat pe Avraam cu pâine și vin, sub formă de ofrandă. Din rânduielile de la Cortul mărturiei lui Moise reiese că din lăcașul de cult, nu lipseau pâinile punerii înainte, tot ca un fel de jertfă. La Cina cea de Taină, când înființează Sfânta Euharistie, Mântuitorul folosește pâinea și vinul, ca elemente de bază ale Sfintei Împărtășanii, iar în rugăciunea „Tatăl nostru" ne îndeamnă să cerem „pâinea noastră cea spre ființă".

În cultul divin public ortodox, pâinea se folosește sub două forme: de **prescură** și de **artos.** Cuvântul prescură vine de la grecescul „prosfora" și înseamnă jertfă, ofrandă, aducere sau punere înainte. Prescura este făcută din pâine dospită, amestecată cu sare și apă. Ea este simbol al jertfei pentru că pâinea reprezintă viața și pe noi înșine care ne jertfim. Prescura are mai multe forme. Cea mai frecventă este cea de pâinișoară rotundă, pe care se aplică o pecete cu un instrument special numit **pistornic** și care imprimă inițialele IIS.HR.NI.KA dispuse sub formă de pătrat. Această formă rotundă simbolizează pământul sau lumea pentru care s-a jertfit Hristos și care i se aduce Lui ca ofrandă.

Altă formă a prescurii este cea de cruce cu patru cornuri sau capete care sugerează cele patru laturi ale lumii pentru care s-a răstignit Hristos sau cele patru brațe ale crucii. Există și prescuri cu cinci cornuri care ne duc cu gândul la cele cinci pâini înmulțite miraculos de Mântuitorul în pustie. De aici s-a luat obiceiul ca pentru pregătirea Sfintei Împărtășanii să se folosească cinci prescuri. Există și prescuri cu trei cornuri, care preînchipuiesc Sf. Treime.

Credincioșii dau preotului prescuri și pomelnice, adică liste cu cei vii și cu cei morți, pentru că la o liturghie totdeauna ne rugăm și pomenim atât credincioșii vii, cât și pe cei morți, scoțând din prescuri mici părticele. Din prescurile rămase de la pregătirea Sfintei Împărtășanii se face anafura, care se împarte la sfârșitul Sfintei Liturghii.

Prescurile se pregătesc de către o persoană cu viață curată.

Artosul este pâinea care se folosește la slujba Litiei săvârșită în ajunul marilor sărbători, seara. În cazul acestei slujbe, pâinile (de obicei cinci) se binecuvântează de către preot sau episcop, împreună cu grâul, vinul și untdelemnul și se dau credincioșilor la sfârșitul slujbei. Cuvântul vine de la „artos", din grecește, și înseamnă pâine, amintind tot de cele cinci pâini cu care Hristos a săturat mulțimile în pustie.

De când se întrebuințează toaca în cultul creștin?

Dacă poposim într-o zi în incinta unei mânăstiri, vom fi impresionați, printre altele, de sunetul frumos al toacii, bătută la diverse ore și care marchează începutul sau anumite momente din cultul divin zilnic.

Întrebuințarea toacei în cult s-a făcut din vechime. În primele secole, mai ales datorită persecuțiilor îndreptate împotriva creștinilor, aceștia erau chemați sau convocați la adunările de cult sau la slujbe de către persoane însărcinate special cu această îndatorire. După încetarea persecuțiilor, creștinii au întrebuințat diferite instrumente între care, la început, trâmbița sau tuba, folosită și la evrei, după aceea ciocanul de lemn cu care se bătea în ușile creștinilor, anunțându-i momentul de începere a serviciilor divine. Mai târziu, în Biserica de Răsărit apare un instrument care a rămas definitiv în cultul creștin și anume toaca. Acest instrument este confecționat fie din lemn, fie din fier.

Toaca din lemn este o scândură lungă și îngustă – făcută dintr-o esență sănătoasă și tare de copac (fag

anu paltin) în care se bate cu unul sau două ciocane do lemn, în funcție de poziția toacei. Dacă toaca este ngățată, se bate cu două ciocane; dacă este portativă – numai cu unul. Toaca de fier este confecționată dintr-o bucată de metal în formă de șină lată, do regulă curbată, în care se bate cu ciocane de metal. De obicei, toaca de metal este fixată pe un suport sau atârnată în cuie, fie în clopotniță, fie în fața bisericii sau într-o latură a acesteia.

Toaca simbolizează trâmbița îngerilor cu care ei vor suna la sfârșitul veacurilor. De aceea, sunetul ei ne îndeamnă să participăm la slujbă și la viața liturgică în general, având în vedere că la judecata de apoi vom da socoteală de tot ceea ce am făcut în această viață.

Toaca se întâlnește în toate Bisericile din răsăritul creștin, atât în mediul urban, cât și în cel rural, dar mai ales în mânăstiri, pentru a aminti permanent viețuitorilor de aici momentele principale ale slujbei.

În Biserica Ortodoxă Română – toaca s-a întrebuințat de timpuriu și o întâlnim pretutindeni. În cult, ca vestește începutul celor șapte laude zilnice, începutul Sfintei Liturghii și al unor ierurgii. În Biserica noastră există trei feluri de toacă: 1) **toaca mică de lemn** sau **portativă,** care bate de regulă înconjurându-se biserica și făcându-se opriri în cele patru laturi ale ei; 2) **toaca mare,** tot de lemn, fixată în clopotniță sau în curtea bisericii, care se bate singură sau combinată cu cea mică, la slujbele cultului divin; 3) **toaca de fier** sau „tochița" fixată în clopotniță sau în curtea bisericii.

Clopotele în cultul creștin

Alături de toacă, cu diversele ei forme, în cultul creștin se mai întrebuințează, ca instrument de înștiințare a începutului slujbelor sau de marcare a unor momente importante din cadrul lor, și clopotele. Spre deosebire de toacă, ele au intrat mai târziu în întrebuințarea liturgică, mai întâi în apus, apoi în răsărit. Clopotele simbolizează vocea sau chemarea lui Dumnezeu și deci îndemnul de a participa la slujbele sfinte săvârșite în biserică.

După tradiție, inventatorul clopotului este socotit Paulin de Nola din Campania, la sfârșitul secolului al IV-lea, de unde se trage și denumirea apuseană de „campane" dată clopotelor.

În Biserica de răsărit, primele clopote au fost trimise în dar împăratului bizantin Mihail al III-lea (842–867), în anul 852 de către Ursus Patricianus, dogele Veneției. Generalizarea lor în tot răsăritul creștin s-a desăvârșit abia în secolul al XII-lea. După cucerirea Constantinopolului de către turci, clopotele au fost interzise de noii stăpânitori, ceea ce a făcut ca în multe părți, să se revină la toacă.

Clopotele se întrebuințează în toate bisericile creștine. Ele sunt numeroase în lăcașurile de cult din Biserica Rusă, unde există adevărate game de clopote sunate după o tehnică asemănătoare cântatului la orgă.

Fiind socotit un obiect de cult foarte important, clopotul se sfințește ori se stropește cu apă sfințită după o orânduială specială. Clopotele se bat la diverse momente din timpul unei zile liturgice, fie în combinație cu toaca și de regulă după baterea acesteia, fie singure. Bătutul clopotelor se face, ca și toaca, la începutul slujbelor importante și la unele momente de seamă din cadrul acestora, la slujba de seară, la miezul nopții, de dimineață, la începutul Sfintei Liturghii, ca și la unele ierurgii. Clopotele se mai întrebuințează și pentru a marca anumite evenimente sau întâmplări din viața credincioșilor sau a obștii creștine: încetarea din viață a unui enoriaș (când ele sună prelung, rar și tânguios), în caz de incendii, războaie sau revoluții ori alte evenimente deosebite, calamități, inundații, grindină ș.a. (când ole bat precipitat și alarmant).

Clopotele se toarnă dintr-un aliaj special, în care predomină alama, care-i determină și sonoritatea. În Patriarhia Română ele se toarnă la Mânăstirea Plumbuita.

Pentru adăpostirea clopotelor și a toacei s-au zidit clopotnițele ortodoxe sau campanilele apusene. Ele sunt construcții în formă de turn, fie separate de biserică, fie în unul din turnurile sau turlele bisericii.

La majoritatea bisericilor din țara noastră, clopotnițele sunt separate de biserică, deși există destule edificii în care turla de pe pronaos sau una din cele două turle existente aici servește drept clopotniță.

De ce facem semnul crucii?

În viața creștinilor, semnul crucii joacă un rol cu totul aparte. Crucea este simbolul creștinismului, emblema sau semnul lui de recunoaștere. Până la Mântuitorul Hristos, crucea a fost obiect de tortură, pe ea fiind răstigniți cei mai mari răufăcători, în general tâlharii. De la Hristos, crucea devine obiect sfânt pentru că ea a fost sfințită prin sângele său vărsat pentru împăcarea omului păcătos cu Dumnezeu. Crucea este simbol al iubirii lui Dumnezeu-Tatăl, față de lume și al jertfei răscumpărătoare, adusă de Iisus Hristos.

O însemnătate deosebită a căpătat crucea după ce împărăteasa Elena, mama lui Constantin cel Mare, a descoperit lemnul crucii pe care fusese răstignit Mântuitorul și după ce împăratul însuși a luat-o drept emblemă pentru steagurile și monedele care circulau pe atunci.

Învățătura despre modul de cinstire a crucii a fost fixată definitiv de sinodul al VII-lea ecumenic, de la Niceea, din anul 787, la care se precizează că ea se cinstește ca și icoanele, nu închipuind-o ca pe un

idol, ci purtându-ne cu gândul la Cel care a fost răstignit pe ea. Cu acest sens, o găsim prezentă pretutindeni, în viața creștină. Regula canonică prevede ca orice fel de cruce să fie sfințită înainte de a i se da destinația respectivă. Acest act al sfințirii dă și materialului din care este confecționată crucea un caracter de sfințenie, pentru că prin ea, ca și în cazul icoanelor, materia este scoasă de sub întrebuințarea obișnuită.

Cât privește formele crucii, în istoria creștinismului se cunosc mai multe din acestea. Astfel există o cruce în forma literei X, numită și **„crucea Sfântului Andrei"**, (folosită azi ca semn de circulație) pentru că pe o astfel de cruce a fost răstignit apostolul Andrei; există apoi o cruce cu brațele egale, cunoscută și sub denumirea de **„cruce greacă".** Cea care are brațul vertical mai lung decât cel orizontal, așa cum este întrebuințată și în practica Bisericii noastre, se numește **„crucea latină".** La acestea se adaugă **crucea** de tradiție **slavă,** cu șase sau opt brațe. În acest caz, la cele patru brațe care alcătuiesc crucea clasică, se adaugă unul scurt, la brațul de deasupra, însemnând tăblița pe care era scris la răstignire, în evreiește, grecește și latinește: Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor (I.N.R.I.). În tradiția ortodoxă, aceste cuvinte sunt reprezentate pe cele patru părți ale crucii sub forma IIs.HR.NI.KA, adică Iisus Hristos învinge (prin cruce). De asemenea, la crucea slavă se adaugă un băț scurt în partea de jos, puțin înclinat, amintind de suportul pe care s-ar fi sprijinit trupul lui Hristos.

Cruce, troiță, rugă

Crucea este prezentă permanent în viața credincioșilor. Pornind de la lăcașul de cult, construit în formă de cruce și până la crucea pe care o purtăm la pieptul nostru, ca obiect sfânt și ocrotitor, acest semn ne însoțește pretutindeni.

Crucea se ridică pe turlele bisericilor, arătând că în biserică se realizează mântuirea adusă de Hristos prin jertfa pe cruce. Uneori, pe turlele lăcașurilor de cult crucea este înfiptă într-o semilună sau folosește ca postament acest astru. Monumentele care au acest mod de prezentare a crucii sunt ctitorii domnești sau boierești, sub această formă ascunzându-se și o semnificație simbolică: lupta împotriva stăpânirii otomane, în vremea de dominație a Porții, și speranța în biruința creștinismului împotriva semilunii. Întâlnim apoi crucea în cimitire, arătând prin aceasta că cei răposați au adormit în credința învierii și nădejdea vieții veșnice.

În afară de crucile cimiteriale, există așa-numitele cruci **memoriale** sau comemorative, așezate la

marginile drumurilor, la răspântii sau în anumite locuri din orașe și sate unde s-au întâmplat evenimente memorabile. Există, de asemenea, crucile de hotar și cele cu caracter votiv, ridicate de voievozi, chiriarhi, sfetnici de divan, boiernași, negustori, meșteșugari, moșneni și răzeși pentru a comemora un eveniment sau pentru a cere ajutorul divinității. Astfel de cruci sunt cunoscute în Muntenia și Oltenia cu denumirea generală de **troiță,** iar în Transilvania cu cea de **rugă.** Între crucile renumite de acest fel amintim cele trei cruci de lângă catedrala patriarhală din București care fuseseră aduse din diferite locuri din țară și așezate în anul 1906 în Parcul „Carol", cu prilejul primei expoziții naționale românești, Crucea lui Leon Vodă, de la 1631, de lângă biserica Slobozia din București, Crucea de la Călugăreni din 1683–1684, ridicată de Șerban Cantacuzino în memoria lui Mihai Viteazul și altele. În mod cu totul excepțional, crucea apare și pe casele românilor ortodocși din Transilvania.

În iconografia bisericească, crucea este reprezentată în scenele care înfățișează răstignirea Mântuitorului Hristos, pogorârea de pe cruce, sau pe cei doi Sfinți Împărați Constantin cel Mare și mama sa Elena, în timpul cărora a fost găsită crucea pe care fusese răstignit Fiul lui Dumnezeu. Un amănunt care atrage atenția este acela că la brațul vertical al crucii, în partea de jos apare zugrăvit un craniu care amintește de Adam, cel care a gustat moartea prin mâncarea din pomul cunoștinței binelui și răului, dar care a fost înviat prin lemnul crucii. După tradiție crucea răstignirii Mântuitorului Hristos ar fi fost înfiptă chiar în locul unde fusese Adam înmormântat.

Semnul sfintei cruci, în cultul ortodox, se face împreunând cele trei degete de la mâna dreaptă (mare, arătător, mijlociu) și strângând pe celelalte două în podul palmei, apoi ducând mâna la frunte, piept, umărul drept apoi stâng, cu formula: „În numele Tatălui (frunte) și al Fiului (piept) și al Sfântului Duh (umărul drept și stâng), Amin".

II

Sărbătorile și posturile

Ce calendar folosește Biserica Ortodoxă Română?

Deși timpul este o realitate metafizică ce scapă posibilităților umane de a-l măsura și împărți, omul a simțit nevoia să-și fixeze în timp sărbătorile religioase și să-și ritmeze activitățile gospodărești. Acestea au dat naștere la calendar. Termenul vine de la latinescul Calendae și înseamnă primele zile ale lunilor în care cetățenilor romani li se aduceau la cunoștință, în for, problemele de interes public.

În istoria omenirii au fost folosite mai multe feluri de calendare: lunare, solare sau lunaro-solare. Cel dintâi calendar a fost întocmit de egipteni. Calendarul care se întrebuințează astăzi în toată lumea creștină, ca și la unele popoare necreștine, a fost întocmit de către astronomul egiptean Sosigene, la anul 46 î.d.H. pe vremea împăratului Iulius Cezar, de unde s-a numit **calendar iulian.** El a fost preluat și de creștini, înscriindu-și în el sărbătorile. Întrucît acest calendar avea o eroare de calcul, el rămânea în urmă față de realitățile astronomice, cu o zi la 128 de ani. O primă încercare de îndreptare a lui s-a făcut în anul 325, de

către Sinodul I ecumenic, care s-a ocupat mai mult de modalitatea fixării datei Paştelui.

Cum însă calendarul continua să rămână în urmă, în secolul al XVI-lea această întârziere ajunsese la 10 zile. Atunci, la 1582, s-a operat prima îndreptare a calendarului de către astronomul italian Luigi Lilio, sub patronajul Papei Grigore al XIII-lea. Această operaţie nu a însemnat alcătuirea unui nou calendar, ci aducerea la zi a celui iulian. De aceea nu există un calendar gregorian propriu-zis, ci o reformă gregoriană a calendarului iulian, prin care s-au suspendat cele 10 zile de întârziere. El se numeşte **stil nou.**

Bisericile Ortodoxe nu au acceptat această îndreptare, rămânând la calendarul iulian stil vechi, care, la începutul secolului nostru, rămăsese în urmă cu 13 zile. De aceea, Bisericile Ortodoxe au hotărât să-şi îndrepte şi ele calendarul. Aceasta s-a întâmplat în 1923, când, la Congresul Interortodox de la Constantinopol, s-a operat îndreptarea calendarului iulian, printr-un sistem ştiinţific mult mai corect decât cel din 1582.

Cu toate acestea, nu toate Bisericile Ortodoxe şi-au îndreptat calendarul. Între acestea se numără: Patriarhia Ierusalimului, Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă Sârbă şi mânăstirile din Muntele Athos, cu excepţia Vatopedului. Aceasta a încurajat apariţia mişcării şi grupării stiliste (care continuă să folosească vechiul calendar iulian), în special la greci şi români. La noi stiliştii au sediul la Mânăstirea Slătioara în Moldova.

Cât priveşte Biserica Ortodoxă Română, aceasta foloseşte un dublu calendar: cel iulian, îndreptat la Constantinopol, pentru sărbătorile cu dată fixă, şi cel vechi neîndreptat, pentru sărbătorile legate de Paşti, a cărui dată este însă rotată după stilul nou.

Cum au apărut sărbătorile în viaţa creştină?

Instituţia sărbătorilor are un rol deosebit în viaţa credincioşilor. Ele sunt acele zile din cursul unui an bisericesc în care se evocă şi se comemorează evenimente de seamă şi persoane sfinte din istoria vieţii creştine. Cu aceste prilejuri, în lăcaşurile de cult se săvârşeşte slujba divină, iar activitatea zilnică obişnuită se întrerupe.

Sărbătorile sunt practicate şi respectate în toate religiile şi am putea spune că ele apar odată cu manifestarea sentimentului religios. Cât priveşte sărbătorile religioase creştine, ele apar la început ca o prelungire a sărbătorilor iudaice, dar serbate în alt spirit şi cu alt conţinut, aşa cum era Paştele sau Cincizecimea. Cu vremea însă, sărbătorile creştine înlocuiesc definitiv aceste sărbători. Cea dintâi sărbătoare de origine creştină este Duminica, în amintirea învierii din morţi a Mântuitorului, eveniment care constituie piatra de temelie a învăţăturii creştine. La aceasta s-au adăugat, în timp, începând cu secolul al III-lea, sărbătorile în cinstea Mântuitorului, care amintesc principalele evenimente din viaţa sa. Înce-

până cu secolul al II-lea, apar zilele de comemorare a martirilor și mărturisitorilor care și-au dat viața pentru Hristos. Din secolul al IV-lea și mai ales din secolul al V-lea, când Biserica stabilește definitiv învățătura despre Maica Domnului, se fixează sărbătorile închinate Maicii Domnului. La acestea se adaugă cele închinate Sfintei Cruci, Sfinților îngeri, persoanelor importante din Vechiul și Noul Testament, marilor pustnici și trăitori ai vieții creștine pe cele mai înalte culmi de sfințenie.

La început, sărbătorile au avut un caracter local, apoi, cu vremea, s-au generalizat în întreaga creștinătate. Procesul acesta a durat câteva secole, dar oricum în secolul al VI-lea putem spune că marea majoritate a sărbătorilor calendarului creștin erau fixate definitiv. În fixarea acestora, un rol important l-a avut pietatea populară, autoritatea bisericească nefăcând decât să consfințească practicarea acestor sărbători.

Sărbătorile au fost fixate de la început în documente care au purtat diverse nume: calendare, martirologii, minologii sau sinaxare care erau colecții de vieți de personalități și de evenimente însemnate din viața Bisericii. Contopite, coroborate și prelucrate, ele au dat naștere Sinaxarului sau Calendarului Bisericii Ortodoxe. În definitivarea lui, un rol important l-au avut Sf. Simeon Metafrastul (sec. X), Nicodim Aghioritul (sec. XVIII) și Bartolomeu din Cutlumuș (sec. XIX). Aceștia au adăugat la sfinții vechi și pe neomartirii greci, ca și pe sfinții din unele Biserici naționale, canonizați mai târziu.

Sărbătorile sunt zile de aducere aminte și de cinstire a persoanelor și evenimentelor sfinte din istoria mântuirii, având rol pedagogic, instructiv și educativ pentru credincioși. Ele sunt notate diferit, după însemnătatea lor, în calendarul de perete.

De ce și cum serbăm Duminica?

Așa cum arătam în alt loc, cea mai veche sărbătoare creștină este Duminica. Denumirea ei vine de la cuvintele latinești *dominica dies* care înseamnă „zi domnească" sau „zi împărătească", adică zi închinată lui Dumnezeu. Ea este sărbătoarea săptămânală a creștinilor.

Duminica a fost instituită și respectată ca zi de sărbătoare pentru mai multe motive. Cel mai important este acela că în zi de Duminică a avut loc Învierea Mântuitorului Iisus Hristos. Tot în zi de Duminică s-a petrecut un alt eveniment din istoria creștinismului, cu semnificații majore pentru existența Bisericii, și anume pogorârea Duhului Sfânt peste Sfinții Apostoli. Învierea lui Iisus Hristos și pogorârea Sfântului Duh sunt cele mai de seamă momente din istoria de început a vieții creștine.

După mărturiile biblice și istorice, această zi a constituit de la început sărbătoarea săptămânală a creștinilor, în care ei se adunau în lăcașurile de cult și „frângeau pâinea", adică săvârșeau Sfânta Liturghie. Cât au durat persecuțiile împotriva creștinilor,

această zi nu a putut fi declarată ca zi oficială de odihnă și sărbătoare, dar a fost respectată ca atare. Abia după încetarea persecuțiilor și după libertatea religioasă adusă de Sf. Constantin cel Mare, acesta a declarat-o ca zi oficială de odihnă în imperiu. Aceasta nu înseamnă, cum eronat se spune, că el a instituit Duminica drept zi de odihnă, ci că doar a oficializat și legalizat o practică respectată de peste trei sute de ani de către creștini.

Pe lângă denumirea de Duminică, adică de zi domnească, pentru această zi s-a mai folosit, și se mai folosește și azi cea de „ziua Soarelui" (Sonntag la germani, Sunday la englezi), de proveniență păgână; cu timpul, ea a dobândit un sens creștin, prin „soare" subînțelegându-se „Soarele Hristos" sau Răsăritul „cel de sus" cum se numește el în cântările liturgice.

Sărbătoarea Duminicii, amintind de Învierea lui Hristos, a fost mereu zi de bucurie și sărbătorită ca atare. Canoanele Bisericii interzic în această zi manifestările religioase care sunt expresia întristării și pocăinței: postul, îngenuncherea, mătăniile. Chiar obiceiul îmbrăcării cu haine curate sau noi, în această zi, respectat mai ales la țară, arată caracterul de bucurie acordat sărbătorii.

Duminica s-a serbat mereu cu participarea la slujba divină. La început, dacă cineva lipsea trei duminici consecutiv de la biserică, era înlăturat din obștea creștină. De asemenea, rânduielile bisericești recomandă întreruperea activităților zilnice și serbarea prin odihnă, fiind îngăduite numai activitățile filantropice.

Într-un an bisericesc sunt 52 de duminici dintre care cele mai importante sunt: Duminica Învierii, a Rusaliilor numită și Duminica Mare, a Floriilor, duminicile de dinainte și de după Crăciun, Bobotează și Înălțarea Sfintei Cruci.

Crăciunul – sărbătoarea renașterii spirituale

Una dintre sărbătorile cele mai importante și mai pline de sens duhovnicesc în viața credincioșilor este Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos sau Crăciunul, cum este ea cunoscută cu denumirea populară. În ceea ce privește originea acestui cuvânt, părerile filologilor sunt împărțite. Așa, de exemplu, unii îl derivă de la cuvântul *carnationem,* adică mâncare de carne pentru că sărbătoarea se prăznuie cu consum mare de carne, după o perioadă lungă de post.

Alții cred că vine de la *calationem* care înseamnă chemare, convocare, întrunire, iar alții îl deduc de la termenul latin *creationem* care înseamnă creație. Această părere din urmă este cea mai acceptată, dacă avem în vedere și sensul teologic al sărbătorii: și anume prin nașterea lui Iisus Hristos se realizează o nouă creație a făpturii și a omului, adică renașterea lui spirituală, care se realizează de fapt, prin botez.

Sărbătoarea Crăciunului, la 25 decembrie, s-a celebrat în Apus, începând din secolul al III-lea. În Răsărit, separarea dintre Crăciun și Bobotează, care

erau serbate împreună la 6 ianuarie, sub denumirea de Epifania sau Teofania, adică arătarea lui Dumnezeu în lume s-a făcut la anul 375, când Crăciunul a început să se serbeze şi aici la 25 decembrie.

Pentru însemnătatea ei deosebită în istoria mântuirii, Naşterea Domnului a fost serbată dintotdeauna cu mare fast şi solemnitate. Ea este pregătită de o perioadă de post de patruzeci de zile. Ultima zi de post, cunoscută sub denumirea de Ajunul Crăciunului este o zi de post aspru. În această zi, cei care postesc până spre seară obişnuiesc să mănânce grâu fiert, amestecat cu fructe şi miez de nucă şi miere sau foiţe subţiri de pâine, ca pentru plăcintă, coapte, în care se înfăşoară miez de nucă amestecat cu zahăr sau miere. Ele se numesc „scutecele Mântuitorului". În multe părţi din ţară se obişnuieşte să se facă pomană cu astfel de grâu sau foiţe.

Tot în ajunul sărbătorii sau cu câteva zile înainte de aceasta, preoţii umblă pe la casele credincioşilor, cu icoana Naşterii, vestind apropierea sărbătorii Crăciunului, binecuvântându-le familiile şi lucrurile din gospodărie. Umblatul cu icoana este unul dintre cele mai vechi obiceiuri creştineşti, amintit chiar din primele secole, constituind una dintre cele mai importante vizite pastorale care trebuie cultivate şi păstrate cu sfinţenie. Acest obicei face parte din bogăţia de datini şi tradiţii care au însoţit prăznuirea solemnă a marii sărbători a Naşterii Domnului. Prin prezenţa preotului, a icoanei, ca simbol al prezenţei lui Hristos şi prin binecuvântarea slujitorilor, adusă cu acest prilej, sărbătoarea capătă frumuseţe şi solemnitate.

De ce umblă preotul cu icoana înaintea Crăciunului?

Între practicile tradiţionale creştineşti legate de sărbătoarea Crăciunului sau a Naşterii Mântuitorului este şi umblatul cu icoana. Aceasta este de fapt o vizită pe care preotul o face credincioşilor parohiei sale în ajunul Crăciunului sau, acolo unde parohia este mai întinsă şi mai numeroasă, cu câteva zile înainte de această sărbătoare. Efectuând această vizită, preotul îşi pune doar epitrahilul şi poartă cu el o icoană care înfăţişează scena naşterii Mântuitorului, cântând troparul sărbătorii şi dând credincioşilor icoana pentru a fi sărutată.

Faţă de această practică, atitudinea celor vizaţi este diferită, arătând starea lor sufletească, educaţia religioasă, credinţa în Dumnezeu şi respectul faţă de datinile şi practicile bisericeşti, nivelul de cultură şi concepţia faţă de Biserică şi slujitorii ei. În funcţie de acestea, marea majoritate a enoriaşilor primeşte cu bucurie vizita preotului, văzând în ea o vestire a sărbătorii Naşterii Domnului, o prezenţă a binecuvîntării Bisericii prin persoana preotului slujitor. De aceea, pentru mulţi dintre ei sărbătoarea este ştirbită de frumuseţe dacă nu este precedată de vizita preotului cu icoana.

Alţii privesc această vizită ca pe o practică, legată de tradiţie sau obicei, fără să-i dea mare importanţă sau semnificaţie.

A treia categorie de persoane priveşte cu indiferenţă, ostilitate sau rea-voinţă acest obicei, refuzând să primească pe preot în casă. Asemenea situaţii se întâlnesc mai ales în mediul urban, pentru că la ţară umblatul preotului cu icoana este o adevărată sărbătoare. Cei care resping vizita preotului dau dovadă de lipsa unei elementare educaţii religioase, de convingeri atee şi atitudini anticlericale şi anticreştine, de ignoranţă în privinţa datinilor şi obiceiurilor creştine şi româneşti.

Ce este de fapt umblatul cu icoana? O vizită pastorală pe care preotul o face cu prilejul sărbătorii Crăciunului. Vizitele pastorale constituie una din căile cele mai bune pentru cunoaşterea parohiei şi a vieţii credincioşilor. Acest obicei, al umblatului cu icoana are o vechime foarte mare. El a intrat în practica Bisericii încă din primele secole ale vieţii creştine şi mai ales când sărbătoarea Crăciunului s-a fixat definitiv la 25 decembrie. Până în secolul al IV-lea, şi mai precis până în 379, Crăciunul era sărbătorit odată cu Boboteaza, la 6 ianuarie, cu denumirea de Epifanie sau Teofanie, adică arătarea lui Dumnezeu. De la această dată, Crăciunul s-a serbat la 25 decembrie, ca sărbătoare deosebită de Bobotează. Tot din acel timp este menţionat şi obiceiul umblatului cu icoana care avea loc în ajunul sărbătorii, care era zi de ajunare, adică de post complet. Înmulţindu-se numărul credincioşilor din parohii, umblatul cu icoana s-a extins cu câteva zile înainte de ajun, pentru ca preotul să poată trece pe la fiecare familie. De atunci, obiceiul s-a păstrat neîntrerupt până astăzi, fiind respectat de credincioşi şi cultivat de către preoţi cu sensul lui major pe care îl joacă în viaţa duhovnicească.

Ce sunt Deniile?

În calendarul ortodox săptămâna a cincea a Postului Paştelui – sunt menţionate, în zilele de miercuri şi vineri, Denii, a Canonului celui Mare şi a Acatistului Născătoarei de Dumnezeu.

Ce sunt aceste Denii?

Prin caracterul şi conţinutul lor, deniile sunt unicate în cultul divin ortodox. Cuvântul „denie“ vine de la slavonescul **vdenie** şi înseamnă privegheri sau slujbă nocturnă. Mai precis, denia este slujba utreniei sau „de dimineaţă“ care se săvârşeşte seara, în ajun. Denia se deosebeşte de **priveghere,** care înseamnă tot slujbă de seară, prin faptul că se referă numai la utrenia săvârşită seara.

Dacă privegherea se săvârşeşte în ajunul sărbătorilor importante, deniile se săvârşesc numai în două săptămâni din timpul unui an bisericesc şi anume: în săptămâna a cincea şi a şaptea (sau a Patimilor) din Postul Paştelui. Cele două denii din săptămâna a cincea sunt utreniile zilelor de joi şi sâmbătă săvârşite seara, în ajun. Slujba este o utrenie de post care înglobează în ea cele două piese

imnografice foarte importante şi frumoase: Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Critlanul, imnograf din secolul al VIII-lea şi Acatistul Bunei Vestiri, atribuit patriarhului Serghie al Constantinopolului (sec. VII). Prima piesă imnografică, cunoscută şi sub numele de **Canonul de pocăinţă** este alcătuit din 250 de imnuri sau strofe în care autorul exprimă în formă întraripată zdrobirea inimii celui păcătos, constituind un imn statornic spre pocăinţă. Cea de a doua compoziţie imnografică, **Acatistul Bunei Vestiri,** este un imn de laudă închinat Maicii Domnului, alcătuit din 24 de strofe. Această piesă imnografică dă expresie sub formă poetică, învăţăturii Bisericii despre Maica Domnului.

Deniile din săptămâna ultimă a Postului sau Săptămâna patimilor sunt slujbele la care credincioşii participă, prin tradiţie, în număr foarte mare. Ele se săvârşesc în biserici începând cu seara Floriilor, deci din Duminica a şasea a postului, până vineri seara, inclusiv. Ca şi cele din săptămâna a cincea şi aceste utrenii au elemente specifice care le dau caracter de unicat. Dintre aceste denii, cele mai importante sunt cele de joi şi vineri seara, cunoscute şi sub denumirile de **denia mică** şi **denia mare.** Cea de joi seara are ca elemente specifice, citirea celor 12 Evanghelii ale patimilor şi scoaterea solemnă a Sfintei Cruci în mijlocul bisericii. Cea de vineri seara se deosebeşte de celelalte denii prin Cântarea Prohodului, în trei stări ca şi prin ritualul înconjurării bisericii cu Sfântul Epitaf (cusătură sau pictură de mare frumuseţe care reprezintă scena punerii în mormânt).

Ce este Duminica Floriilor?

Cu o săptămână înainte de Paşti, în Biserica Ortodoxă se prăznuieşte sărbătoarea Intrării Mântuitorului în Ierusalim, care are la bază evenimentul intrării triumfale a Mântuitorului în Ierusalim înainte de Patimile şi Învierea Sa din morţi.

Prin această intrare, se împlinea una din proorocirile mesianice ale Vechiului Testament, şi anume cea a proorocului Zaharia, făcută cu 500 de ani înainte de naşterea Domnului, prin care spunea: „Bucură-te foarte, fiica Sionului, căci iată împăratul tău vine la tine drept şi biruitor: smerit şi călare pe asin, pe mânzul asinei". Cu şase zile înainte de Paştele iudaic Iisus venise în Betania unde era Lazăr pe care-l înviase din morţi, iar a doua zi a intrat în Ierusalim. Mulţimea, venită aici pentru sărbătoarea Paştelui, auzind de venirea Lui a luat ramuri de finic şi a ieşit în întâmpinarea Lui strigând: „Osana! Bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului".

De la acest fapt a luat naştere sărbătoarea care se mai numeşte în popor şi Floriile, unul din cele zece praznice împărăteşti în cinstea Mântuitorului.

Sărbătoarea mai este cunoscută şi cu alte denumiri, cum ar fi cea de „Duminica Stâlpărilor" pentru că

istorisirea evanghelică ne amintește de faptul că poporul ținea în mâini stâlpări, adică ramuri sau crenguțe de finic, palmier sau de măslin, de unde și denumirea de „Duminica ramurilor". În amintirea acestui fapt, în această zi se aduc în bisericile noastre ramuri de salcie care se binecuvântează cu o rugăciune specială, în timpul slujbei de dimineața, înaintea Sf. Liturghii și se împarte credincioșilor, care le țin în mâini tot timpul slujbei, ca simbol al biruinței împotriva morții, dovedită prin învierea lui Lazăr de către Mântuitorul, cu o zi mai înainte. Aceste ramuri sunt apoi purtate, în unele părți ale țării noastre, la brâu, ca o cingătoare, pentru tămăduirea de dureri de mijloc. În alte locuri, din ele se fac cununițe care se așază la icoane sau candele, până în anul următor, fiind aducătoare de bine.

Sărbătoarea mai este cunoscută și sub denumirea de „Duminica aspiranților sau candidaților la botez" pentru că, odinioară, în această zi, cei care doreau să primească botezul și erau instruiți în învățăturile de credință, erau înscriși, cu binecuvântarea episcopului pe listele de candidați la primirea acestei Taine, fiind obligați să învețe Crezul. Sărbătoarea se mai numește și „Duminica grațierilor", căci în cinstea ei împărații grațiau pe cei din închisori.

Cea mai cunoscută denumire a acestei sărbători este cea de „Duminica Florilor sau Floriilor" pentru că ea cade la începutul primăverii, când apar și primii muguri și cele dintâi flori de salcie, cătină, corn și altele.

Sărbătoarea este menționată încă din secolul al IV-lea, de o serie de scriitori și documente istorice bisericești.

Fiind praznic împărătesc și zi de mare bucurie duhovnicească, deși în perioada Postului, se îngăduie consumarea de pește, untdelemn și vin.

În seara Floriilor încep deniile Săptămânii Patimilor.

Paștele – cea mai mare sărbătoare creștinească

Duminica aceasta, creștinii ortodocși vor serba Paștele, „praznicul praznicelor și sărbătoarea sărbătorilor", așa cum îl definește una din cântările de bază bisericești. Paștele este cea mai mare sărbătoare creștină, pentru că prin ea se face cuviincioasă amintire de Învierea Mântuitorului din morți, care înseamnă temelia învățăturii de credință creștină.

Cuvântul **Paști** vine din limba ebraică, prin filieră latină, sub forma pluralã de **paschae** și înseamnă trecere. Prin analogie cu Paștele iudaic sau sărbătoarea azimilor, care amintea de trecerea și eliberarea iudeilor din robia egipteană, Paștele creștin înseamnă trecerea de la moarte la viață și eliberarea din robia păcatului și a morții adusă de Iisus Hristos prin învierea Sa din morți.

Paștele este cea mai veche sărbătoare creștină. El s-a prăznuit de la începuturile creștinismului, dar modul serbării și data acestei sărbători s-au deosebit de la o regiune la alta, în primele veacuri creștine. Cea dintâi reglementare oficială a datei sărbătoririi

Paştelui a formulat-o Sinodul I ecumenic de la Niceea, din anul 325 şi această hotărâre a rămas normativă până astăzi. Iată ce prevedea hotărârea Sinodului:

a) Paştele se va serba întotdeauna numai în zi de Duminică; b) această Duminică trebuie să fie cea care urmează imediat după luna plină de după echinocţiul de primăvară; c) dacă Paştele creştin coincide cu data Paştelui iudaic, se va amâna cu o săptămână, serbându-se în Duminica următoare.

Conform acestei hotărâri, Paştele urmează să cadă într-un interval de 35 de zile, cuprins între 22 martie şi 25 aprilie. Până în 1582, Paştele a fost serbat la aceeaşi dată de către toate Bisericile creştine. Din 1582, creştinătatea s-a împărţit în două în privinţa serbării Paştelui: Bisericile apusene, catolice şi apoi protestante serbează Paştele între 22 martie şi 25 aprilie ale stilului nou, realizat de reforma gregoriană a calendarului iulian. Bisericile ortodoxe au serbat, până în 1924, Paştele pe stil vechi, deci în urma celui catolic şi protestant. Din 1924 Bisericile care au adoptat calendarul îndreptat, au serbat Paştele odată cu cele apusene, până în 1927. După această dată şi până în prezent, toate Bisericile ortodoxe serbează Paştele după Pascalia sau regula veche, deci între 22 martie şi 25 aprilie după stilul vechi.

Paştele ortodox se serbează mereu după cel catolic, diferenţa mergând uneori până la o lună. Coincidenţele între Paştele catolic şi cel ortodox sunt rare şi întâmplătoare; uniformitatea datei Paştelui nu ar putea-o asigura decât folosirea aceluiaşi calendar în toată creştinătatea.

Pentru creştini, Paştele a fost şi rămâne sărbătoarea cea mai plină de bucurie, exprimată prin abundenţa de lumină şi frumuseţea slujbei divine. Creştinii se salutau şi se salută şi azi cu formulele: „Hristos a Înviat!“ şi „Adevărat a Înviat!“ până la Înălţarea Domnului. În trecut, cu acest prilej se eliberau prizonierii şi sclavii, se aduceau ofrande la biserică şi mai ales ouă roşii, care amintesc de sângele Mântuitorului, se binecuvântau şi se împărţeau săracilor. Se făcea botezul catehumenilor şi se interziceau petrecerile deşănţate şi actele de penitenţă şi întristare. Paştele rămâne inima spiritualităţii ortodoxe.

Ce este „Izvorul tămăduirii“?

În calendarul creștin ortodox, în ziua de vineri din Săptămâna luminată, adică perioada cuprinsă între Duminica Învierii sau a Sfintelor Paști și Duminica Tomii sau prima după Înviere, figurează una din sărbătorile foarte scumpe pietății ortodoxe. Ea poartă numele de *Izvorul tămăduirii,* și este o sărbătoare cu „ținere“, adică având slujba săvârșită în biserică, o zi bisericească importantă în care se face slujbă și mai ales Sfânta Liturghie, urmată de sfințirea mică a apei. Sărbătoarea este închinată Maicii Domnului și face parte din așa-numitele sărbători mici, închinate Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu.

Conform practicii și tradiției bisericești, dintre toți sfinții cinstiți în ortodoxie, Maica Domnului are cele mai multe sărbători închinate ei. Dintre acestea, patru sunt socotite „mari“ și incluse adesea în manualele teologice, ca și în iconografia de pe catapeteasmă, în rândul praznicelor împărătești. Aceste sărbători sunt: Nașterea Maicii Domnului (8 septembrie) numită și Sfânta Maria mică, Intrarea

în Biserică sau Ovidenia ori Vovidenia (21 noiembrie), Bunavestire sau Blagovestenia (25 martie) și Adormirea Maicii Domnului sau Uspenia (15 august). Alături de aceste sărbători mari, mai există șapte sărbători de mai mică importanță închinate Maicii Domnului care ne amintesc anumite momente din viața ei. Între acestea se numără și Izvorul tămăduirii care se bucură de mare cinstire, deoarece cade mereu Vineri în Săptămâna luminată sau pascală.

Sărbătoarea își trage denumirea de la o minune săvârșită de Maica Domnului prin apa unui izvor cu puteri tămăduitoare, descoperit de un creștin pios, pe nume Leon, prin mijlocirea Maicii Domnului. Ajungând apoi în funcție importantă de stat al Imperiului de Răsarit (457–474), el a înălțat pe acel loc în anul 457 o biserică numită „Izvorul tămăduirii“, închinată Maicii Domnului. Biserica a fost restaurată și îngrijită de împărații Iustinian, Vasile Macedoneanul și Leon Înțeleptul.

Biserica „Izvorul tămăduirii“ a devenit apoi un centru de manifestare a puterii și milostivirii Maicii Domnului față de cei în suferință. Alături de Mântuitorul, care se arată în această săptămână ca izvor al vieții și învierii noastre, Maica Domnului apare ca ocrotitoare a vieții noastre și „Izvor al tămăduirilor“.

În această zi, după Sfânta Liturghie, în biserici, și uneori la fântâni și izvoare, se săvârșește slujba sfințirii apei, după o rânduială specială. În unele părți din țară, preoții merg și stropesc casele credincioșilor cu această apă sfințită, foarte căutată în viața lor.

Ce este Ispasul?

Între Praznicele Împărăteşti cu dată variabilă, legată de Paşti, este şi sărbătoarea Înălţării la cer a Domnului, pe care Biserica o va serba. Sărbătoarea se mai numeşte în popor şi *Ispas,* de la cuvântul de origine slavonă Supasu, care înseamnă Mântuitorul. Este sărbătoarea în care Biserica face amintire în fiecare an de ultimul eveniment din viaţa pământeană a Mântuitorului. Prin înălţarea Sa la cer, se încheie activitatea Sa de răscumpărare a neamului omenesc din robia morţii şi a păcatului.

Evenimentul Înălţării este amintit în Sfintele Evanghelii şi descris pe larg în cartea Faptele Apostolilor, unde se spune că, după Învierea sa din morţi, Mântuitorul s-a arătat Sfinţilor Săi ucenici şi Apostoli, timp de 40 de zile, prin multe semne doveditoare. Vorbind cu ei despre împărăţia lui Dumnezeu, i-a încredinţat că le va trimite Duhul Sfât care le va da putere pentru a fi martori şi mărturisitori ai Lui în Ierusalim, Iudeea, Samaria şi până la marginile pământului. Şi zicând acesta, s-a înălţat la cer, iar un nor l-a luat din faţa ochilor lor. Este exact ceea ce

iconografia ortodoxă înfăţişează referitor la praznicul Înălţării.

Evonimentul Înălţării la cer a Mântuitorului este adovâr de credinţă, mărturisit şi în Crez. El are importanţă deosebită în viaţa credincioşilor, şi deci a Bisericii. Mai întâi, pentru că el încheie şirul actelor sau momentelor importante din viaţa Mântuitorului, apoi, prin Înălţare, firea omenească este înălţată în persoana Mântuitorului la Dumnezeu şi constituie promisa pogorârii Duhului Sfânt pentru a continua lucraroa în Iisus în Biserică.

Sărbătoarea cade întotdeauna la 40 de zile după Înviere, de aceea se serbează mereu în joia săptămânii a şasea după Paşti. Deşi sărbătoarea are o bază biblică şi s-a prăznuit de timpuriu, mărturii scrise despre existenţa ei avem doar din secolele III–IV. Aşa, de exemplu, Constituţiile Apostolice o menţionează ca pe una dintre cele mai vechi sărbători. După unele mărturii istorice, ea se prăznuieşte la început odată cu Cincizecimea, sau Rusaliile, deci la 50 de zile de la Înviere. Începând cu secolul al IV-lea, o serie de Sfinţi Părinţi fac referire la această sărbătoare, lăsând predici sau cuvântări ţinute cu această ocazie, aşa cum fac Sf. Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin, Sf. Atanasie al Alexandriei şi Sf. Grigorie de Nissa, ca şi Socrate. Dacă pelerina Egeria vorbeşte de serbarea ei odată cu Rusaliile, Fericitul Augustin (sec. V) ne arată că în vremea lui ea era generalizată şi serbată la 40 de zile după Înviere, în toată lumea creştină.

Sărbătoarea a căpătat o importanţă deosebită după ce Sf. Împărătească Elena, mama Sf. Constantin cel Mare, a construit o biserică măreaţă pe muntele

Măslinilor, de unde se înălţase Domnul şi unde sărbătoarea se prăznuia cu mare fast, aşa cum se face şi astăzi.

Există obiceiul ca în această zi, creştinii să se salute cu „Hristos s-a înălţat!“ Tot în această zi, în bisericile noastre se face pomenirea generală a eroilor morţi pe câmpurile de luptă, pentru ca sufletele lor să se bucure de ajutorul Mântuitorului înălţat la cer. În unele părţi de ţară, în ajunul Înălţării, seara, se pun frunze de pelin la ferestre şi uşi, ca şi în paturi.

Sărbătoarea Rusaliilor

În cea de-a cincizecea zi după Înviere vom serba Pogorârea Duhului Sfânt sau Rusaliile, cunoscute în popor şi cu denumirea de Duminica Mare, pentru importanţa ei în istoria mântuirii. Evenimentul pogorârii Duhului Sfânt peste Sfinţii Apostoli este istorisit în cartea „Faptele Apostolilor“, unde se spune că în ziua Cincizecimii iudaice „toţi apostolii erau adunaţi la un loc şi, din cer, fără de veste, s-a făcut un vuiet ca de suflare de vânt ce vine repede şi a umplut toată casa unde şedeau ei. Şi li s-au arătat, împărţite, limbi ca de foc şi au şezut pe fiecare dintre ei. Şi s-au umplut toţi de Duhul Sfânt şi au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi“.

După această întâmplare deosebită, Apostolul Petru a ţinut o predică înflăcărată în urma căreia s-au botezat 3 000 de suflete, ceea ce a constituit nucleul primei comunităţi creştine. De aceea, sărbătoarea este considerată ca zi a întemeierii Bisericii creştine.

Se mai numeşte şi sărbătoarea Duhului Sfânt, fiindcă e vorba de a treia persoană a Sfintei Treimi. Cum evenimentul pogorârii Duhului Sfânt s-a întâm-

plat la 50 de zile după Înviere şi în ziua Cincizecimii iudaice, în care se amintea de darea legii pe muntele Sinai, sărbătoarea se mai numeşte şi Cincizecimea. Numele de Rusalii vine de la Rosalia, adică sărbătoarea romană a trandafirilor sau rozelor, peste care se suprapune creştina sărbătoare, care, la cei vechi, era închinată şi strămoşilor.

Alături de Paşti şi de Duminică, sărbătoarea Cincizecimii este cea mai veche sărbătoare creştină. Despre prăznuirea ei se vorbeşte chiar în perioada apostolică, fiind apoi menţionată în mod expres de Constituţiile Apostolilor. De asemenea, despre această sărbătoare amintise Sf. Pirineu, Tertulian şi Origen. Canonul 20 al Sinodului I ecumenic (325) interzice îngenuncherea într-o zi aşa de importantă ca aceasta. Începând cu secolele IV-V, ea este tot mai des amintită prin predicile închinate acestei sărbători.

Sărbătoarea Rusaliilor a fost şi rămâne cea mai importantă după cea a Paştilor. În vechime, în jurul acestei sărbători se făcea botezul catehumenilor şi erau interzise, ca şi azi, postul şi îngenuncherea, dezlegarea de a mânca de dulce continuându-se toată săptămâna următoare. Împăraţii bizantini au interzis spectacolele din circuri şi teatre, ca şi orice lucru necuviincios care ar fi întinat frumuseţea sărbătorii.

A existat dintotdeauna obiceiul, moştenit de la evrei, de a împodobi casele şi bisericile cu ramuri verzi şi flori, simbol al curăţirii şi al înnoirii. Cel mai adesea, se aduc în biserici foi de nuc sau de tei, care simbolizează limbile de foc care s-au pogorât peste Sfinţii Apostoli.

De sărbătoarea Rusaliilor este legată pomenirea generală a morţilor din ajunul acestei sărbători, cunoscută cu denumirea de Moşii de vară.

Preobrajenia sau Pobreajenul

Între sărbătorile cu dată fixă închinate Mântuitorului Hristos şi socotite praznice împărăteşti, figurează şi cea a Schimbării la faţă a Domnului, pe care Biserica o prăznuieşte în fiecare an la 6 august. Sărbătoarea mai este cunoscută în popor şi cu denumirea de origine slavă, Preobrajenia, Probojenia sau Pobreajenul.

Sărbătoarea are o bază biblică şi ne aminteşte în fiecare an de schimbarea la faţă a Mântuitorului pe muntele Taborului, înaintea a trei dintre ucenicii Săi: Petru, Iacob şi Ioan. Evenimentul schimbării la faţă, care poate fi socotit şi ca o minune, este istorisit în Sfintele Evanghelii şi el a avut loc pentru a arăta ucenicilor şi a le întări convingerea că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu. Transfigurarea, cum este numită în Biserica Romano-catolică această minune de pe Tabor, a fost o anticipare a schimbării trupului Mântuitorului, prin învierea Sa din Moarte, şi o încredinţare a transfigurării trupurilor noastre la învierea de apoi.

Deşi are o bază biblică, sărbătoarea este mai nouă decât alte praznice împărăteşti. Aşa cum s-a întâmplat cu multe sărbători, şi aceasta a fost la început ani-

versarea sfinţirii unui lăcaş de cult ridicat de către împărăteasa Elena pe muntele Taborului, unde a avut loc schimbarea la faţă a Mântuitorului. Sunt şi cercetători şi teologi care cred că această sărbătoare s-ar fi suprapus şi ar fi înlocuit o sărbătoare păgână mai veche, închinată zeiţei Diana.

Primele menţiuni documentare despre această sărbătoare le avem din prima jumătate a secolului al V-lea, când apar cuvântări sau predici festive în cinstea sărbătorii. Despre această sărbătoare au amintit şi au scris predici: Proclu Patriarhul Constantinopolului, Sf. Chiril al Alexandriei şi Leon cel Mare, Papă al Romei. Deşi sărbătoarea apare menţionată în calendare încă din secolul al VII-lea, se pare că ea a fost înscrisă definitiv ca sărbătoare în sinaxare în secolul VIII. Din această perioadă se păstrează o foarte frumoasă cuvântare festivă scrisă de Sf. Ioan Damaschin şi Cosma de Maiuma, ceea ce denotă că sărbătoarea se generalizase în această perioadă.

În Biserica apuseană sărbătoarea a pătruns mai târziu (secolul VII), dar a fost fixată definitiv de către Papa Calist al III-lea, ca mulţumire pentru victoria obţinută de creştini împotriva turcilor la Belgrad în anul 1456.

Sărbătoarea înseamnă deci consemnarea arătării Dumnezeirii pe muntele Tabor. În legătură cu această sărbătoare, există unele obiceiuri care poartă o urmă de mare vechime. Aşa de exemplu, în ziua de Schimbarea la faţă se aduc în biserici primele roade din pârga de struguri, care se binecuvântează şi se împart credincioşilor.

În Biserica Ortodoxă Română, ziua Schimbării la faţă este consacrată şi pomenirii generale a morţilor şi mai ales a eroilor căzuţi pentru apărarea patriei. O solemnitate deosebită are această sărbătoare în Biserica Armeană.

Drăgaica sau Sânzienele

În ziua de 24 iunie a fiecărui an bisericesc, în Biserica Ortodoxă se serbează sărbătoarea Naşterii Sfântului Ioan Botezătorul, cunoscută în popor şi cu denumirea de Drăgaica sau Sânziene. Această sărbătoare este una din cele cinci zile de pomenire pe care Biserica le-a închinat Sf. Ioan Botezătorul.

În ordinea cinstirii, acesta urmează imediat Maicii Domnului, deoarece el este socotit de însuşi Mântuitorul „cel mai mare dintre cei născuţi din femeie", adică cel mai însemnat prooroc al Vechiului Testament, care încheie şirul acestor personalităţi religioase marcante iudaice, care au vorbit despre venirea Mântuitorului, făcând legătura cu legea Noului Testament. El este cel care îl arată lumii pe Mântuitorul Hristos direct, zicând: „Iată mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii" şi-l botează în Iordan, după ce mai întâi îi pregăteşte calea venirii. De aici şi denumirea sa de Înainte mergător şi Botezător al Mântuitorului Hristos.

Dacă la ceilalți sfinți ai Bisericii pomenim numai de ziua morții lor, socotită de fapt ca naștere pentru viața veșnică, Maicii Domnului și Sfântului Ioan Botezătorul le pomenim și ziua nașterii.

Sărbătoarea Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul are un temei biblic, pentru că evenimentul amintit este consemnat de Sfântul Evanghelist Luca cu amănunte în Evanghelia Sa. Nașterea aceasta a avut loc cu șase luni înainte de cea a Domnului Iisus Hristos. Sărbătoarea apare atestată documentar în secolele IV–V, când se fixează definitiv și data Crăciunului.

În popor, sărbătoarea se mai numește Drăgaica sau Sânziene și dacă în calendarele bisericești mai vechi această denumire nu apare, în schimb, în cele din ultimii ani, ea este menționată ca o completare sau explicare a numelui oficial al sărbătorii.

Cât privește denumirea, părerile specialiștilor și cercetătorilor în domeniul folclorului sunt împărțite. După unii, ea derivă din **Sancta Diana** care a dat **Sandiana**, apoi **Sânziana.** După alții, ea derivă de la **Sanctus dies Iohannis,** adică ziua Sfântului Ioan de vară. Pe de altă parte, sânziana este o plantă cu frunze lungi și înguste, cu flori galbene, aurii și plăcut mirositoare, care crește în această perioadă a anului pe câmpuri. Ea are și culoare albă. Planta se mai numește în multe părți din țară drăgaică. Ca și sânzienele, drăgaica este numele acelor ființe sau zâne rele, răufăcătoare numite și iele, care ar lua mințile oamenilor și mai ales ale tinerilor. Pentru a scăpa de pedeapsa acestor zâne rele, tinerii, și în special fetele, fac în ziua sărbătorii coroniță din florile de sânziene socotite binefăcătoare, punându-le pe cap.

Indiferent însă de etimologii și de sensuri, este vorba de două sărbători distincte: cea a nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, de origine pur creștină, suprapusă peste sărbătoarea precreștină, de origine păgână și populară, îngăduită de biserică și care, ca și Rusaliile, a dat numele popular al sărbătorii creștine. De ea sunt legate o serie de obiceiuri și datini cu caracter păgân și agrar, legate de fenomenul solstițiului de vară. Sărbătoarea păgână a Sânzienelor nu a influențat cu nimic pe cea creștină, în schimb aceasta a ajutat-o să supraviețuiască sub obladuirea ei, fenomen întâlnit și în alte sărbători religioase.

Sfânta Cuvioasă Parascheva sau Sfânta Vineri

Sfânta Cuvioasă Maică Parascheva, pe care o prăznuim în fiecare an la 14 octombrie, se bucură la români de o mare cinstire. Ea este una dintre sfintele cele mai invocate în rugăciunile lor, bucurându-se de o mare popularitate în toate provinciile românești, dar mai ales în Moldova, fiind socotită ocrotitoarea acestei părți de țară. De asemenea, ea se bucură de cinstire aleasă și în Bisericile ortodoxe Bulgară, Sârbă, Rusă și Greacă.

În popor, data de prăznuire a acestei sfinte se mai numește și „Sfânta Vineri" sau „Vinerea Mare", nume pe care îl atribuie și sfintei în sine. De unde vine această denumire? De la cuvântul grecesc **paraschevi** care înseamnă pregătire în vederea întâmpinării sau trăirii unui eveniment, sau a unei sărbători (pentru Sfânta Parascheva, viața toată a fost o pregătire spre sfințenie). În terminologia grecească, Parascheva înseamnă ziua a cincea a săptămânii, care este vinerea.

Tot cu denumirea de „vinerea mare" mai este cunoscută și Vinerea săptămânii patimilor. Pentru a se face deosebire între cele două zile ale anului

liturgic, mai ales în Moldova, vinerea patimilor se mai numește și „vinerea seacă", întrucât este una din puținele zile din an în care nu se face Sfânta Liturghie.

Sfânta Parascheva s-a născut la începutul secolului al XI-lea în Tracia, în localitatea Epivat. La vârstă fragedă este atrasă de viața călugărească, ajutându-i pe cei săraci. A petrecut un timp la Constantinopole, apoi în ținutul Pontului și la Ierusalim, viețuind într-o mânăstire din pustiul Iordanului. Spre sfârșitul vieții s-a întors în localitatea natală, unde a trecut la cele veșnice. În chip minunat, trupul său a fost descoperit neputrezit și făcător de minuni. Moaștele sale s-au păstrat la Târnova, de unde au fost date domnitorului român Mircea cel Bătrân care, după bătălia de la Nicopole, le-a dat sârbilor. De aici, au trecut din nou la Constantinopole, de unde au fost cumpărate pe o sumă mare de bani de către domnitorul Vasile Lupu și depuse la 14 octombrie 1641 în biserica „Sfinții Trei Ierarhi" din Iași, ctitorită de el. Incendiul din 1888 care a cuprins paraclisul mânăstirii a topit părți din racla care acoperea moaștele, dar nu a atins cu nimic trupul ei făcător de minuni. În prezent, moaștele se află în Catedrala Mitropolitană din Iași, fiind socotită „lauda Moldovei" și ocrotitoarea ei.

Până în 1955, Sfânta Cuvioasă Parascheva a fost prăznuită mai ales în părțile Moldovei, unde s-a bucurat de un cult local. La 10 octombrie 1955, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a proclamat generalizarea cultului ei, alături de alți sfinți care se bucurau la noi de un cult local. Ea rămâne în evlavia credincioșilor români model de sfințenie și, mai ales, de milostenie, intrând în folclorul românesc în ipostaza acelei femei bune, darnice și primitoare, a cărei casă rămâne larg deschisă celor săraci și în nevoie.

Sfinții cu moaște la noi în țară

Una din dovezile calității de Sfânt este neputrezirea corpului după înmormântare. Această calitate nu este comună tuturor sfinților și de aceea nici nu este o condiție absolut necesară pentru declararea cuiva ca Sfânt al Bisericii.

Dintre sfinții care alcătuiesc calendarul Bisericii ortodoxe, și deci și al Bisericii noastre, sunt puțini cei care au fost dăruiți de Dumnezeu cu această calitate. Moaștele acestora, adică rămășițele pământești neputrezite, se găsesc în diferite regiuni și țări creștine, constituind pentru credincioși locuri de pelerinaje și de închinare. Pământul binecuvântat al țării noastre, pe care creștinismul a fost răspândit și a rodit de timpuriu, este unul dintre cele mai bogate în moaște de sfinți localnici sau de origine străină, care au găsit aici adăpostire și odihnă. Dintre sfinții de origine străină ale căror moaște se păstrează în întregime sau parțial în țara noastră menționăm pe următorii:

1. Sfânta Muceniță Filofteia, originară din Bulgaria, trăitoare în secolul al XII-lea, ale cărei moaște

au fost aduse în țara noastră în secolul al XIV-lea, la Curtea de Argeș, în Biserica „Sf. Nicolae", după care au fost mutate în paraclisul mânăstirii lui Neagoe Basarab, unde se află și astăzi. Se serbează pe 7 decembrie.

2. Cuviosul Nicodim cel Sfințit de la Tismana, din secolul al XIV–XV-lea, originar din Serbia, din ale cărui moaște să păstrează degetul cel mare de la mâna dreaptă. Se serbează la 26 decembrie.

3. Sf. Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava, trăitor în secolul al XIV-lea, originar din Trapezunt, în Turcia de azi, ale cărui sfinte moaște au fost aduse în țară la 1402 de către Alexandru cel Bun și depuse în Biserica Mirăuți, apoi la Mânăstirea Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, unde se află și astăzi. Se prăznuiește la 2 iunie.

4. Cuviosul Dimitrie cel Nou, originar din satul Basarabov din Bulgaria, trăitor în secolul al XIII-lea, ale cărui moaște au fost aduse la Catedrala Mitropolitană din București, unde se află și astăzi, în 1774. Se prăznuiește la 27 octombrie.

5. Cuvioasa Parascheva cea Nouă, originară din Epivatul Traciei (Bulgaria), viețuitoare în secolul XI, ale cărei moaște au fost aduse în Moldova, de către Vasile Lupu, la 1641 și depuse la Biserica Trei Ierarhi. Astăzi se păstrează în Catedrala Mitropolitană din Iași și se prăznuiește la 14 octombrie.

6. Cuviosul Grigorie Decapolitul, de origine greacă, din Decapole, în Turcia de azi, trăitor în secolul IX, ale cărui moaște au fost aduse în țară în secolul al XV-lea și depuse la Mânăstirea Bistrița olteană, unde se află și astăzi. Se prăznuiește la 20 noiembrie.

Dintre sfinții români cu moaște amintim pe următorii:

1. Sf. Calinic de la Cernica (sec. XIX), cu moaștele la Mânăstirea Cernica, prăznuit la 11 aprilie.

2. Cuviosul Iosif cel Nou de la Partoș, secolul XVII, cu moaștele la Catedrala Mitropolitană din Timișoara, prăznuit la 15 septembrie.

Resturi sau părți din moaște de sfinți străini se mai păstrează în unele biserici și mânăstiri din țară: capul Sf. Mucenițe Tatiana (12 ianuarie), capul și mâna dreaptă a Sf. Nifon (11 august), capetele Sfinților mucenici Serghie și Vach (7 octombrie) păstrate la Catedrala din Craiova; capul Sf. Grigorie Teologul (25 ianuarie), la Mânăstirea Slatina; părți din moaștele Sf. Ciprian (14 septembrie) la Biserica Zlătari din București.

Când au fost canonizați primii Sfinți români?

La 21 octombrie, calendarul creștin ortodox indică prăznuirea mai multor sfinți și anume: Sfinții Cuvioși Mărturisitori Visarion și Sofronie de la Cioara, Sf. Mucenic Oprea și Sfinții Preoți Mărturisitori Ioan din Galeș și Moise Măcinic din Sibiel. Toți acești sfinți sunt de origine română și au trăit și activat în Transilvania. Ei sunt sfinți declarați ca atare și „canonizați" de Biserica Ortodoxă Română în 1955 și 1992. Aceste canonizări s-au inscris în procesul firesc de trecere a numelor persoanelor cu viață desăvârșită în rândul sfinților.

Dintotdeauna, și la toate popoarele creștine, au oxistat persoane sfinte care au constituit gloria acestora. Sfinții care alcătuiesc calendarul creștin de astăzi sunt, în marea lor majoritate, martiri și mărturisitori care provin, mai ales, din primele opt secole ale Bisericii celei una și nedespărțite. Alături de aceștia, Bisericile ortodoxe au îmbogățit și ele calendarul cu sfinți naționali. După creștinarea slavilor (sec. IX) și după despărțirea bisericii de Răsărit de cea de Apus prin marea schismă (1054),

Bisericile de limbă greacă şi cele de limbă slavă au adăugat sfinţilor aparţinători întregii Biserici pe sfinţii naţionali, înscriind în calendare personalităţile religios-morale de excepţie din viaţa lor. Procesul acesta se continuă până în vremea noastră. Cultul sfinţilor naţionali s-a dezvoltat mai ales după organizarea Bisericilor Ortodoxe Autocefale, adică independente de Constantinopole, începând cu secolul al XVI-lea. Între acestea, şi Biserica Ortodoxă Română.

Biserica română, deşi a fost de la început o biserică puternică, cu o viaţă religioasă deosebită şi cu personalităţi moral-religioase de frunte, a trecut foarte târziu la canonizarea de sfinţi. Cu toate acestea, pe pământul românesc se înregistraseră nume de sfinţi chiar din epoca persecuţiilor din primele patru secole, trecute în actele martirice din acel timp. Mai târziu, după organizarea ţărilor şi mitropoliilor româneşti, începând din secolul al XIV-lea şi până în vremea noastră, n-au încetat să se afirme personalităţi religios-morale care să merite calificativul de „sfânt". Pe unii dintre aceştia i-au înscris în calendar şi popoarele ortodoxe vecine.

Abia în vremea păstoririi patriarhului Justinian (1948–1977) a avut loc prima canonizare, în anul 1955, după ce hotărârea fusese luată în 1950. Au fost declaraţi atunci sfinţi ai Bisericii Ortodoxe Române următorii: Sf. Ioan Valahul (12 mai), Sf. Ierarhi Ilie Iorest şi Sava Brancovici, Mitropoliţi ai Ardealului din sec. al XVII-ea ca mărturisitori (24 aprilie), Sf. Cuvioşi Visarion Sarai şi Sofronie de la Cioara şi dreptcredinciosul ţăran Oprea Nicolae (21 octombrie). Sf. Ierarh Calinic de la Cernica (11 aprilie) şi Sf. Ierarh Iosif cel Nou de la Partoş (15 septembrie). La aceştia

s-au adăugat Sfinţii canonizaţi de Biserica noastră în anul 1992, la 20 iunie, care sunt următorii:

Sf. Cuvios Ioan de la Prislop (13 sept.), Sf. Cuvios Antonie de la Iezerul Vâlcea (23 noiembrie), Sf. Cuvios Danie Sihastru (18 decembrie), Sf. Cuvios Gherman din Dobrogea (29 februarie), Sf. Cuvios Ioan de la Neamţ (5 august), Sf. Cuvioasă Teodora de la Sihla (7 august), Sfinţii Preoţi Mărturisitori Ioan din Galeş şi Moise Măcinic din Sibiel (21 octombrie), Sf. Ierarh Martir Antim Ivireanul (27 septembrie), Sf. Ierarh Iosef Mărturisitorul din Maramureş (24 aprilie), Sf. Ierarh Ghelasie de la Rămet (30 iunie), Sf. Ierarh Leontic de la Rădăuţi (1 iulie), Binecredinciosul voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt (2 iulie), şi Sfinţii Martiri Brâncoveni: Constantin, cu cei 4 fii ai săi: Constantin, Ştefan, Radu, Matei şi sfetnicul Ianoche (16 august).

Postul bisericesc

După cum se știe, postul, în general, constituie una din practicile religioase cele mai importante și mai respectate în viața credincioșilor. El înseamnă, în accepția generală, abținerea totală sau parțială de la anumite mâncăruri, băuturi și plăceri trupești, pe o perioadă mai mică sau mai mare de timp.

Ca practică rituală, îl întâlnim aproape în toate religiile și constituie un mijloc de purificare de patimi și de desăvârșire morală. De aceea postul nu este un scop în sine, ci doar o cale sau un mijloc de îmbunătățire duhovnicească. El este prezent în practicile iudaice rânduite de Vechiul Testament, având diferite forme și lungime variabilă. Adesea era însoțit și de alte acte externe: smolirea feții, presărarea cenușii pe cap, plânsul, îmbrăcarea în sac, baterea pieptului și sfâșierea veșmintelor.

În Noul Testament a fost practicat și recomandat de Mântuitorul Hristos, ca mijloc de luptă împotriva ispitelor și a lucrării diavolești, înlăturând formele externe iudaice care-l însoțeau. Sfinții Apostoli au

practicat și ei postul și l-au recomandat credincioșilor, devenind una din căile de sporire în virtute. Sfinții Părinți și teologia ortodoxă accentuează însă necesitatea îmbinării postului trupesc sau alimentar cu cel spiritual care înseamnă o dominare a patimilor și pornirilor rele din ființa noastră sau o îmbunătățire a stării noastre sufletești. Un post alimentar fără transformare lăuntrică nu este post adevărat.

După învățătura creștină, postul nu este o practică de higienă sau de dezintoxicare a organismului, deși este foarte folositor și sub acest aspect, ci un act de voință și de jertfă sau de renunțare și deci un act de cinstire a lui Dumnezeu.

După modul de postire sau după asprimea lui, acesta este de patru feluri: a) post **total** sau **integral** numit și **ajunare** care înseamnă abținerea de la orice fel de mâncare sau băutură; b) post **aspru**, cunoscut cu denumirea grecească de **xirofagie**, adică mâncarea de hrană uscată sau nepregătită: pâine, fructe uscate, semințe și legume; c) post **comun** sau **obișnuit** care înseamnă consumare de mâncare pregătită din vegetale, în care intră și untdelemnul sau uleiul, neîngrădindu-se consumul de alimente de origine animală: carne, pește, untură, ouă, lapte și toate produsele lactate etc. Acest fel de post este cel mai practicat de credincioși; d) postul **ușor** sau **dezlegare** care, așa cum arată denumirea, înseamnă îngăduința de a consuma, în diferite zile de post, pește, vin și untdelemn. Dezlegările se dau de obicei la sărbătorile mari care cad în perioada posturilor de durată.

După lungimea sau durata lor, posturile sunt de două feluri: posturi de o singură zi și posturi de durată. Posturile de o singură zi sunt: toate miercurile

și vinerile de peste un an, cu excepția celor rânduite de Biserică să fie scutite de post: Înălțarea Sf. Cruci (14 sept.), Ajunul Bobotezei (5 ianuarie), Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (29 aug.).

Posturile de durată sunt patru: Postul Nașterii Domnului (15 nov. – 24 dec.): Postul Paștilor sau al Paresimilor, ori Postul Mare, care începe cu șapte săptămâni înainte de Paști: Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, cu dată variabilă ce precede sărbătoarea lor de la 29 iunie;Postul Sfintei Marii sau al Adormirii Maicii Domnului (1–14 august).

Există excepții de la regula postului?

După tradiția Bisericii ortodoxe, zilele săptămânale pentru posturi sunt miercurea și vinerea, în amintirea evenimentelor triste din viața Mântuitorului (miercuri au făcut cărturarii și fariseii sfat ca să-l omoare pe Iisus Hristos, iar vineri au aplicat acest plan). Există însă zile de miercuri și vineri în timpul unui an bisericesc scutite de obligativitatea postirii datorită perioadelor de bucurie în care cad aceste zile sau datorită unor evenimente deosebite din viața Bisericii care nu sunt compatibile cu postul.

Nu se postește miercurea și vinerea din săptămâna luminată, adică cea de după Înviere, pentru bucuria marii sărbători a Paștelui care se prelungește în această săptămână. De asemenea, sunt scutite de post zilele de miercuri și vineri din săptămâna de după Rusalii, din perioada cuprinsă între Crăciun și Bobotează și altele. Toate aceste zile scutite de post sunt cunoscute și însemnate în calendar cu termenul de **„Zile de harți“,** adică de dezlegare sau de înlăturare a postului.

Unele derogări sau pogoräminte de la regula postului se fac şi în legătură cu anumite categorii de credincioşi. În această privinţă, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât, încă din 1956, următoarele pogoräminte:

1. Copiii până la vârsta de şapte ani sunt scutiţi de obligaţia postului, având în vedere că pentru o sănătoasă dezvoltare, trebuie să mănânce orice fel de hrană.

2. Copiii între 7–12 ani şi credincioşii de toate vârstele care au suferinţe şi debilităţi trupeşti, pot consuma peşte, icre, ouă, lapte şi toate produsele lui, în toate zilele de miercuri şi vineri sau în zile de post, cu excepţia unor zile care sunt consemnate ca atare în calendar (prima şi ultima săptămână a Postului Paştelui şi al Crăciunului, Postul Adormirea Maicii Domnului etc.).

Toate aceste pogoräminte au avut în vedere faptul că postul nu trebuie înţeles ca o chinuire sau ca un mijloc de slăbire şi îmbolnăvire a organismului, ci ca o practică de voinţă pentru cei sănătoşi. Dacă el produce accentuarea sau agravarea unei boli nu trebuie practicat, indiferent de gradul de evlavie al credinciosului.

În legătură cu postul s-a pus şi problema acomodării lui la cerinţele lumii contemporane, adică mai precis a scurtării lui. După lungi discuţii în sânul Bisericilor Ortodoxe, s-a luat hotărârea în unanimitate că instituţia postului nu trebuie mutilată pentru că ea face parte din specificul ortodoxiei, ca şi cultul divin. De aceea, rânduielile privitoare la post rămân neschimbate, dar se dă latitudine duhovnicului să acorde dezlegare, de la caz la caz, având în vedere că postul este legat mai ales de primirea Sfintei Împărtăşanii.

Cum se posteşte în Postul Crăciunului?

Pe data de 15 noiembrie a fiecărui an începe Postul Crăciunului. El este acea perioadă de timp în care credincioşii se pregătesc duhovniceşte pentru a întâmpina după cuviinţă sărbătoarea creştină a Naşterii Domnului, prăznuită la 25 decembrie. Postul Crăciunului este unul din posturile de durată din timpul anului. El ţine 40 de zile şi este pus în legătură cu postul de 40 de zile practicat de Moise ca pregătire pentru primirea Legii pe muntele Sinai.

În ordinea importanţei, Postul Crăciunului ocupă locul al doilea după cel al Paştelui, iar în ceea ce priveşte modul de postire este mai uşor ca Postul Mare. După regula strictă a acestui post, stabilită în rânduielile bisericeşti şi canonice, se ajunează – adică nu se mănâncă nimic – în zilele de luni, miercuri şi vineri, până aproape de orele 15–16. După această oră este îngăduit să se consume numai hrană uscată: pâine, turte, covrigi, fructe uscate, poame, seminţe sau legume fierte, fără untdelemn. În zilele de marţi şi joi se permite consumarea de legume şi zarzavaturi fierte, untdelemn şi vin. În zilele de sâmbătă şi

duminică este îngăduit și consumul de pește. De la 20 decembrie postul devine foarte aspru.

Dacă în zilele de luni, marți și joi cade o sărbătoare a unui sfânt mai important, atunci se dezleagă, adică se îngăduie consumarea de pește. Dacă sărbătoarea cade miercuri sau vineri, se dezleagă numai la untdelemn și vin. De Sf. Nicolae (6 decembrie), Sf. Spiridon (12 decembrie) și Intrarea în biserică (21 noiembrie) se dezleagă și la pește.

O regulă deosebită de postire are ziua de 24 decembrie, adică ajunul Crăciunului, când se ajunează până la orele 15–16, după care, în multe părți din țară, se obișnuiește să se consume grâu fiert amestecat cu diferite ingrediente: nucă, fructe și miere. În ajunul Crăciunului se obișnuiește să se facă pomană cu grâu fiert îndulcit, ducându-se din el pe la casele rudelor și ale săracilor, alături de foițe subțiri din cocă de pâine, coapte, în care se înfășoară miez de nucă amestecat cu zahăr sau miere. Acestea se numesc în popor „scutecele Mântuitorului". Ajunarea din această zi ne amintește și de postul ținut de cei care a doua zi, de Crăciun, primeau botezul și prima împărtășanie. În ziua de Crăciun se mănâncă de dulce în orice zi a săptămânii ar cădea acesta.

Copiii până la șapte ani sunt scutiți de acest post. Pentru cei între 7 și 12 ani, ca și pentru maturii bolnavi postul este obligatoriu doar în prima și ultima săptămână. În restul postului, aceștia pot consuma pește, icre, ouă, lapte, brânză.

În Postul Crăciunului, ca și în celelalte posturi de durată, nu se îngăduie oficierea Tainei Căsătoriei decât în cazuri de excepție, cu dispensa ierarhului. În aceste cazuri, masa ar trebui făcută în casă, cu mâncare și băutură adecvată și fără petrecere zgomotoasă. De dorit ar fi ca aceste nunți să nu aibă loc.

III

Sfintele Taine

Ce sunt Sfintele Taine?

Cuvântul de „Taină“ are corespondent în grecescul *mistirion* sau în latinesc *sacramentum,* care înseamnă lucru nevăzut, ascuns, misterios sau tainic. În limba română, el provine prin filiera slavonă de la *tainstvo* și înseamnă lucrare tainică, slujbă bisericească săvârșită de episcop sau preot prin care ni se transmite, în chip nevăzut, dar prin forme, acte sau semne văzute sau exterioare, harul dumnezeiesc necesar mântuirii noastre.

Tainele se săvârșesc la momentele cele mai însemnate ale vieții noastre, când prezența și lucrarea harului Duhului Sfânt este absolut necesară.

În Biserica Ortodoxă și în cea Romăno-Catolică, ca și în Bisericile vechi orientale, Tainele sunt în număr de șapte, după cele șapte daruri ale Duhului Sfânt. În ordinea săvârșirii lor în viața credincioșilor, aceste lucrări sfinte și sfințitoare sunt: Botezul, Ungerea cu Sfântul Mir sau Mirungerea (cunoscută în Bisericile Catolice și Protestante cu denumirea de Confirmare, Pocăința, Spovedania sau Mărturisirea),

Împărtășania sau Sf. Euharistie, Nunta sau Căsătoria, Preoția sau Hirotonirea și Maslul sau Ungerea cu ulei sfințit.

Spre deosebire de alte slujbe ale cultului divin ortodox, care au caracter public, Sfintele Taine au caracter particular, adică ele se oficiază sau se administrează numai persoanelor izolate. Cu toate acestea, ele se săvârșesc în biserică, de regulă în prezența credincioșilor, păstrând în felul acesta un caracter ecleziastic sau comunitar, efectul lor răsfrângându-se nu numai asupra primitorului, ci și asupra obștii creștine rugătoare sau participante la ceremonia sfântă.

Deși Sfintele Taine se săvârșesc de regulă în biserică pentru a putea participa la ele întreaga sau o bună parte a obștii creștine, există și cazuri de excepție când acestea se săvârșesc și în casele credincioșilor. Între acestea se numără în primul rând Taina Maslului care, prin structura și scopul ei, trebuie săvârșită celor bolnavi, acasă sau în spitale (fără a ne referi la maslul general sau de obște, care se învârtește în biserică pentru toată comunitatea). De asemenea, Sfânta Împărtășanie se administrează și acasă, mai ales celor bolnavi, și, în unele cazuri de excepție, care ar trebui să fie tot mai rare, Botezul și Cununia.

Sfintele Taine nu sunt legate de termene, date sau soroace fixe din timpul anului bisericesc, ci se administrează la solicitarea credincioșilor. Unele dintre acestea nu pot fi săvârșite în anumite perioade ale anului bisericesc, cum ar fi de exemplu, în timpul Postului, deoarece sunt lucrări sfințitoare fundamentale pentru viața credincioșilor.

Botezul în viața credincioșilor

Prima din cele șapte Sfinte Taine care se săvârșesc credincioșilor este Taina Botezului. Prin ea se face încorporarea în „trupul lui Hristos" care este Biserica. De aceea, această lucrare sfințitoare se mai numește, cu o expresie consacrată, *Taina inițierii creștine,* nu în sensul de instruire în anumite mistere ale creștinismului, ci în acela de început al vieții creștine. De altfel, denumirea de „taine de inițiere" se referă nu numai la Botez, ci și la Mirungere și Împărtășanie care, în practica ortodoxă, se realizează dintotdeauna împreună.

Taina Sfântului botez se administrează oricărui om, bărbat sau femeie, vârstnic sau prunc, care nu a mai primit-o înainte. Dacă cineva a primit Botezul în cadrul unei secte sau confesiuni creștine care nu-și întemeiază credința pe Sfânta Treime, cum ar fi, de exemplu, unitarienii, acesta trebuie rebotezat. În cazul în care membri ai diverselor comunități creștine care cred în Sfânta Treime sau din sînul confesiunilor protestante trec la ortodoxie, aceștia nu mai

sunt rebotezați, fiind primiți, pe baza cererii și declarației lor, numai prin administrarea Mirungerii, întrucât ei au primit Botezul în numele Sfintei Treimi.

Conform practicii Bisericii Ortodoxe, Botezul se administrează, de regulă, copiilor și poartă denumirea de **pedobaptism.**

Există desigur și cazuri speciale. Iată câteva dintre ele: adulții fără de minte, născuți așa, dacă nu au fost botezați când erau copii, pot fi botezați fără nici o piedică fiind considerați ca pruncii. Dacă un alienat mintal nu a fost botezat în copilărie, iar starea lui a intervenit la vârsta matură, el poate fi botezat numai în momente de luciditate; pentru că, dacă în cazul pruncilor, mărturisirea de credință și dorința de a se boteza le exprimă nașul, în numele celui care se botează, în cazul adulților, aceste îndatoriri revin persoanelor respective.

Nu se botează niciodată și nici nu se săvârșește slujbă de înmormântare pruncilor născuți morți sau care mor nebotezați. Deși se practică prin unele părți ale țării, aceasta constituie o gravă inovație liturgică, deoarece Tainele nu se oficiază decât persoanelor vii, care să-și exprime consimțământul oficierii Tainei respective.

În cazul copiilor care sunt părăsiți sau ai celor despre care nu se știe dacă au fost botezați, ca și în cazurile în care unii copii se nasc cu grave malformații congenitale, atunci există așa-numitul **botez condiționat,** adică se rostește formula botezului la care se adaugă „dacă n-a fost botezat", (căci Botezul nu trebuie să se repete), sau, „dacă este om", (căci Taina se administrează numai oamenilor).

În cazul Botezului adulților aceștia trebuie catehizați și instruiți în adevărurile de credință și numai după ce se constată însușirea acestora, ca și dorința de a fi botezați, exprimată expres, Taina poate fi administrată. Așadar, Botezul nu este un act mecanic, săvârșit automat, ci conștient și responsabil, căci el marchează începutul vieții creștine.

Ce este „botezul de necesitate“?

În mod normal, botezul se săvârșește în biserică, după Sfânta Liturghie, pentru ca noul botezat să se împărtășească cu Trupul și Sângele Domnului. Practica aceasta se moștenește din primele secole ale vieții bisericii creștine, când Botezul se administra atât copiilor, dar mai ales celor maturi, care treceau în număr foarte mare la creștinism și care, conform practicii corecte respectate în Biserica Ortodoxă, primeau ungerea cu Sfântul Mir și Împărtășania, după ce erau botezați.

Astăzi, această practică nu se mai respectă, iar botezul se săvârșește și în zile în care nu se face Sfânta Liturghie, copiii nou botezați urmând a fi împărtășiți din Împărtășania specială de peste tot anul. De altfel, trebuie menționat faptul că Botezul poate fi administrat în orice perioadă a anului liturgic și în orice zi, numai că, dacă sunt zile de post sau întristare, proprii unor evenimente sau momente de seamă din calendarul bisericesc, masa de botez trebuie să se facă cu mâncare de post, ceea ce nu se potrivește cu evenimentul de bucurie al Botezului.

Tot în legătură cu Botezul, trebuie precizat faptul că, în ritul ortodox, el se face prin întreită afundare în apă, cu formula consacrată. Botezul prin stropire sau prin turnare, propriu riturilor catolic și protestant, nu s-a administrat în trecutul Bisericii decât în cazuri de excepție, pentru cei bolnavi sau care erau în pericol de moarte. De altfel, chiar cuvântul botez, care vine de la grecescul **baptizo**, înseamnă afundare.

Excepție de la aceste reguli stabilite, practicate și respectate de Biserica ortodoxă, se face numai în cazul așa-numitului „botez de necesitate“. Ce este acesta? Este acel botez care se administrează copiilor sau persoanelor nebotezate care sunt în pericol de moarte și cărora nu li se poate aplica botezul normal, datorită lipsei de preot și condițiilor prescrise de canoanele sau rânduielile bisericești.

În această situație, pentru ca pruncul să nu moară nebotezat, i se administrează botezul de necesitate, adică orice persoană creștină sau botezată care este de față, și oriunde s-ar afla pruncul, poate și trebuie să spună formula botezului: „Se botează robul lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui, Amin. Și al Fiului, Amin. Și al Sfântului Duh, Amin. Acum și pururea și în vecii vecilor, Amin“, aruncând apă, sau dacă se află pe un câmp, țărână asupra pruncului. Cu aceasta, copilul se consideră botezat, dacă moare, iar dacă trăiește, preotul completează slujba până la capăt. Prin acest fel de botez, Biserica dă posibilitatea ca prunci să nu moară necreștinați, prevăzând grele pedepse canonice pentru părinții din neglijența cărora copiii mor nebotezați.

Ce rol au naşii la Botez?

Conform practicii dintotdeauna a Bisericii Ortodoxe, Taina Sfântului Botez se administrează în prezenţa naşilor. Această tradiţie este veche şi se bazează pe faptul că, în Biserica Ortodoxă, pe lângă cazuri izolate, când slujba se oficiază pentru cei maturi, Botezul se administrează copiilor sau pruncilor. Este ceea ce se cheamă pedobaptism, adică botezul copiilor, justificat şi întemeiat pe baze scripturistice şi patristice.

Botezul copiilor a fost practicat concomitent cu botezul adulţilor. Când în biserică a dispărut instituţia catehumenatului, adică instruirea în tainele credinţei şi botezarea adulţilor, începând din secolul al VI-lea, s-a generalizat pedobaptismul. Cum însă pentru primirea Botezului este necesară mărturisirea credinţei şi exprimarea acordului sau adeziunii faţă de noua credinţă, acest rol îl îndeplineşte în ritul ortodox, NAŞUL.

De aceea, naşul nu este un simplu personaj sau element de decor în cadrul slujbei Botezului, ci îndeplineşte unul dintre cele mai importante roluri. El este cel care însoţeşte pruncul care se botează, cel

care exprimă, în numele lui, lepădarea de satana şi împreunarea cu Hristos, mărturiseşte învăţătura de credinţă a Bisericii, concentrată în Crez, pe care el trebuie să-l rostească, îl primeşte pe prunc din baia Botezului, răspunde la formula de însemnare cu Sfântul Mir şi îl prezintă să primească Sfânta Împărtăşanie. De aceea, naşul este considerat ca părintele sufletesc al noului botezat. Aşa cum părinţii trupeşti îl nasc la viaţa fizică, la fel naşii îl nasc la viaţă spirituală.

Ţinerea în braţe la botez creează rudenie spirituală care constituie impediment la căsătorie până la gradul al treilea. La toate acestea se adaugă obligaţia ca naşii, alături de părinţii trupeşti, să se îngrijească de creşterea moral-duhovnicească al fiului lor spiritual.

De aceea, naşii trebuie să îndeplinească anumite condiţii. În primul rând, naşii trebuie să fie creştini ortodocşi, care să cunoască învăţătura de credinţă a Bisericii, pentru a o mărturisi în numele celui botezat. În al doilea rând, trebuie să fie credincioşi trecuţi de adolescenţă, cu maturitate de gândire şi responsabilitate pentru actul pe care îl fac. De aceea, nu este indicat ca să fie naşi copiii, ci părinţii sau persoane adulte. Cât priveşte sexul, este de preferat ca naşul care primeşte în braţele sale copilul scos de preot din cristelniţă, să fie de acelaşi sex cu cel al pruncului (dar nu constituie un impediment nici situaţia inversă).

S-a îndătinat obiceiul ca vieţuitorii din mânăstiri, monahii şi monahiile, să nu fie naşi, pentru că, trăind în mânăstire, nu se pot îngriji de finii lor. Obiceiul de a avea mai mulţi naşi, nu este recomandabil, căci răspunderea trebuie să şi-o ia o singură persoană. În cazul botezului din necesitate, naşul poate lipsi.

Când se săvârșește Botezul?

Una din grijile cele mai mari ale părinților creștini care se învrednicesc de bucuria nașterii de prunci trebuie să fie aceea ca aceștia să nu rămână nebotezați. De aceea, canoanele prevăd pedepse grave pentru părinții din pricina cărora se întâmplă să moară copiii nebotezați. În acest scop, Biserica a rânduit ca botezul să se facă după șapte zile de la naștere sau în intervalul cuprins între șapte și 40 de zile.

Aceasta este situația copiilor născuți sănătoși și care nu sunt amenințați cu moartea datorită unor infirmități sau slăbiciuni trupești. Dacă avem de-a face cu un copil născut cu debilitate fizică și a cărui sănătate poate constitui o problemă serioasă, care ar atrage chiar moartea, atunci el trebuie botezat imediat după naștere, sau în interval de câteva zile. De aceea, Biserica nu fixează zile sau momente din zi când un asemenea botez trebuie săvârșit, ci el se poate face oricând este nevoie. Pentru cazurile de copii normali, este bine să se respecte rânduiala stabilită de Biserică.

Există astăzi tendința tot mai frecventă de a lăsa copiii nebotezați câteva luni, uneori și ani ceea ce nu este recomandat. Aceasta pentru că oricând există riscul acestora de a se îmbolnăvi și de a muri nebotezați. Apoi, la botezul unui copil care a crescut intervine o incomoditate în săvârșirea Tainei, mai ales în momentul cufundării lui în cristelniță, partea cea mai importantă a Tainei. Pentru ca un botez să fie valabil săvârșit, el trebuie să cuprindă formula corectă și completă de săvârșire și cufundarea deplină de trei ori în apă, care simbolizează esența Botezului: moartea și îngroparea cu Hristos și învierea împreună cu el. De aceea Biserica Ortodoxă nu admite botezul prin turnare sau stropire, practicat în Bisericile Catolice, în cele protestante sau la unele culte neoprotestante. În cazul unui copil mai mărișor această cufundare nu se mai poate face perfect. De aici se și spune în popor, despre unele persoane care manifestă instabilitate psihică, nervozitate și neastâmpăr, că nu sunt botezate în apa toată.

Părinții și rudele trebuie să fie încredințate că prin botezul săvârșit prin afundare totală nu se întâmplă nimic periculos pentru sănătatea copilului. Nu am auzit de copii înecați sau îmbolnăviți prin botez. Ba, era obiceiul, cu mulți ani în urmă, ca botezul copiilor să se facă chiar la copcă de gheață, mai ales cu prilejul Bobotezei. Grija ca apa botezului să fie caldă este o pretenție modernă, pe care preoții o respectă, dar cu siguranță apa rece nu creează pruncilor șocuri sau stopuri cardiace.

În primele secole creștine, Botezul se săvârșea în ajunul marilor sărbători: Crăciunul, Boboteaza, Paștele și Rusaliile. De obicei, el avea loc înainte de Liturghie pentru ca noii botezați, care de regulă erau

maturi, să participe și să se împărtășească la Sfânta Liturghie. Astăzi aceste termene sau soroace nu se mai respectă, mai ales că botezăm aproape numai copii, botezul săvârșindu-se oricând. El se săvârșește, și este bine să se procedeze așa, după Sfânta Liturghie și în zilele în care nu postim, pentru ca masa să poată fi de dulce.

Poate participa mama la botezul propriului ei copil?

În tradiția românească și creștinească, botezul unui prunc este un moment plin de semnificație și încărcătură sufletească. El este un moment de mare bucurie, trăit cu maximă intensitate, exprimată și prin participarea tuturor rudelor apropiate la săvârșirea acestui act religios care îl încorporează pe noul botezat, ca membru, în Biserica lui Hristos. De aceea, se obișnuiește ca și o parte din credincioșii aflați în biserică, mai ales când slujba botezului are loc după Sfânta Liturghie, să participe la acest eveniment care, astfel, capătă însemnătate și greutate și pentru obștea creștină sau parohia al cărei membru devine.

După o tradiție îndătinată, la această bucurie nu ia parte tocmai persoana cea mai îndreptățită să împărtășească o asemenea satisfacție, și anume mama celui botezat. Care este justificarea acestei practici și cum trebuie să fie ea corect interpretată?

Este foarte adevărat că în cărțile de ritual ale Bisericii Ortodoxe există o serie de rugăciuni sau slujbe care se săvârșesc pentru o femeie care naște,

cum sunt, de exemplu, slujba din prima zi de naştere, când se face o sfinţire de apă specială cu care se stropeşte casa, mama şi copilul şi din care bea cea care a născut. Slujba aceasta se face la biserică sau la casa preotului, printr-o persoană din familie sau prin moaşa care a asistat la naştere. La opt zile după naştere, preotul merge la casa unde s-a născut pruncul şi săvârşeşte rânduiala pentru femeia lăuză, care constă dintr-o serie de rugăciuni de curăţire. Cu acest prilej se stropeşte casa cu apă sfinţită, ca şi pruncul pentru a fi ferit de cele rele până va primi Botezul. Tot în această zi, se citeşte şi rugăciunea pentru punerea numelui pruncului.

În toată această perioadă, mama nu ar trebui să părăsească locuinţa. Perioada de curăţire fiziologică a mamei ţine însă 40 de zile, timp în care ea nu are voie să intre în lăcaşul de cult, conform rânduielilor canonice stabilite de Biserică pentru această situaţie, ca şi pentru altele asemenea, cum ar fi perioada ciclului lunar.

La aceste rânduieli se mai adaugă cea săvârşită după 40 de zile de la naştere, după care femeia are voie să intre în biserică. Dacă pruncul se săvârşeşte din viaţă în acest interval de 40 de zile, firește că mama nu poate participa la slujba din biserică, fiind în perioada de curăţire, chiar dacă i se citesc toate rânduielile stabilite. Cum însă, în practică, botezul se săvârşeşte mult mai târziu de 40 de zile, mama poate participa fără nici un fel de problemă la botezul propriului ei copil, cu condiţia ca mai înainte să i se fi citit toate slujbele sau moliftele prescrise, şi în special cea de curăţire, după 40 de zile. Practica neparticipării mamei la botezul propriului ei copil nu are aşadar temei canonic, doctrinar sau cultic, ci este legat de perioada de curăţire.

Ce semnificaţie au ceremoniile Botezului?

Botezul este slujba sfântă sau Taina prin care se face încorporarea în Trupul lui Hristos care este Biserica. Pentru săvârşirea lui este nevoie de o seamă de lucruri, iar rânduiala lui cuprinde momente, rituri şi ceremonii care sunt pline de simbolism teologic.

Botezul se săvârşeşte cu apă, fiindcă ea este simbolul prin excelenţă al curăţirii spirituale pe care o dă această Taină.

Vasul în care se săvârşeşte botezul, numit **cristelniţă, colimvitră** sau **creştinătoare,** este simbol al apelor Iordanului, în care s-a botezat Hristos. În acelaşi timp, el reprezintă şi mormântul în care a fost îngropat Mântuitorul pentru că afundarea întreită în apa Botezului semnifică moartea şi îngroparea împreună cu Hristos, iar scoaterea din cristelniţă simbolizează învierea împreună cu El, renaşterea spirituală pentru viaţa cea nouă. Cel botezat devine un purtător de Hristos sau un **hristofor.** De aceea botezul corect este cel săvârşit prin întreită şi totală afundare (căci

botez înseamnă afundare) în numele Sf. Treimi, în apa Botezului special sfinţită.

Întreita şi completa afundare a fost practica generală folosită în Biserică de la început, fiind stabilită apoi de normele şi rânduielile bisericeşti. Botezul prin stropire sau turnare constituie doar o derogare sau excepţie de la regula generală, fiind administrat doar celor bolnavi pentru care afundarea nu era recomandată. De aici vine şi denumirea de botez al **clinicilor,** adică al celor bolnavi sau care stătèau culcaţi şi care se săvârşea prin stropire sau turnare. Practica Botezului prin turnare sau stropire s-a introdus mai întâi în Apus, începând cu secolul al IX-lea, apoi el s-a generalizat în Biserica Romano-Catolică, fiind moştenit de protestanţi şi cultele neoprotestante. Dintre acestea baptiştii, penticostalii şi nazarinenii săvârşesc Botezul tot prin afundare, dar nu de trei ori, ci o singură dată. De aceea un Botez care nu este săvârşit în numele Sfintei Treimi, indiferent de forma de administrare, nu se recunoaşte ca valid niciodată în Biserica Ortodoxă.

Sfinţirea untdelemnului sau uleiului şi întrebuinţarea lui la Botez este o practică veche, ca şi creştinismul. Ea apare menţionată în documente de prin secolul al III-lea. Ungerea cu el constituie semnul văzut al intrării în creştinism, cuvântul Hristos, de la care derivă cel de creştin, însemnând „uns".

Pânza albă ca şi hainele noi şi curate în care este îmbrăcat cel nou botezat constituie simbolul văzut al curăţirii. În trecut, haina albă era sfinţită de episcop şi fiecare nou botezat o purta opt zile după Botez, având în unele locuri şi denumirea de crijmă. La ea,

odinioară, neofiţii, cei de curând botezaţi, adăugau şi cununa de flori, ca semn al biruinţei.

Lumânarea, pe care azi o poartă naşul, era ţinută de cel nou botezat, timp de opt zile, la slujbele divine la care participa. Ea simbolizează lumina adusă de harul Duhului Sfânt primit prin Botez, în urma căruia fiecare creştin devine fiul luminii.

Ce și câte nume dăm copiilor la botez?

Între rugăciunile sau rânduielile legate de naşterea unui prunc este şi cea intitulată *Rugăciunea la însemnarea pruncului când i se pune numele.* Conform rânduielii bisericeşti, această rugăciune se citeşte în a opta zi după naştere. Întrucât pruncul este nebotezat, el este adus la biserică de către moaşă sau altă femeie şi primit la uşa bisericii sau cel mult în pronaos, unde are loc această rânduială. Cu acest prilej preotul face însemnarea pruncului cu semnul crucii la frunte – pentru luminarea minţii şi a gândurilor, la gură – pentru sfinţirea cuvântului şi a tot ceea ce el va rosti, pentru ca din gura lui să iasă numai vorbe frumoase – şi la piept sau inimă – pentru ca aceasta să fie sediu al intenţiilor bune şi pentru păzirea ei de patimi şi pofte urâte. Apoi, printr-o rugăciune specială, îi dă numele pe care-l va purta toată viaţa.

Obiceiul de a însemna pe prunc în a opta zi şi de a-i da numele se moşteneşte din practica şi tradiţia indiană sau din Legea veche. Conform dispoziţiilor acesteia, însuşi Mântuitorul Hristos a fost adus la

templu a opta zi după naştere când a fost tăiat împrejur şi i s-a pus numele de Iisus.

De regulă, pruncul primeşte numele chiar în ziua naşterii, când este declarat la Oficiul stării civile de către părinţi, dar acelaşi nume se respectă şi la însemnarea şi punerea numelui de către preot, fie a opta zi, fie în prima zi după naştere, fie în ziua botezului, înainte de acesta. De multe ori, pentru botez, părinţii şi naşii mai adaugă un nume sau mai multe care nu figurează în certificatul de naştere, dar care sunt socotite ca nume de botez.

Dar ce şi câte nume dăm copiilor? După tradiţia românească şi creştinească, numele dat copilului ar trebui să fie cel al naşului, ca unul care îl naşte la o viaţă nouă. Dacă nu se dă numele naşului, este bine să dăm copiilor numele sfântului din ziua în care se nasc aceştia. În cazul în care acest nume nu se potriveşte cu dorinţa naşilor şi a părinţilor, se poate lua numele oricărui alt sfânt din calendarul ortodox care, din acel moment, devine patronul şi ocrotitorul copilului. A existat în ultima vreme o tendinţă şi o dorinţă snoabă de a pune copiilor nume străine de calendarul ortodox sau de onomastica românească care, alăturate unor nume de familie neaoş româneşti, sunt de-a dreptul ridicole.

De asemenea, a existat şi mai persistă practica de a pune două sau mai multe nume copiilor, ceea ce este complet neindicat şi incomod, pentru că, în realitate, aceştia sunt chemaţi cu un singur nume de către cei din jur, uneori cu un diminutiv care le anulează pe toate celelalte care rămân doar un balast scriptologic.

Numele sfinţilor pe care le purtăm ne dau prilejul să ne amintim de ei la ziua prăznuirii lor şi să le urmăm exemplul vieţii, implorându-le ajutorul. Alegerea numelor din onomastica românească este şi o dovadă de ataşament la credinţa strămoşească.

Ce este Mirungerea sau Confirmarea?

Imediat după Botez, care este prima Taină săvârșită în viața creștinilor, în Biserica Ortodoxă se săvârșește Mirungerea sau Ungerea cu Sfântul Mir. Ea este cea de a doua Taină pe care o primește cel care devine parte a Trupului lui Hristos și prin care se împărtășesc darurile Duhului Sfânt pentru cel de curând botezat. În confesiunile romano-catolice și protestante, Taina Mirungerii poartă denumirea de Confirmare și, de obicei, se administrează la vârste mai târzii, adică la 7 sau 14 ani după Botez, la catolici fiind însoțită și cu prima Comuniune sau Împărtășanie.

În Biserica Ortodoxă, Taina se administrează de către episcopi și preoți; în Biserica Romano-Catolică ea este săvârșită numai de episcop. Mirungerea nu reprezintă o completare a Botezului, ci este o lucrare cu efecte proprii. Împreună cu Botezul și Împărtășirea, ele constituie Tainele de inițiere creștină sau ale încorporării în Hristos. De aceea, ele s-au administrat dintotdeauna împreună în Biserica Ortodoxă, așa cum a fost practica de la început a Bisericii.

În Biserica veche, Mirungerea era administrată în două feluri: prin punerea mâinilor peste cei botezați și prin ungerea cu untdelemn sfințit sau cu Sfântul Mir, care a înlocuit punerea mâinilor. Dacă la început Mirungerea era săvârșită numai de către apostoli, înmulțindu-se numărul creștinilor, ea a fost încredințată episcopilor, care, până astăzi, sunt singurii care au dreptul de a sfinți Sfântul Mir, adică materia Tainei, pe care apoi o încredințează preoților spre folosire.

După mărturiile din primele secole ale Bisericii, regula generală de administrare a acestei Taine era aceea de a se săvârși imediat după Botez, fiind socotită ca un corolar al acestuia. Literatura patristică și canoanele bisericești sunt mărturie neclintită. Dovadă este și faptul că Mirungerea nu are o rânduială aparte, ci apare ca un moment al Tainei Botezului. Modul de săvârșire și formula de administrare a Tainei sunt precizate încă din secolul al IV-lea prin canonul 7 al Sinodului II ecumenic (381).

Practica Mirungerii la vârsta cunoștinței, cu o mărturisire de credință și, numai de către episcop, cu punerea mâinilor sau a degetului mare, apare mult mai târziu în viața liturgică a Bisericii Romano-Catolice.

Spre deosebire de Botez, care nu se mai repetă decât în condiții speciale sau dacă nu a fost administrat corect, Mirungerea se repetă pentru aceeași persoană dacă aceasta a părăsit credința și a revenit la ea. Ea se administrează tuturor acelora care au fost botezați în numele Sfintei Treimi, dar nu au primit Mirungerea în confesiunea respectivă, dacă aceștia vin la Ortodoxie. Dacă au primit și Mirungerea, ei sunt primiți numai pe baza mărturisirii de credință.

Ce este Sfântul Mir? Dar untdelemnul bucuriei?

În săvârșirea serviciilor divine se folosesc diverse materii, între care untdelemnul sau uleiul deține un loc dintre cele mai importante. Întrucât, de multe ori se face confuzia între diferitele forme și denumiri ale întrebuințării sale în cultul divin, se impun unele precizări.

Sfântul mir este un amestec de untdelemn curat de măsline cu vin și cu mai multe balsamuri, mirodenii și arome, în general 38 la număr, dintre care cele mai multe constituie produsul sau esența unor plante care cresc în Orient, cum ar fi: mirtul sau arborele de mir, irisul, aloele, terebintul, arborele de tămâie și altele. Acest amestec se pregătește și se fierbe mai întâi după o rânduială specială, în primele trei zile din Săptămâna Mare sau a Patimilor. După aceea, este sfințit de către soborul tuturor membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Întâistătătorul ei – Patriarhul țării, în joia Sfintelor Patimi, în cadrul Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare. Sfântul Mir astfel pregătit și sfințit se împarte mitropoliilor, episcopiilor și tuturor parohiilor,

fiind întrebuințat numai la sfințirea bisericilor și a antimiselor de către episcopi sau arhierei, ca și la săvârșirea de către episcopi și preoți a Tainei Mirungerii sau Confirmării (cum este numită la catolici și protestanți), adică cea de a doua Taină administrată celui care intră în Biserica lui Hristos, după primirea Tainei Botezului.

După rânduiala Bisericii Ortodoxe, Sfântul Mir se mai întrebuințează și la ungerea cu el a celor care vin la Ortodoxie, dar care au primit Botezul în numele Sfintei Treimi în confesiunea respectivă. În acest caz, ei nu mai sunt rebotezați, ci doar unși cu Sfântul Mir. Sfințirea Sfântului și Marelui Mir de către toți arhiereii unei Biserici, în frunte cu Patriarhul, este semnul independenței bisericești sau al autocefaliei, adică al conducerii unei Biserici prin căpetenie proprie, fără să depindă de altă Biserică. Biserica Ortodoxă Română a sfințit pentru prima dată Sfântul și Marele Mir în 25 martie 1882, iar ultima dată în 15 aprilie 1993, fiind a 17-a sfințire a Mirului de la dobândirea independenței bisericești.

În afară de Sfântul Mir, la unele slujbe se mai întrebuințează **untdelemnul sau uleiul sfințit.** Așa, de exemplu, el se sfințește la Taina Sfântului Maslu și la slujba Litiei, adică acea slujbă săvârșită în ajunul marilor sărbători. Cu el se ung la frunte credincioșii, se întrebuințează la pregătirea prescurilor sau se fac turtișoare care se dau celor bolnavi.

Așa-zisa „miruire" a credincioșilor nu este o ungere cu Sfântul Mir, ci cu untdelemn sfințit la Litie sau Maslu.

Untdelemnul se mai sfințește și la slujba pentru mutarea în casă nouă, cu care se ung pereții locuinței.

În afară de aceste feluri de untdelemn sfințit, mai există o sfințire a uleiului care se întrebuințează la slujba Botezului, numit **„untdelemnul bucuriei"**. Și acesta se deosebește de Sfântul Mir, cu el ungându-se pruncul înainte de cufundarea în cristelniță. După Botez, tot cu acest ulei sfințit se ung pruncii după îmbăiere.

În ce condiții se săvârșește Împărtășirea sau Cuminecarea?

Încă de la Botez, cel de curând intrat în Biserica lui Hristos, primește Trupul și Sângele Mântuitorului, adică Sfânta Împărtășanie. Dar și pe parcursul vieții, Împărtășirea sau Cuminecarea este un moment cu totul deosebit în spiritualitatea credincioșilor. De aceea i se dă și importanța care se cuvine pentru a fi primită: pregătire prin post și rugăciune, mărturisire și iertare de păcate, o viețuire cu adevărat creștinească.

Această taină este săvârșită sau oficiată numai de slujitorii sfințiți, adică arhiereii și preoții. Diaconii nu împărtășesc și cu atât mai puțin laicii sau mirenii. Diaconii pot împărtăși numai în cazul în care cineva este pe moarte și nu este de față un preot.

În privința persoanelor îndreptățite să primească Sfânta Împărtășanie, acestea trebuie să fie numai cei pregătiți, care nu au impedimente care să-i oprească de la aceasta, cum ar fi: cei ce au blestem de la episcop, cei ce trăiesc în desfrânare, cei ce sunt necununați, cei ce practică perversiuni sexuale, fermecătorii, vrăjitorii, ghicitorii, hoții de lucruri sfinte,

ucigaşii, femeile care avortează ş.a. Toate aceste categorii de păcătoşi presupun o perioadă lungă de pocăinţă şi îndreptare, după care duhovnicul dă permisiunea de a primi Sfânta Împărtăşanie. Cât priveşte pe copii, aceştia până la şapte ani primesc Împărtăşania fără spovedanie.

În cazul muribunzilor, aceştia trebuie să fie mai întâi spovediţi, mai ales dacă nu au făcut-o în timpul vieţii şi numai după aceea li se poate da Sfânta Împărtăşanie. Oricum, ei trebuie să fie conştienţi pentru a-şi exprima consimţământul primirii acestei Taine, pentru că şi Împărtăşania, ca şi celelalte Taine, nu se administrează fără voia primitorului.

Sunt excluşi de la Împărtăşanie alienaţii mintal sau cei în stare de leşin, cât durează această situaţie, ca şi cei care nu pot să primească şi să reţină Sfânta Împărtăşanie. Aşa de exemplu, dacă un bolnav vomează, tuşeşte sau scuipă mereu, nu poate primi Sfânta Cuminecătură.

De asemenea, sunt excluse de la primirea Sfintei Împărtăşanii femeile în timpul ciclului lunar şi în cele 40 de zile de curăţire fizică de după naştere, adică lehuzele, ca şi bărbaţii care, în noaptea precedentă, au avut poluţii.

Pentru primirea Sfintei Împărtăşanii este necesară o perioadă de postire şi de abstinenţă de la plăcerile trupului, care trebuie să fie de cel puţin o săptămână înainte de cuminecare; în ziua respectivă se impune o atitudine de mare cuviinţă. Bolnavii pot fi împărtăşiţi şi pe mâncate, spre deosebire de cei sănătoşi, care, din ajun, trebuie să nu mănânce nimic. La aceasta se adaugă obligaţia împăcării cu toţi oamenii, adică cei certaţi şi cea a citirii Pravilei, adică a rânduielilor pentru primirea Sfintei Împărtăşanii. O împărtăşire fără pregătire şi vrednicie înseamnă un sacrilegiu.

Spovedanie, Mărturisire şi Căinţă

În ordinea săvârşirii Sfintelor Taine în viaţa credincioşilor, după cele trei Taine de iniţiere, adică de început al vieţii creştine, urmează Spovedania. Taina este cunoscută sub trei denumiri: *spovedanie, căinţă* sau *mărturisire.* Primele două sunt denumiri de origine slavă, iar ultima de origine latină, la care, în ritul catolic se mai adaugă şi cea de confesiune, care aici are sens nu de cult sau grupare creştină, ci de lucrare sfinţitoare.

Prin Taina Spovedaniei credinciosul care îşi mărturiseşte păcatele în faţa preotului duhovnic, cu părere de rău pentru ceea ce a săvârşit şi cu angajamentul de a nu le mai repeta, primeşte dezlegare, adică iertare de ele.

Această lucrare sfinţitoare este socotită ca al doilea botez. Dacă Botezul aduce iertare de păcatul strămoşesc, Căinţa aduce iertare de păcatele făcute de la Botez sau de la ultima Spovedanie. La Botez iertarea se face prin cufundarea în apă; la Spovedanie, aceasta se produce datorită lacrimilor Căinţei, adică a părerii de rău faţă de fap-

tele rele săvârşite şi implorării ajutorului lui Dumnezeu.

Taina aceasta comportă mai multe faze: trezirea conştiinţei păcătosului, căinţa sau părerea de rău, urmată de spovedania sau mărturisirea păcatelor, unui preot duhovnic. Apoi dezlegarea, adică iertarea păcatelor, operată prin preotul duhovnic şi implicarea unui aşa-zis canon cunoscut şi cu denumirea de **epitimie,** adică săvârşirea anumitor fapte creştineşti bune, necesare pentru îndreptarea noastră. Canonul sau epitimia nu înseamnă o pedeapsă sau o faptă făcută pentru a plăti păcatele săvârşite. El nu are rol vindicativ, ci de vindecare, tămăduire sau îndreptare.

Taina Spovedaniei este săvârşită numai de episcopii şi de preoţii care primesc calitatea de duhovnic. Această calitate se dă printr-o slujbă specială numită **hirotisie** şi care, de obicei, se săvârşeşte imediat după hirotonia în preot. În trecut duhovnicia se acordă după o îndelungată experienţă pastorală, liturgică şi de viaţă, şi de aceea duhovnicii erau mai în vârstă. Aşa se explică de ce şi astăzi credincioşii caută preoţi cu experienţă, duhovnici mai în vârstă a căror autoritate este mult mai mare decât a unui preot tânăr.

În Biserica Ortodoxă, ca şi în cea Catolică, Spovedania se face în particular. Mărturisirea publică sau în comun, practicată sporadic în secolele III–VI în Biserică, nu este îngăduită, deoarece o Spovedanie presupune un dialog direct cu preotul, care astfel precizează gravitatea păcatului, circumstanţele atenuante sau agravante care au contribuit la săvârşirea lui, apreciind şi stabilind şi căile de îndreptare a penitentului.

În Biserica Ortodoxă, Spovedania se face în biserică, în faţa icoanei Mântuitorului Hristos, căci în concepţia ortodoxă, păcatele nu le spunem preotului şi nu el ne dă iertarea, ci lui Hristos care ne şi iartă. În Biserica Romano-Catolică, Spovedania se face în biserică, într-un loc special numit **confesional,** şi se numeşte auriculară, adică se face la ureche, printr-o fereastră despărţitoare. La protestanţi această Taină nu există.

Când trebuie să se spovedească credincioșii?

Întrucât Pocăința sau Spovedania este cunoscută ca Taina regenerării noastre sufletești, adică a curățirii de faptele rele săvârșite și a refacerii comuniunii cu Dumnezeu, întreruptă de păcat, ea trebuie să fie practicată cât mai des de credincioși. S-a creat însă obiceiul ca această Taină să fie administrată rar și s-a pus mereu în legătură cu cele patru mari posturi din timpul anului bisericesc: Postul Paștelui, al Crăciunului, al Sfinților Apostoli Petru și Pavel și al Sfintei Mării, și mai ales a fost solicitată ca o pregătire pentru primirea Sfintei Împărtășanii, la sfârșitul acestora.

Obiceiul acesta a fost încurajat și de a patra poruncă bisericească în care se spune: „Să ne spovedim și să ne cuminecăm în fiecare din cele patru posturi mari de peste an, ori, dacă nu putem, cel puțin o dată pe an, în postul Sfintelor Paști".

Această poruncă este respectată și azi, ea avându-și însemnătatea ei în viața creștină. Aplicarea sa însă nu este o realitate, fiindcă nu toți creștinii o respectă. Ce proces spiritual ar fi dacă ea ar fi aplicată de toți!

Pe de altă parte, această poruncă nu ne obligă să practicăm spovedania numai la cele patru mari posturi, nici nu ne îngrădește libertatea de a o face ori de câte ori simțim nevoia de a ne spovedi.

Este adevărat că în Ortodoxie nu se concepe primirea Sfintei Împărtășanii fără spovedanie și dezlegarea de păcate; dar dacă pentru a ne împărtăși avem nevoie de o mai mare pregătire, Spovedania o putem face oricând. De aceea putem spune că nu este îngrădită de anumite termene sau soroace, ci, în principiu, ea se poate săvârși ori de câte ori credincioșii simt nevoia să o facă.

Deci Spovedania nu trebuie condiționată de perioada unuia din cele patru posturi mari, ci poate fi săvârșită ori de câte ori conștiința se simte încărcată de fapte rele, de care trebuie să ne debarasăm. Niciodată nu trebuie să ne socotim că suntem fără de păcat, căci, așa cum spuneau cei vechi, a greși este omenește, dar a persista sau a rămâne în păcat este diabolic. Orice faptă rea, cât de mică ar fi, repetată înseamnă o acumulare de păcate, care devin dăunătoare.

S-a mai creat obiceiul ca la spovedanie să meargă mai ales cei în vârstă, care se și împărtășesc, ceea ce este complet greșit. Nu trebuie să așteptăm să îmbătrânim ca să ne spovedim, ci trebuie să ne creăm din tinerețe obișnuința spovedaniei. Ea nu este apanajul sau preocuparea numai a celor bătrâni, ci a fiecărui creștin. De aceea, încă din tinerețe, fiecare credincios trebuie să-și aibă duhovnicul lui la care să meargă ca la un medic și pe care nu ar trebui să-l schimbe decât dacă socotește că acesta nu ar mai fi corespunzător nevoilor lui sufletești.

Dacă o legăm de un post și o socotim ca moment de pregătire pentru primirea Sfintei Împărtășanii, atunci ea trebuie și poate fi făcută oricând, pe îndelete și cu toată responsabilitatea.

Cununie, nuntă, căsătorie

În limbajul obişnuit, cuvintele care definesc noţiuni legate de convieţuirea unui bărbat cu o femeie, în cadrul familiei, sunt uneori întrebuinţate greşit. Cununia sau nunta este din punct de vedere religios una din cele şapte Taine prin care Biserica binecuvântează şi sfinţeşte legătura bazată pe dragoste dintre bărbat şi femeie.

Această legătură este mai întâi oficializată prin ceea ce numim în general căsătorie civilă, în faţa autorităţilor legale, care creează efecte juridice. La rândul ei, cununia sau nunta creează efecte harice sau sfinţitoare. Prin ea se sfinţeşte căsătoria. În unele state ortodoxe şi chiar neortodoxe slujba Cununiei creează efecte juridice. De asemenea, nunta mai are înţeles şi de petrecere legată de evenimentul căsătoriei şi al cununiei.

Taina Cununiei sau a nunţii este săvârşită de către episcopi şi preoţi. Rânduielile vechi bisericeşti interzic ieromonahilor, adică preoţilor călugări să oficieze această slujbă fiindcă aceştia, depunând votul castităţii, nu pot să participe la dansul ritual când se înconjoară masa şi se cântă „Isaia, dănţuieşte" şi nici la petrecerea legată totdeauna de nuntă. Nici arhiereul nu participă la acest dans ritual,

ci se retrage în scaunul arhieresc, în timp ce are loc acesta. Astăzi, rigurozitatea acestor rânduieli nu se mai respectă cu stricteţe, existând şi cazuri când ieromonahii săvârşesc cununii. Dacă la Botez preotul nu-şi poate boteza propriul său copil, decât în cazuri de excepţie, nunta poate fi săvârşită de preot pentru propriii săi fii, dacă nu este alt preot. De regulă însă se caută al doilea preot.

Cununia se oficiază după încheierea căsătoriei civile, certificatul de căsătorie fiind un act doveditor al lipsei de impedimente la căsătorie. Cei care se cunună trebuie să fie de aceeaşi credinţă sau confesiune. Căsătoriile mixte, încheiate între creştini de confesiune ortodoxă cu cei de alte confesiuni, cum ar fi cea catolică şi protestantă, nu sunt îngăduite după canoane. Biserica ortodoxă totuşi tolerează asemenea căsătorii pentru a nu lăsa fără binecuvântarea sa pe cei doi soţi. De aceea le administrează slujba Cununiei, cu condiţia ca soţul ortodox să-şi păstreze credinţa ortodoxă, să-şi boteze şi să-şi crească copiii în această credinţă. Conform rânduielilor canonice, aceste căsătorii sunt şi astăzi oprite, săvârşindu-se numai cu dezlegarea sau dispensa episcopului. Dacă cei de religii necreştine doresc să se căsătorească cu ortodocşi, pentru oficierea Cununiei este nevoie ca ei să treacă mai întâi la Ortodoxie. La fel se întâmplă şi cu cei care n-au primit Botezul cerut în confesiunea sau secta din care provin.

Cununia, după rânduiala creştină ortodoxă nu se oficiază niciodată între persoane de acelaşi sex, după cum nu se admite nici căsătoria acestora, deoarece prin asemenea legături nu s-ar îndeplini scopul principal al căsătoriei – naşterea de prunci şi perpetuarea neamului omenesc, iar din punct de vedere religios s-ar încuraja şi oficializa păcate foarte grave care sunt împotriva firii.

Când și unde se săvârșește Cununia?

Căsătoria și Cununia sau Nunta sunt evenimente unice în viața de familie. Ele marchează întemeierea unui nou cămin, a unei noi familii. De aceea, ele sunt prilej de bucurie. Acest lucru se desprinde și din rânduiala slujbei respective. Având acest caracter, slujba Cununiei trebuie săvârșită în zi de sărbătoare, de regulă duminica.

După rânduielile vechi bisericești, ar trebui ca această slujbă să aibă loc dimineața, înainte de Liturghie, pentru ca tinerii să participe la slujbă și să se împărtășească, după ce au primit dezlegarea prin spovedanie. Dar și în cazul nunții, regula a suferit o schimbare căci, de obicei, nunta se oficiază după Liturghie, mai spre seară, sau, cum s-a luat obiceiul în ultimul timp, se săvârșește sâmbăta.

Sunt însă și zile, în timpul unui an bisericesc, când săvârșirea Cununiei este interzisă prin porunca a IX-a bisericească. Conform acestei porunci nu se fac nunți în următoarele zile și perioade:

1. În cele patru mari posturi de durată: al Paștelui, Crăciunului, Sfinților Apostoli și Sfintei Mării și în toate

zilele de post din timpul anului (dar mai ales miercurea și vinerea), la 14 septembrie când serbăm Înălțarea Sf. Cruci, 29 august (Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul), aceste zile fiind totdeauna nedespărțite de post. Nu se fac nunți în timpul postului, pentru că bucuria prilejuită de căsătorie și Cununie nu se potrivește cu aceste zile de întristare și pocăință.

Există totuși împrejurări de forță majoră care pot aduce după sine o derogare de la această regulă, dar aceasta nu o poate face decât episcopul locului, care dă dispensă, îngăduind a se face cununii în prima parte a postului Crăciunului, între 15 noiembrie și 6 decembrie, însă fără petrecere și într-un cadru mai sobru, lipsit de atmosfera zgomotoasă și de bucurie, tipică nunții. În Postul Paștelui asemenea dispense se dau cu mare greutate, fiind îngăduită cel mult logodna și aceasta în zilele de Buna Vestire sau Florii. Cât privește celelalte posturi, dispensele se dau de la caz la caz. Există însă concepția foarte înrădăcinată în evlavia și practica vieții de familie că asemenea căsătorii și cununii „nu țin", adică nu durează sau se destramă, ca un fel de pedeapsă pentru sfidarea unor rânduieli ale sfintei Biserici, cum este cea a postului. De aceea, este mai bine ca ele să nu se oficieze în timpul posturilor, indiferent de pretextul sau motivele invocate.

De asemenea, nu se fac nunți nici în perioadele de mare bucurie duhovnicească, prilejuite de marile sărbători creștine. Așa de pildă, nu se fac nunți în Săptămâna luminată, care este o prelungire a bucuriei Paștelui, în perioada cuprinsă între Crăciun și Bobotează (25 decembrie – 6 ianuarie), în Duminica Paștilor, Rusaliilor și în general în zilele tuturor praznicelor împărătești și în ajunul lor, pentru ca bucuria

prilejuită de nuntă să nu micşoreze pe cea creată de aceste mari sărbători.

Cununia fiind prilej de bucurie pentru familie, dar şi pentru obştea creştină, este bine să fie săvârşită numai în biserică parohială şi nu în case particulare, tocmai pentru a-i spori caracterul de act sfânt şi sfinţitor. După tradiţia Bisericii, cununia nu se săvârşeşte în biserică de mânăstire, pentru a nu tulbura liniştea vieţuitorilor de aici.

Care este rolul naşilor la cununie?

În practica Bisericii Ortodoxe, două din Tainele sale sunt săvârşite în prezenţa şi cu participarea naşilor. Aceste Taine sunt Botezul şi Cununia. Naşii sau nunii participă direct şi activ la săvârşirea acestor slujbe liturgice sfinţitoare, îndeplinind anumite gesturi şi acte importante din cadrul desfăşurării ceremoniei.

Astfel, în cadrul logodnei, ei pun, împreună cu preotul slujitor, inelele pe degetele mirilor, pun şi iau de pe cap cununiile mirilor la cununie. Tot ei sunt cei care ţin lumânările, de o parte şi de alta a celor doi tineri care se cunună şi participă la dansul ritual, din rânduiala acestei Sfinte Taine.

Naşii însă nu au numai un rol estetic şi ajutător în săvârşirea Tainei Cununiei, ci devin din acel moment părinţii sufleteşti sau duhovniceşti ai celor doi miri. Pentru cei doi miri, căsătoria şi mai ales cununia religioasă înseamnă o renaştere spirituală, naşterea unei familii, pentru care este nevoie de părinţi, aşa cum pentru naşterea fizică este nevoie de părinţi. Ţinând seama de acest rol deosebit al naşilor, de

îndrumători şi călăuzitori ai viitorilor soţi, biserica cere ca naşii să îndeplinească anumite condiţii:

Mai întâi, trebuie să fie ortodocşi. Rânduielile bisericeşti vechi şi noi ne îndeamnă cu insistenţă ca naşii să nu fie de altă confesiune decât mirii şi aceasta pentru faptul că adevărata şi eficienta călăuzire a lor trebuie făcută în legea ortodoxă. De aceea, asistenţa mirilor la cununie de către naşi de altă religie nu este îngăduită.

În al doilea rând, se recomandă ca naşii să fie mai în vârstă decât mirii, pentru a fi cu adevărat părinţi sufleteşti, având o experienţă de viaţă din care să împărtăşească şi celor doi tineri. Practica de a alege naşi de aceeaşi vârstă, iar uneori chiar mai tineri, nu este recomandabilă. Prin ea se micşorează seriozitatea instituţiei năşiei, făcând din ea o simplă formalitate sau element de decor. De aceea, este sănătoasă tradiţia, respectată în multe părţi ale Bisericii noastre, şi în special în mediul rural, ca naşii de botez să fie şi naşi de cununie. Cu cât naşii sunt mai în vârstă, şi respectul este mai mare.

Naşi sau nuni pot fi şi rude apropiate: fraţi, surori, veri, cumnaţi. Părinţii nu pot fi naşii propriilor lor copii. De asemenea, călugării nu pot fi naşi, ca şi în cazul Botezului, fiindcă aceştia trăind departe de lume, în mânăstiri, nu se pot îngriji de călăuzirea religios-morală a finilor.

În al treilea rând, naşii trebuie să fie cununaţi şi să aibă o viaţă morală ireproşabilă pentru a putea fi exemple pentru finii lor. Nu se recomandă ca naşii să fie tineri necăsătoriţi. De asemenea, nu este recomandabil ca naşii să fie tată şi fiică sau mamă şi fiu. Obiceiul practicat în Moldova şi mai ales în Bucovina

de a avea mai multe perechi de naşi de cununie nu este recomandat.

Năşia de Cununie ca şi cea de Botez creează rudenie spirituală care constituie impediment la căsătorie între aceste rude. În legătură cu năşia, ar mai fi de amintit obiceiul frumos, străvechi şi românesc, ca finii să sărute mâna naşilor, ca semn văzut al respectului datorat.

Semnificația riturilor Cununiei

Slujba Cununiei, pe lângă frumoasele idei pe care le exprimă prin lecturile scripturistice citite, ca și prin rugăciunile care se rostesc la acest serviciu divin, cuprinde și o serie de gesturi sau acte liturgice care sunt pline de semnificație teologică și morală.

Așa, de exemplu, dacă ne referim la prima parte a slujbei, la logodnă, actul central al acestui serviciu îl constituie așezarea inelelor sau verighetelor în degetele mirilor. Întrebuințate încă înainte de creștinism și păstrate și de Biserică în rânduiala acestei slujbe, inelele sunt simbolul dragostei și credincioșiei infinite care trebuie să stea la baza familiei pe care o încep cei doi tineri. Fiind în formă de cerc, simbolul infinitului și al perfecțiunii, inelele sugerează dragostea nesfârșită pe care cei doi și-o datorează.

Cât privește slujba Cununiei, aceasta are mai multe momente importante care au o frumoasă semnificație. Cel mai important este punerea cununiilor pe capetele celor doi miri. Purtate de împărați, regi și demnitari, ca și de fecioare, cununiile sunt simbolul

puterii și al curățirii, cei doi miri devenind stăpânii propriei lor vieți pe care și-o doresc cât mai curată și prosperă. Ei sunt ca niște împărați care-și iau în stăpânire propria lor viață. De aceea, se cade ca și înainte și mai ales după aceea, viața lor să fie încununată „cu mărire și cu cinste", cum se spune într-una din formulele liturgice. Așezarea cununiilor a dat de altfel și numele slujbei de „cununie".

Împărtășirea celor doi miri din aceeași pâine sau pișcot și din vin, binecuvântate de preotul slujitor, simbolizează bucuria nunții, dar mai ales părtășia celor doi miri la toate bucuriile și necazurile vieții. Făcând un singur trup, prin căsătorie și cununie, cei doi se obligă să împartă bucuriile și durerile vieții împreună. Momentul ne amintește și de un obicei vechi românesc, cel al ruperii unei pâini din care mâncau cei doi miri, păstrat și azi prin unele părți, dar – mai ales – de practică veche creștină care ar trebui reactivată, și anume obiceiul ca mirii să se spovedească și să se împărtășească înainte de nuntă.

Înconjurarea mesei cu cântarea „Isaie, dănțuiește", sub formă de dans ritual, este simbolul bucuriei prilejuite de nuntă. Se invocă proorocul Isaia care a proorocit nașterea Mântuitorului din Fecioara Maria, pentru ca să se arate că scopul căsătoriei este nașterea de prunci, care trebuie crescuți în virtute și viață morală.

Sunt invocați, de asemenea și sfinții mucenici, căci la fel cum aceștia au dobândit cununiile biruinței asupra păcatului și răului, la fel trebuie să biruiască și mirii răul care-i pândește.

Ce este cununia de argint, aur sau platină?

Așa cum prevăd cărțile de ritual, de Cununie sau Nuntă sunt legate numeroase rânduieli, tradiții și obiceiuri care au căpătat caracter de obligativitate.

Astfel, se cere mirilor ca după opt zile de la Cununie să se prezinte la biserică pentru a li se citi rânduiala care se numește în unele părți „scoaterea la biserică" sau „dezlegarea cununiilor". De unde provine acest obicei? De la faptul că odinioară mirii nu primeau pe capete cununii de metal, ca astăzi, ci li se împleteau cununițe de frunze rezistente sau din ramuri, pe care ei le purtau timp de o săptămână, după care veneau la biserică, unde preotul le ridica de pe capetele lor. Deși depunerea cununiilor a intrat în structura slujbei, obiceiul venirii la biserică se păstrează și azi cu denumirea de „dezlegarea cununiilor" (de la gestul pe care-l face preotul). Momentul respectiv are și o semnificație penitențială, căci tinerii stau în pridvorul bisericii unde preotul le citește un fel de dezlegare de a intra în biserică după o săptămână în care, prin viața lor intimă, și-au pierdut frumusețea și curăția feciorelnică.

Tot în legătură cu Cununia, există obiceiul, destul de răspândit, dar negeneralizat, ca soții care s-au cununat religios să aniverseze împlinirea a 25 de ani de împreună-viețuire și să marcheze acest eveniment de familie printr-o ceremonie religioasă. Această slujbă poartă denumirea de „cununie de argint". Dacă ceremonia are loc la 50 de ani de căsătorie, ea poartă denumirea de „cununia de aur", iar la împlinirea vârstei de 75 de ani de căsătorie, deși cazurile sunt destul de rare, ea se numește „cununie de platină". Ceremonia aceasta, indiferent de sorocul la care se săvârșește, poartă greșit denumirea de „cununie", pentru că, în realitate, nu este vorba de slujba cununiei, ci de o slujbă de mulțumire care nu are nimic comun cu cununia.

Conform rânduielilor bisericești, Taina Sfintei Cununii nu se mai readministrează acelorași soți niciodată, în prima ei formă, ci numai dacă aceștia divorțează și se recăsătoresc cu alte persoane, care nu au mai fost căsătorite religios. Dacă soții se recăsătoresc după divorț, li se oficiază slujba de la a doua nuntă care este mai puțin solemnă.

De aceea, fiind vorba de o slujbă de mulțumire, la această ceremonie nu folosim nici cununiile, nici paharul cu vin și pâine și nu se face nici înconjurarea cu dansul ritual. Pentru ceremonie se folosesc doar inelele (verighetele) de argint, aur sau platină, după cum este vorba de una din cele trei ceremonii.

Slujba se poate oficia atât în biserică, dar mai ales în sânul familiei, având un caracter mai intim, de rugăciune, de mulțumire pentru binefacerile primite.

„Popă“ sau „preot“?

Ca în toate religiile, și în creștinism există slujitori ai cultului, adică persoane special alese și rânduite pentru îndeplinirea îndatoririlor rituale.

În religia creștină, ei fac parte din ceea ce numim cler sau ierarhie bisericească. Această ierarhie cuprinde trei trepte sau grade: arhierei, preoți și diaconi. Aceștia constituie ierarhia superioară, pentru că există și o ierarhie inferioară care cuprinde: ipodiaconi (subdiaconi), lectori, cântăreți și alții.

În cele ce urmează ne vom referi la modul de adresare față de acești slujitori bisericești, adresare care este foarte confuză în lumea neclericală.

De la început trebuie să spunem că toate aceste trepte ale ierarhiei se primesc printr-o slujbă specială de sfințire care se numește Taina Sfintei Hirotonii; actul sfințirii în sine se numește hirotonire sau hirotonisire. Slujba este oficială numai de arhierei, nu și de preoți și diaconi. Un arhiereu este sfințit de către trei arhierei, iar preotul și diaconul sunt sfințiți de către un arhiereu. Așadar, persoanele clerice,

membrii ierarhici sunt sfințiți și nu sfinți, sfințenia fiind o calitate pe care o dobândesc numai anumite persoane, recunoscute și proclamate ca atare de către Biserică.

Arhiereul este persoana sfințită care deține puterea bisericească, adică învățătorească, sfințitoare și de conducere, în deplinătatea ei. Arhiereul mai poartă și numele slav de **Vlădică.** Toți arhiereii sunt egali între ei sub aspectul deținerii și exercitării puterii bisericești. Ei se deosebesc din punct de vedere administrativ. În acest sens în administrația bisericească există mai multe trepte ale arhieriei. Așa, de exemplu, conducătorul titular al unei episcopii sau eparhii se numește **episcop.** El poate să aibă un vicar sau ajutător care se numește **arhiereu-vicar.** Unui episcop ne adresăm cu formula „Prea Sfințite Părinte Episcop, Prea Sfinția Voastră, Prea Sfinția Ta“. Apelativul „Prea Sfinte“ nu este corect. Mai există și formula, întrebuințată în Bisericile de limbă greacă, „Prea Sfințite Stăpân“, pe care o folosim și în Biserica Ortodoxă Română.

Conducătorul titular al unei arhiepiscopii, adică al unei unități bisericești superioare episcopiei, se numește **arhiepiscop.** Modul de adresare este „Înalt Prea Sfințite Părinte Arhiepiscop“.

Mai multe arhiepiscopii și episcopii alcătuiesc o mitropolie. Conducătorul unei mitropolii se numește **mitropolit** căruia ne adresăm cu formula „Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit“.

Unitatea bisericească cea mai mare este patriarhia, care cuprinde mai multe mitropolii și care este condusă de un **patriarh.** Modul de adresare pentru patriarhi este „Prea Fericite Părinte Patriarh“, „Prea Fericirea Voastră“. În Biserica Romano-Catolică și în

unele Biserici ortodoxe se întrebuințează formula „Sanctitatea Voastră". Arhiepiscopii, mitropoliții și patriarhul au vicari sau ajutători care se numesc **episcopi vicari.**

Toți arhiereii vicari, episcopii, arhiepiscopii, mitropoliții și patriarhii se mai numesc ierarhi. Ei alcătuiesc înalta ierarhie.

Cât privește a doua treaptă a ierarhiei bisericești, denumirea corectă este cea de **preot** și nu de popă, care este termen de origine slavă și care are un sens popular cu iz de dispreț și ironie. Unui preot ne adresăm cu formulele: „cucernice sau prea cucernice părinte", „părinte", „sfinția voastră", „sfințite părinte", „cinstite părinte".

Pentru slujitorii din treapta a treia, adică diaconii, întrebuințăm formulele: „părinte diacon", „sfinția voastră", cucernice sau preacucernice părinte diacon".

Ce sunt Hirotonia și Hirotesia?

În limbajul teologic și general și în cel liturgic în special sunt folosiți doi termeni care adesea se confundă de către cei care nu le cunosc semnificația. Este vorba de hirotonie și hirotesie. Deși etimologic ei sunt apropiați sau înrudiți, totuși ei se deosebesc fundamental.

A hirotoni înseamnă a întinde mâna, iar hirotonia este slujba prin care se dă sau se transmite Taina sau slujirea preoției. Hirotonia se oficiază prin întinderea sau punerea mâinilor episcopului pe capul candidatului la preoție, invocând și transmițând puterea Duhului Sfânt asupra lui. La început, întinderea mâinilor mai însemna și „votare" sau „alegere", căci candidații pentru preoție se alegeau prin votare sau ridicare de mâini, alegere care era confirmată de episcop tot prin întinderea sau punerea mâinilor, adică prin actul sfințirii. Termenul de hirotonie indică deci slujba Tainei consacrării clericilor, cunoscută și sub denumirea de hirotonire sau hirotonisire. Prin hirotonie se face consacrarea candidaților pentru treptele clerului superior și anume

sfinţirea în treptele de diacon, preot şi arhiereu sau episcop.

Cât priveşte cel de-al doilea termen, de hirotesie, el înseamnă punerea mâinilor, adică tot o slujbă, de obicei mai scurtă decât hirotonia, constând mai ales dintr-o rugăciune prin care se acordă una din treptele clerului inferior: cea de cântăreţ sau citeţ şi de ipodiacon, adică o treaptă inferioară celei de diacon şi care nu reprezintă în biserică o funcţie sacramentală. În trecut, şi cântăreţii ca şi ipodiaconii purtau o rasă preoţească şi primeau o consacrare în cult. Astăzi, această consacrare o primeşte numai ipodiaconul, cântăreţul aparţinând stării laicatului. În bisericile de limbă greacă, ei primesc încă această consacrare.

Tot prin hirotesie se primeşte şi unul din rangurile onorifice care se dau slujitorilor pentru merite deosebite pe tărâm pastoral (sachelar, iconom şi iconom-stavrofor – pentru preoţii de parohii, şi sincel, protosincel, arhimandrit – pentru preoţii călugări), ca şi una din funcţiile bisericeşti administrative (protoiereu, consilier, stareţ sau egumen). De asemenea, prin hirotesie se încredinţează şi calitatea de duhovnic care nu este un har special, ci îndreptăţirea de a administra Taina Spovedaniei.

Aşadar, între hirotonie şi hirotesie este o mare deosebire: prima este o Taină (una din cele şapte), iar a doua este o binecuvântare. Prin Taina hirotoniei se transmite un har deosebit, prin hirotesie – o împuternicire administrativă.

Atât hirotonia, cât şi hirotesiile se săvârşesc numai de către episcop, prima în altar, celelalte în afara altarului şi numai în cadrul slujbei Sfintei Liturghii, la momentele îndătinate.

Ce este Sfântul Maslu?

Sfântul Maslu este una din cele şapte Sfinte Taine ale Bisericii prin care ea se roagă pentru cei bolnavi, care primesc tămăduirea de bolile sufleteşti şi trupeşti, ca şi iertarea păcatelor, în urma mirungerii lor cu untdelemn sfinţit, însoţit de rugăciunea preoţilor.

Termenul de „Maslu" provine din limba slavă şi înseamnă untdelemn, având în vedere că materia prin care se administrează această lucrare sfinţitoare este untdelemnul sfinţit de regulă de şapte preoţi. Taina şi slujba respectivă poartă denumiri deosebite în Bisericile ortodoxe, după cum acestea accentuează unul din elementele de bază ale slujbei sau efectele ei. Aşa, de pildă, grecii îşi spun rugăciunea untdelemnului, iar slavii – slujba sfinţirii untdelemnului. În cărţile de cult ale Bisericii romano-catolice se folosesc două denumiri: cea de **Extrema unctio,** adică ungerea cea mai de pe urmă, fiindcă era administrată mai ales celor ce se aflau pe moarte, şi cea de slujba **ungerii bolnavilor,** întrebuinţată după Conciliul II Vatican, prin care se exprimă concepţia mai nouă a acestei Biserici, referitoare la momentul

sfințirea în treptele de diacon, preot și arhiereu sau episcop.

Cât privește cel de-al doilea termen, de hirotesie, el înseamnă punerea mâinilor, adică tot o slujbă, de obicei mai scurtă decât hirotonia, constând mai ales dintr-o rugăciune prin care se acordă una din treptele clerului inferior: cea de cântăreț sau citeț și de ipodiacon, adică o treaptă inferioară celei de diacon și care nu reprezintă în biserică o funcție sacramentală. În trecut, și cântăreții ca și ipodiaconii purtau o rasă preoțească și primeau o consacrare în cult. Astăzi, această consacrare o primește numai ipodiaconul, cântărețul aparținând stării laicatului. În bisericile de limbă greacă, ei primesc încă această consacrare.

Tot prin hirotesie se primește și unul din rangurile onorifice care se dau slujitorilor pentru merite deosebite pe tărâm pastoral (sachelar, iconom și iconom-stavrofor – pentru preoții de parohii, și sincel, protosincel, arhimandrit – pentru preoții călugări), ca și una din funcțiile bisericești administrative (protoiereu, consilier, stareț sau egumen). De asemenea, prin hirotesie se încredințează și calitatea de duhovnic care nu este un har special, ci îndreptățirea de a administra Taina Spovedaniei.

Așadar, între hirotonie și hirotesie este o mare deosebire: prima este o Taină (una din cele șapte), iar a doua este o binecuvântare. Prin Taina hirotoniei se transmite un har deosebit, prin hirotesie – o împuternicire administrativă.

Atât hirotonia, cât și hirotesiile se săvârșesc numai de către episcop, prima în altar, celelalte în afara altarului și numai în cadrul slujbei Sfintei Liturghii, la momentele îndătinate.

Ce este Sfântul Maslu?

Sfântul Maslu este una din cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii prin care ea se roagă pentru cei bolnavi, care primesc tămăduirea de bolile sufletești și trupești, ca și iertarea păcatelor, în urma mirungerii lor cu untdelemn sfințit, însoțit de rugăciunea preoților.

Termenul de „Maslu" provine din limba slavă și înseamnă untdelemn, având în vedere că materia prin care se administrează această lucrare sfințitoare este untdelemnul sfințit de regulă de șapte preoți. Taina și slujba respectivă poartă denumiri deosebite în Bisericile ortodoxe, după cum acestea accentuează unul din elementele de bază ale slujbei sau efectele ei. Așa, de pildă, grecii își spun rugăciunea untdelemnului, iar slavii – slujba sfințirii untdelemnului. În cărțile de cult ale Bisericii romano-catolice se folosesc două denumiri: cea de **Extrema unctio,** adică ungerea cea mai de pe urmă, fiindcă era administrată mai ales celor ce se aflau pe moarte, și cea de slujba **ungerii bolnavilor,** întrebuințată după Conciliul II Vatican, prin care se exprimă concepția mai nouă a acestei Biserici, referitoare la momentul

săvârșit și la efectele acestei Taine în viața credincioșilor.

Așa cum arată și denumirea, dar mai ales conținutul acestei slujbe, ea se săvârșește, de regulă, celor bolnavi, așa cum a fost practica dintotdeauna a Bisericii, încă din vremea apostolică. Cu toate acestea, Taina poate fi săvârșită și celor sănătoși fizic, întrucât prin ea se dă și iertarea păcatelor. De aceea întâlnim în bisericile noastre practica săvârșirii ei și pentru cei sănătoși; uneori și pentru copii.

În cazul în care se administrează numai celor bolnavi, maslul se săvârșește la casa acestora sau la spital. Când se administrează și celor sănătoși, el se săvârșește de obicei în biserică și se mai numește **maslul de obște.** Această formă a maslului se practică în toate parohiile, mai ales în săptămâna mare, înainte de Paști. Cei cărora li se administrează maslul este bine să fie spovediți înainte de această slujbă.

Fiind o Taină la care participă și familiile sau rudele celui bolnav, iar la cel de obște, membrii parohiei. Sfântul Maslu se săvârșește, conform tradiției ortodoxe, de șapte preoți. Numărul de șapte are și un sens simbolic. Pe de o parte, el sugerează cele șapte daruri ale Duhului Sfânt care se transmit prin rugăciune și ungere cu untdelemn sfințit. Pe de altă parte, el amintește anumite momente din istoria sfântă a mântuirii legate de acest număr: cei șapte preoți care au înconjurat de șapte ori Ierihonul pentru a cădea, rugăciunea rostită de șapte ori de proorocul Ilie pentru ploaie ș.a. De aceea, slujba cuprinde șapte pericope de Apostol, șapte de Evanghelie și șapte rugăciuni, urmate de șapte ungeri. Dacă numărul de șapte este greu de realizat, la nevoie Maslul poate fi slujit numai de cinci sau de trei preoți, dar în nici un caz de unul singur, întrucât contravine tradiției.

Cu ce și când se săvârșește Sfântul Maslu?

Pentru săvârșirea Tainei Sfântului Maslu este nevoie, ca la orice altă Taină, de o materie specială care este untdelemnul. El se sfințește printr-o rugăciune rostită de preoți de șapte ori. Cu acest untdelemn se unge cel bolnav sau cei din biserică în cadrul Maslului de obște, întrebuințându-se șapte bețișoare, dacă este posibil din fire de busuioc, înfășurate la un capăt în vată și care se înfig într-un vas cu făină.

La Maslul de obște, pe lângă vasul cu untdelemn și făină se mai aduce și pâine. Există obiceiul ca în unele părți în untdelemn să se amestece și puțin vin, aducându-ne aminte de vindecarea celui căzut între tâlhari, de către samarineanul milostiv, care a turnat peste răni untdelemn și vin. Practica însă nu este canonică, de aceea nu trebuie cultivată.

Untdelemnul sfințit, având deci o destinație precisă, ca și făina binecuvântată aici trebuie păstrate și, mai ales, întrebuințate după săvârșirea Sfântului Maslu, cu atenție și numai în scopuri religioase. Undelemnul rămas poate fi folosit la candele, acasă

și la biserică și – de asemenea – la miruitul credincioșilor. Există obiceiul ca, pe lângă cele șapte bețișoare folosite la Maslu, să se dea tuturor celor care participă la slujbă câte un bețișor cu vată înmuiat în untdelemn sfințit atunci, pe care credincioșii îl numesc impropriu „mir".

După întrebuințare, atât bețișoarele de la Maslu, cât și cele date credincioșilor se îngroapă în pământ curat sau se ard, cenușa lor aruncându-se, de asemenea, în loc curat. În unele părți din țară, și în special în Moldova, unde se practică deshumarea morților la șapte ani și reînhumarea osemintelor, se obișnuiește ca acestea să fie unse cu untdelemn sfințit la Maslu. Acesta se poate folosi și la pregătirea mâncării pentru cel bolnav.

Cât privește făina întrebuințată la Maslu, aceasta poate fi folosită pentru a se face pâinișoare din care să mănânce cei bolnavi pentru care s-a săvârșit Taina Maslului sau să se facă prescuri pentru Sfânta Liturghie.

Maslul fiind slujba săvârșită în special pentru cei bolnavi nu are limite de timp sau de soroace la care să se săvârșească; el poate fi administrat oricând solicită credincioșii. De regulă însă, se obișnuiește să se facă în zilele de luni, miercuri și vineri și, dacă este posibil, în perioada posturilor de durată. Cât privește Maslul de obște, acesta se săvârșește după obiceiul local, într-una din zilele săptămânii, iar în Săptămâna mare, de regulă, în Miercurea Mare amintind de ungerea Mântuitorului de către femeia păcătoasă. Referitor la momentul din zi în care trebuie să se săvârșească Maslul, este de preferat dimineața, deși în ultima vreme el se săvârșește la unele biserici și seara.

Ce este „deschiderea cărții" și dacă este justificată?

Una din practicile legate de săvârșirea Sfântului Maslu este și „deschiderea cărții". În rânduiala acestei Taine, după ultima rugăciune și ungere se prescrie că preotul care conduce soborul să ia Sfânta Evanghelie, să o dea bolnavului să o sărute și să o deschidă. Preoții slujitori o țin deschisă deasupra capului celui bolnav, iar protosul (primul între preoții soborului) rostește rugăciunea a opta, după care se face miruirea, adică ungerea cu ulei sfințit.

De la această deschidere rituală și ținere pe capul celui bolnav a Sf. Evanghelii s-a trecut la o inovație liturgică foarte păgubitoare prin care unii slujitori, pe baza textului la care a fost deschisă Sf. Evanghelie cu totul întâmplător, și ținând seama de culoarea vignetelor, interpretează textul făcând preziceri sau dând pronosticuri pe care credincioșii mai creduli le iau drept adevărate. Se speculează, mai ales, culoarea vignetelor, adică dacă a „căzut" pe roșu sau pe negru, culoarea roșie fiind semn bun, iar cea neagră – semn rău. De aici i se spune credinciosului

dacă se tămăduieşte sau nu de o boală, dacă va avea reuşita scontată, nuntă, deces, avansare sau altele. Toate acestea sunt lucruri fără temei, semănând mai mult a prezicere, ceea ce biserica nu admite şi nu se potriveşte cu adevărul pe care ea îl propovăduieşte. Nimeni nu are dreptul şi puterea de a se erija în ghicitor, prooroc sau prevestitor al lucrurilor viitoare.

Ceea ce este şi mai grav şi condamnabil este faptul că asemenea „deschideri" au început să fie solicitate şi să se practice nu numai la Taina Sfântului Maslu, ci în orice altă ocazie şi cu alte cărţi, cum ar fi colecţii de canoane şi legi bisericeşti sau pravile, între care *pidalionul* joacă un rol important.

Dar orice carte s-ar folosi şi indiferent cine şi pentru ce solicită o asemenea practică, ea rămâne o inovaţie gravă liturgică pentru două motive: 1. Prin ea se introduce un rit sau o practică liturgică pe care nu o găsim în cărţile de cult şi care este contrară regulilor stabilite de Biserică pentru săvârşirea cultului. 2. O asemenea practică compromite credinţa creştină, identificând-o cu superstiţia pentru că i se cere preotului ca, în funcţie de conţinutul textului şi culoarea vignetelor, să facă pronosticuri şi să ofere răspuns solicitărilor. Credincioşii care solicită asemenea lucru şi preoţii care le satisfac asemenea dorinţe greşesc faţă de Biserică. Asemenea practică nu trebuie nicidecum încurajată.

Credinţa creştină este o credinţă luminată de adevăr. Învăţătura de credinţă şi riturile liturgice trebuie explicate în sensul lor adevărat. Deci având natură superstiţioasă şi fiind condamnată de Biserică, „deschiderea cărţii" trebuie înlăturată ca necompatibilă şi nedemnă de scopul major al Tainei Maslului şi al slujirii preotului.

IV

Sfintele ierurgii

Ce sunt Ierurgiile?

Etimologic, ierurgia sau euhologia sunt cuvinte de origine grecească, care înseamnă slujbă, lucrare sfântă, respectiv cuvânt sau slujbă de rugăciune. Aşadar, ierurgiile sunt acele servicii bisericeşti liturgice prin care se urmăreşte şi se realizează binecuvântarea şi sfinţirea omului şi a firii înconjurătoare sau a lucrurilor de care are nevoie în viaţa de toate zilele. Ele sunt servicii religioase independente, dar, de regulă, nu sunt despărţite sau fără legătură cu Sfintele Taine sau Sfânta Liturghie, săvârşindu-se înainte, după sau în timpul acestora.

Scopul lor este acela de a purifica, binecuvânta şi sfinţi pe om şi firea înconjurătoare, având în vedere că, prin păcatul săvârşit de protopărinţii noştri, toată firea a suferit o stricare a ei prin alterarea armoniei şi a sfinţeniei primordiale. Scoaterea omului şi a firii înconjurătoare de sub această stare de stricăciune se face prin această categorie de slujbe. Dintre ele, unele îşi au originea chiar de la Mântuitorul Hristos, iar altele au fost rânduite mai târziu de biserică. Aşa se face că prin ierurgii se binecuvântează şi se

sfințesc nu numai lucrurile destinate serviciului divin public, cum ar fi: veșmintele și vasele liturgice, materia folosită la slujbe, pâinea, vinul, untdelemnul, ci și toate bunurile din firea înconjurătoare pe care omul urmează să le folosească în viața sa de toate zilele. De asemenea, prin ierurgie se binecuvântează și se sfințesc: munca și activitățile prin care omul își întreține viața, opera de înfrumusețare a naturii, începutul și sfârșitul lucrărilor importante, momentele cele mai de seamă din viața lui, legate de naștere sau moarte, de bucurie și tristețe. Prin această largă și aproape totală îmbrățișare în sfera lor de acțiune a lucrurilor din natură, ierurgiile au un caracter atotcuprinzător, universal.

Ierurgiile sunt foarte vechi. Pe unele le moștenim chiar din Vechiul Testament, în special cele legate de naștere; pe unele le-a practicat însuși Mântuitorul, cum ar fi vindecările de tot felul, binecuvântările diverselor lucruri: pâine, vin, pește; foarte multe erau practicate de Sfinții Părinți din primele veacuri. La acestea s-au adăugat și altele mai noi, în funcție de evoluția vieții bisericești și de nevoile spirituale ale credincioșilor.

Ierurgiile se săvârșesc atât în biserică, dar mai ales în casele credincioșilor și chiar în mijlocul naturii, după nevoia respectivă.

În ceea ce privește timpul săvârșirii, ierurgiile, în special cele săvârșite în biserică, sunt legate de soroace sau date fixe, în funcție de unele sărbători. Dar marea lor majoritate nu au o dată fixă de săvârșire, aceasta depinzând de nevoia sau trebuința pentru care se solicită.

Ce slujbe se săvârșesc la nașterea unui copil?

Venirea pe lume a unui copil înseamnă pentru o familie unul din momentele cele mai importante și mai pline de bucurie. Un asemenea moment și eveniment este asociat și binecuvântat și de Biserică printr-o serie de ierurgii, adică slujbe care se săvârșesc atât pentru mama care a născut, cât și pentru pruncul care a venit pe lume. Sunt slujbe prin care Biserica binecuvântează și sfințește acest moment atât de important, de care se leagă și o serie de obiceiuri, datini și îndatoriri pe care tinerele căsătorite și mamele în general este bine să le cunoască.

După rânduiala și tradiția bisericească, trei sunt ierurgiile care se săvârșesc celui nou-născut și mamei. Prima din acestea se săvârșește în ziua nașterii copilului. În această zi, cea care a asistat și a ajutat la naștere, cunoscută și cu denumirea populară de moașă, sau o altă femeie din cele apropiate familiei și care a participat la naștere, vine la preot, acasă sau la biserică, cu un vas cu apă, pe care preotul o sfințește.

În ziua întâi după naştere se mai săvârşeşte o slujbă intitulată **Rânduiala la femeia lăuză,** care constă din rugăciuni şi cântări pentru curăţirea femeii care a născut şi a celor care au asistat la naştere. Conform rânduielii, ea ar trebui săvârşită de către preot la casa în care s-a născut pruncul, după care ar trebui să stropească cu apa special sfinţită mai înainte casa sau camera în care se află pruncul, pe acesta, pe mamă şi pe femeile care au fost de faţă la naştere, după care trebuie să însemneze pruncul cu semnul crucii la frunte, gură şi inimă cu o formulă specială.

Având în vedere că astăzi aproape toate naşterile au loc în maternitate, preotul nu mai merge la casa celui nou-născut în prima zi, ci după ce mama şi pruncul vin acasă. De multe ori din motive de decenţă, preotul nu mai merge acasă ci, cu apa sfinţită de el, cei ai casei fac stropirea mamei şi pruncului. În afară de stropirea cu această apă, care are un caracter curăţitor, se mai obişnuieşte să se toarne din ea în baia copilului, în primele zile după naştere. Sensul rugăciunilor rostite atunci, ca şi al stropirii cu apă sfinţită nu trebuie privit ca o purificare de păcate, naşterea de copii fiind binecuvântată de Dumnezeu, ci mai degrabă ca o mulţumire şi o implorare a ajutorului şi binecuvântării divine cu acest prilej.

Cea de a doua slujbă legată de naştere este **Rânduiala punerii numelui** celui nou-născut. Pentru aceasta pruncul ar trebui adus la biserică în a opta zi după naştere. Această rânduială se citeşte la uşa bisericii, pruncul nefiind creştinat, preotul însemnându-l cu semnul crucii la frunte, gură şi la piept, şi dându-i numele. În practică, această rânduială se

face fie în prima zi după naştere, o dată cu sfinţirea apei, fie înainte de botez; când pruncul este adus la biserică.

Cea de a treia slujbă este **Rânduiala pentru îmbisericirea pruncului şi pentru curăţirea mamei,** care se săvârşeşte la 40 de zile după naştere, la biserică. În practică, slujba curăţirii mamei se face împreună cu celelalte două precedente, fără de care mama nu poate intra în biserică sau participa la botezul copilului, iar îmbisericirea pruncului se face îndată după botez, când copilul este închinat la icoane, iar pruncii de parte bărbătească sunt introduşi şi în altar.

martie este prima lună de primăvară când, de obicei, se face curățenie și că această lună cade în Postul Mare care ne pregătește pentru Înviere.

Momentele cele mai importante care cer săvârșirea acestei slujbe sunt: punerea temeliei unei case noi, renovarea sau curățenia generală a locuinței, mutarea într-o nouă locuință, sfințirea unei fântâni, a icoanelor, a crucilor de cimitir, împlinirea unei vârste rotunde de viață sau căsătorie, începutul anului, constatarea unor insuccese și piedici în calea realizărilor curate și sincere.

Ce este aghiasma mare și ce întrebuințare are?

Alături de sfințirea mică a apei sau de sfeștanie, există și o sfințire mare a apei sau *aghiasmă mare*. Este slujba care se săvârșește în ajunul dar, mai ales, în ziua sărbătorii botezului Domnului sau a Bobotezei, după Sfânta Liturghie.

I se spune aghiasma mare, pentru că ea se săvârșește după un ritual mult mai dezvoltat și mai solemn decât cel de la aghiasma mică și pentru că, după credința și practica creștină, aghiasma mare are o putere mult mai mare decât cea mică. De aceea, credincioșii îi și dau respectul cuvenit acestei ape sfințite. Ca și aghiasma mică, ea se ia întotdeauna pe nemâncate și înainte de anafură, iar când ne împărtășim se consumă după Sfânta Împărtășanie. De obicei, aghiasma se ia în zilele de sărbătoare, când nu ne împărtășim. Sunt și unii creștini care obișnuiesc să consume aproape zilnic aghiasmă mare, ca o pavăză împotriva lucrării celui rău.

După sfințirea acestei ape la Bobotează, ea se poate consuma dimineața, pe nemâncate, timp de opt zile. În afară de consumarea ei și de stropitul caselor de către preot, credincioșii o mai între-

buinţează de Bobotează la stropitul locuinţelor şi al lucrurilor din gospodărie, a obiectelor întrebuinţate în viaţa de toate zilele, a ogrăzilor, livezilor, viilor şi holdelor. Se mai consumă de către cei bolnavi, fie că o beau, fie că-şi ung părţile trupului afectate de boală, în vederea vindecării.

Dată fiind însemnătatea acestei ape sfinţite, credincioşii o iau în vase de sticlă şi o păstrează cu toată atenţia, ferind-o mai ales de întinare sau profanare. De aceea, este bine ca ea să se păstreze într-un loc deosebit din locuinţa noastră, într-o încăpere destinată scopurilor şi activităţilor pioase şi nu la un loc cu alte obiecte de uz casnic, în bucătării şi cămări, alături de sticle cu conţinut neadecvat. Dacă de la un an la altul aghiasma rămâne neconsumată ea se varsă în locuri curate ferite de întinare, de regulă în pământ arabil, la flori, în iarbă sau la rădăcina pomilor. Ea poate fi păstrată alături de cea nouă, căci aghiasma nu se strică niciodată.

În legătură cu aghiasma mare sfinţită la Bobotează, există obiceiul ca după această dată gospodinele de la ţară să nu spele timp de şapte zile, pe motiv că atunci toate apele se sfinţesc, iar spălatul ar întina această sfinţire. Prin sfinţirea apelor de Bobotează trebuie să înţelegem că această calitate o primesc numai apele sfinţite special prin slujbă, şi nu orice apă. De aceea, nu constituie o impietate spălarea rufelor sau a altor lucruri.

În biserică, aghiasma mare se păstrează într-un vas special numit agheasmatar. Din ea se dă şi credincioşilor care săvârşesc păcate grele pentru care sunt opriţi de la Sfânta Împărtăşanie.

În ceea ce priveşte obiceiul ca preoţii să umble pe la casele credincioşilor şi să le stropească cu aghiasmă, acesta este foarte vechi şi trebuie respectat cu sfinţenie, ca o practică şi o obligaţie pastorală foarte importantă.

Ce sunt exorcismele?

Categoria sau grupa de slujbe pe care le numim cu un termen general ierurgii, adică servicii divine de binecuvântare şi sfinţire a omului şi a firii înconjurătoare, sunt de mai multe feluri. Între acestea un loc aparte îl au exorcismele. Ele sunt rugăciuni care se citesc în diferite împrejurări din viaţa credincioşilor, şi prin care se urmăreşte înlăturarea duhului celui rău, a lucrării diavoleşti asupra oamenilor şi eliberarea acestora de orice stăpânire a spiritului necurat. Practica exorcizării, deci a înlăturării prin puterea rugăciunii a lucrării nefaste a diavolului asupra oamenilor şi a lucrurilor din jurul nostru, porneşte de la credinţa în existenţa răului şi a diavolului. Dacă credem în Dumnezeu, nepărat trebuie să credem şi în existenţa diavolului şi a lucrării lui destructive. Însăşi Scriptura vorbeşte adesea despre existenţa şi lucrarea diavolului sau a celui rău. În popor el se mai numeşte „Ducă-se pe pustii“, ocolindu-se de cele mai multe ori numele foarte cunoscut de „dracul“, pentru că se crede că în momentul în care i se foloseşte numele,

el își face simțită prezența în persoanele care-l pomenesc. Chiar Mântuitorul însuși vindecă pe cei doi îndrăciți din ținutul gadarenilor sau gherghesenilor și pe copilul lunatic. De la Mântuitorul, Sfinții Apostoli, primesc poruncă și putere să alunge duhurile necurate „sau să scoată pe demoni" și „să-i izgonească". Pornind de la această poruncă, Biserica a folosit dintru început practica exorcizării, adică a întocmit rugăciuni speciale pentru izgonirea duhurilor rele. Aceste rugăciuni au de obicei formă poruncitoare, de imprecație sau blestem. Prin ele diavolul și puterea lui sunt forțate prin invocarea numelui lui Dumnezeu, să plece de la persoana respectivă și de la bunurile sau locurile bântuite de puterea diavolului, să se îndepărteze și să nu le mai facă nici un rău.

Cele mai cunoscute și întrebuințate chiar cu acest nume sunt exorcismele care se citesc la Botez, înainte de săvârșirea Tainei propriu-zise, când preotul rostește două rugăciuni speciale celui care urmează să se boteze, acesta stând cu fața spre apus, considerat locul unde apun, odată cu soarele, duhurile rele. Următoarele două rugăciuni se citesc cu fața spre răsărit fiind adresate lui Dumnezeu, pentru a alunga de la candidat puterea celui rău și a-l feri de bântuiala protivnicului, de întâmpinarea vicleanului, de dracul cel de la amiază și de nălucirile rele. După ultima rugăciune, suflă peste candidat, de trei ori, în chipul crucii, și rostește „Izgonește de la dânsul pe tot vicleanul și necuratul duh".

În Biserica veche, ritualul exorcizării îl săvârșeau exorciștii, adică acei clerici inferiori rânduiți și investiți cu această putere a alungării duhurilor rele. Ele se citeau șapte zile înainte de botez, de către exorciști

sau preoți, iar ultima dată îl citea episcopul. Ritualul se respectă cu strictețe, căci exista în popor credința că cel care suferă de epilepsie, care se pare că nu este o simplă boală psihică, ci mai degrabă o formă de predare a celui rău, nu li s-a oficiat corect citirea exorcismelor.

Tot rugăciune cu caracter de exorcizare poate fi socotită Molifta Sfântului Trifon, citită la 1 februarie, pentru înlăturarea a tot răul și vătămarea de la grădini, țarini, vii, livezi și holde.

De asemenea sunt socotite de mare efect pentru alungarea celui rău și solicitate mult de credincioși, moliftele sau blestemele Sfântului Vasile cel Mare, pentru cei ce pătimesc de la diavolul, citite la 1 ianuarie și cu alte ocazii.

Ce sunt „Blestemele“ Sfântului Vasile cel Mare?

La 1 ianuarie, Biserica ortodoxă prăznuieşte, pe lângă sărbătorirea tăierii împrejur a Mântuitorului Hristos, şi cea a Anului Nou şi pe Sfântul Ierarh Vasile cel Mare, mort la anul 379. El este unul dintre cei mai mari şi mai profunzi teologi ai epocii de aur ai Bisericii creştine. Scrierile lui în domeniul exegezei biblice şi cele cu conţinut dogmatic sau moral rămân adevărate pietre de hotar şi temelii solide ale învăţăturii creştine ortodoxe. De la el ne-a rămas Liturghia care-i poartă numele şi care se săvârşeşte de zece ori pe an.

Dar Sfântul Vasile cel Mare este cunoscut în cultul Bisericii Ortodoxe şi prin rugăciunile cunoscute sub numele: **„Moliftele Sfântului Vasile cel Mare pentru cei care pătimesc de la diavol şi pentru toată neputinţa“.**

Ce sunt acele molifte? Aşa cum le arată şi numele, sunt rugăciuni, termenul fiind de origine slavă. Ele au un specific deosebit şi anume acela că sunt citite sub formă de blestem asupra duhului şi puterii celui rău, adică a diavolului, de unde şi numele de „blestemele Sfântului Vasile“. Dar ele rămân totuşi rugăciuni pentru înlăturarea sau alungarea diavolului şi a lucrării lui. Ele sunt în număr de trei, dintre care a doua începe chiar cu cuvintele: „Te blestem pe tine, începătorul răutăţilor“, arătând diversele feluri şi forme prin care diavolul poate să lucreze sau să-şi facă simţită prezenţa în viaţa credincioşilor. Moliftele Sfântului Vasile, frumoase şi bogate în conţinut teologic, sunt o dovadă de netăgăduit a credinţei dintotdeauna a Bisericii în existenţa şi lucrarea celui rău. Ele sunt foarte mult solicitate de către credincioşi, fiindcă sunt rostite sub formă de blestem al duhului necurat şi de eliberare de sub stăpânirea celui rău.

Când se citesc aceste molifte? Aşa cum indică şi cartea de cult numită Molitfelnicul, în ziua de 1 ianuarie, când se face pomenirea Sfântului Vasile. Ele se rostesc solemn, prin îngenunchere la sfârşitul Sfintei Liturghii din acea zi. De asemenea, se mai citesc odată cu săvârşirea slujbei aghiasmei celei mici sau a sfeştaniei în casele credincioşilor, mai ales în perioada de după Anul Nou sau în Postul Paştelui. Se mai citesc legate şi de slujba Maslului săvârşit în biserică sau la casele celor bolnavi, ori în legătură cu slujbele săvârşite celor ce sunt tulburaţi şi supăraţi de farmece şi duhuri necurate.

Aşa cum le arată şi titlul, ele sunt solicitate de credincioşi atunci când se crede că într-o casă, într-o familie sau în viaţa lor s-ar manifesta lucrarea şi prezenţa celui rău. Este scopul principal pentru care au fost alcătuite. De aceea, subliniem faptul că nu sunt altceva decât rugăciuni care trebuie citite numai în cazuri de excepţie şi nu pentru orice întâmplare rea sau neplăcută din viaţa noastră.

Şi să nu uităm un lucru! Pentru înlăturarea răului din existenţa fiecăruia dintre noi nu este suficientă simpla lor citire, ca o rostire magică, ci şi dorinţa noastră de a ne elibera de păcat, sub orice formă.

Ce sunt „Moșii“?

Calendarul ortodox marchează Sâmbăta morților, Moșii de iarnă. Care este semnificația zilei?

Pe lângă zilele de pomenire individuală a celor răposați, Biserica a rânduit și zile de pomenire generală a morților. Ziua săptămânală consacrată pomenirii celor răposați este sâmbăta. Practica are la bază credința că sâmbăta, Mântuitorul a stat în mormânt cu trupul, iar cu sufletul s-a pogorât la iad pentru a dezlega și scoate de acolo pe cei adormiți înainte de venirea Sa. Așa se explică de ce parastasele au loc mai ales sâmbăta, deși se pot face și în alte zile, cum sunt marți, joi și duminică.

Dintre sâmbetele unui an bisericesc, două sunt consacrate special pomenirii generale a morților: sâmbăta dinaintea Duminicii lăsatului sec de carne (sau a înfricoșatei judecăți) și sâmbăta dinaintea Pogorârii Duhului Sfânt (sau a Rusaliilor). Aceste sâmbete sunt cunoscute cu denumirea de **Moși**, prima de iarnă, iar a doua de vară, fiindcă în ele comemorăm sau pomenim pe moșii și strămoșii noștri, pe toți cei răposați din neamurile noastre.

Pomenirea din Sâmbăta lăsatului sec de carne, se face pentru că ea precede Duminica în care se vorbește de judecata cea din urmă, rugând pe Dumnezeu să fie milostiv și cu cei răposați ai noștri. Pomenirea din Sâmbăta Rusaliilor este legată de marea sărbătoare a pogorârii Duhului Sfânt, rugând pe Dumnezeu să facă părtași și pe cei răposați la darurile Sfântului Duh. Această sâmbătă s-a suprapus peste sărbătoarea păgână a **Parentaliilor** prin care romanii cinsteau sau comemorau pe moșii, strămoșii și părinții lor (sărbătoarea părinților). Biserica a păstrat această practică, dar i-a dat un sens creștin.

La aceste două sâmbete ale moșilor, comune tuturor Bisericilor Ortodoxe, în Biserica noastră s-au mai adăugat și o Sâmbătă a moșilor de toamnă, din dorința de a ne ruga cât mai des pentru cei răposați. Ea nu este generalizată pretutindeni, având caracter local și căzând în sâmbăta dintre Sf. Dumitru și Sf. Arhangheli Mihail și Gavril.

Tot zile de pomenire generală a morților mai sunt și următoarele zile, în afară de sâmbete:

6 august, sărbătoarea Schimbării la față, respectată mai ales de Biserica rusă, de unde a trecut și în cea românească.

Paștile blajinilor, adică al fericiților sau morților, care are loc marți după Duminica Tomii. Ea este de proveniență rusească și s-a practicat mai ales în Moldova de unde a trecut și în Ardeal și Banat, cunoscută și sub denumirea de „Moșii de Paști“.

În Biserica noastră, o zi specială consacrată celor morți este Joia Înălțării Domnului când se face pomenirea eroilor.

Și tot zi de pomenire generală a morților este ziua hramului bisericii.

De ce și când pomenim de morți?

Am prezentat zilele de pomenire generală a morților. Evocându-le, avem datoria să subliniem faptul că, în ansamblu, cultul morților este una din practicile cele mai îndătinate și respectate în Biserica Ortodoxă.

Ea se bazează pe credința în nemurirea sufletului și în posibilitatea îmbunătățirii și schimbării situației celor răposați după ce au plecat din această viață. Despre cultul morților se vorbește și înainte de Hristos, dar el capătă altă semnificație în creștinism, fiind una din învățăturile caracteristice acestei religii în care învierea morților și judecata particulară și universală sunt adevăruri de credință de netăgăduit.

Respectând aceste adevăruri de credință, creștinii pomenesc pe cei răposați la trei zile după moarte, la nouă zile, la 40 de zile sau la șase săptămâni, la trei luni, la șase luni, la nouă luni și la un an: apoi, în fiecare an, în ziua morții până la împlinirea a șapte ani de la moarte. Îi pomenim pe morți la trei zile pentru că termenul de trei ne amintește de Sfânta Treime, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, pe care-i rugăm să

dea iertare de păcate celor răposați. Sorocul ne amintește și de Învierea Mântuitorului cea de a treia zi, prin aceasta El devenind arvună a învierii noastre. Pomenirea la nouă zile ne amintește de cele nouă cete îngerești, ca și de cele nouă cete ale sfinților pe care îi luăm ca rugători și mijlocitori ai noștri în cererile pe care le adresăm lui Dumnezeu, și deci și pentru iertarea păcatelor celor adormiți. Pomenirea de la 40 de zile ne duce cu gândul la înălțarea Mântuitorului la cer la 40 de zile după înviere, rugându-l ca să înalțe la Dumnezeu și sufletele celor adormiți. Celelalte soroace de trei, șase și nouă luni au semnificație treimică, iar pomenirea de un an se face după rânduiala și practica primilor creștini care se adunau și comemorau în fiecare an pe cei răposați, în special pe martiri, care prin moarte se nășteau la viața veșnică.

Toate aceste momente de pomenire au semnificația lor teologică și simbolică. Ele se referă la pomenirea individuală și sunt marcate prin oficierea slujbei numite parastas.

Soroacele de pomenire amintite sunt legate și de fazele prin care trec trupurile în descompunerea lor în pământ până la putrezire: a treia zi, corpul începe să-și schimbe înfățișarea, la nouă zile se descompune, afară de inimă, la 40 de zile se descompune și inima. Treptat trupul putrezește, iar la șapte ani este complet transformat în țărână.

Termenele de pomenire sunt în legătură și cu vămile văzduhului: timp de trei zile sufletul stă lângă trup, la nouă zile se înfățișează lui Dumnezeu pentru a i se închina, la 40 de zile are loc judecata particulară, după trecerea prin vămile văzduhului.

Când săvârșim parastase?

Slujba pe care Biserica a rânduit-o pentru cei răposați, după înmormântarea acestora, poartă denumirea de parastas. Cuvânt de origine greacă, parastas înseamnă slujbă de mijlocire pentru cei morți. Slujba se mai numește și panihidă mare și corespunde Requiem-ului, adică slujbei de pomenire a morților, proprie Bisericii Romano-Catolice.

Parastasul se săvârșește la soroacele de pomenire individuală și la cele de pomenire generală a morților. De regulă, el se face în biserică și dacă este posibil, după Sfânta Liturghie, dar poate fi săvârșit și la mormântul celui răposat sau la casa lui.

Sunt însă și zile din timpul unui an bisericesc când nu se săvârșesc parastase. Aceste zile sunt de regulă marile sărbători bisericești sau perioadele legate de ele, când bucuria prilejuită de aceste popasuri duhovnicești, nu trebuie umbrită prin tristețea pe care o presupune, în general, slujba de pomenire pentru cei morți.

Așa, de exemplu, nu săvârșim parastase în perioada cuprinsă între 20 decembrie și 7 ianuarie,

fiindcă în acest timp se prăznuiesc cele două mari sărbători creștine: Nașterea și Botezul Domnului. De asemenea, parastasul nu se săvârșește niciodată când serbăm celelalte praznice împărătești în cinstirea Mântuitorului și a Maicii Domnului, pentru a trăi din plin bucuria acestor mari sărbători.

Parastasele sunt interzise și în cele două săptămâni legate de sărbătoarea Învierii Mântuitorului Hristos. În săptămâna care precede Învierea nu se fac parastase, pentru că accentul se pune pe slujba patimilor și morții lui Hristos cu excepția zilei de joi, numită și Joia Mare, când, în practica devenită tradițională, se face o pomenire generală a morților. Cât privește Săptămâna Luminată, care urmează după Paști, în acest interval de timp nu se săvârșesc parastase pentru că primează bucuria Învierii care nu trebuie micșorată prin tristețea tipică slujbelor de pomenire a celor răposați. Parastasele sunt îngăduite abia după Duminica Tomii, adică prima duminică după Paști.

Dacă în timpul anului, parastasele se pot săvârși și în alte zile în afară de sâmbăta, cum ar fi marți sau joi și mai puțin miercurea sau vinerea, care sunt zile de post, în Postul Mare parastasele se fac de regulă numai sâmbăta.

După rânduiala mai veche a Bisericii, parastasele de duminică sunt îngăduite ca o excepție, aceasta fiind zi de bucurie închinată Învierii.

Acatist, pomelnic, sărindar

Una din practicile cultice foarte îndătinate în Biserica ortodoxă este pomenirea de nume ale credincioşilor, vii şi morţi, la diverse slujbe şi la diferite momente ale acestora. Pentru ca slujitorii să le poată pomeni la locul şi sorocul îndătinat este nevoie ca ele să fie înmânate de credincioşi. În această privinţă, există trei feluri de prezentare a numelor de pomenit în cadrul slujbelor divine.

Primul se cheamă **acatist.** Termenul de acatist are în terminologia liturgică două sensuri: fie cel de slujbă închinată persoanelor Sfintei Treimi, Maicii Domnului sau sfinţilor şi care se săvârşeşte în diferite zile din cursul unui an liturgic; fie cel de **înscris** – la care ne referim noi astăzi – în care credincioşii trec numele care doresc să fie pomenite în cadrul acestor slujbe şi diversele trebuinţe, nevoi şi necazuri pentru a căror împlinire se roagă. În acatist trecem numai numele celor vii, pentru că de regulă la aceste slujbe se fac mijlociri numai pentru cei în viaţă. Acatistele se pot da şi pentru perioade

mai mari de timp: 40 de zile, trei luni, şase luni, un an, pentru a fi pomenite permanent.

Când prezentăm lista de nume pentru a fi pomenite în cadrul Sfintei Liturghii, atunci avem de-a face cu un **pomelnic**, adică o înşiruire a numelor ce urmează a fi pomenite. Cum Sfânta Liturghie se săvârşeşte atât pentru cei vii, cât şi pentru cei morţi, aceste pomelnice cuprind atât numele celor vii, cât şi ale celor morţi care dorim să fie pomenite. Practica aceasta este foarte veche. La început aceste nume se scriau pe un obiect care se plia în două, dând naştere la ceea ce numim **diptice,** noţiune care apare încă din secolul al IV-lea. Această modalitate de a prezenta numele celor vii şi morţi la Liturghie se păstrează şi astăzi, credincioşii împărţind coala de hârtie în două şi scriind, de regulă, pe cei vii în stânga, iar pe cei morţi în dreapta, specificând de cele mai multe ori cu claritate „vii" şi „morţi". Uneori aceste liste cu vii şi morţi pot fi prezentate şi separat. Pentru a nu se face confuzie, se înscrie semnul crucii pe pomelnicele pentru morţi. Şi acestea pot fi date pe termen lung.

Tot pomelnic se numeşte şi lista de nume care urmează să fie pomenite la slujbele speciale pentru cei răposaţi şi în special la parastase. Când o asemenea listă se dă preotului pentru a fi pomenită timp de 40 de zile, sau mai precis la 40 de Liturghii, ea se cheamă **sărindar,** de la un cuvânt neogrec care înseamnă un grup de 40. În slavonă se numeşte soroc.

BIBLIOGRAFIE

1. Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
2. Noul Testament, versiune revizuită, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania sprijinit de numeroase alte osteneli, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993.
3. Aghiazmatar, Ediția a V-a, București, 1992.
4. Liturghier, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.
5. Molitfelnic, Ediția a V-a, București, 1992.
6. Panihida, București, 1967.
7. Slujba Învierii, pentru toată săptămâna luminată, București, 1971.
8. Slujba sfințirii bisericii, București, 1927.
9. Tipic bisericesc, București, 1976.
10. Bria, Pr. Prof. Dr. Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1981.
11. Braniște, Pr. Prof. Dr. Ene, Uniformitate în săvârșirea serviciilor divine, în „Studii Teologice" I (1949), nr. 9–10, p. 575–586.
12. Idem, Teologia icoanelor, în „Studii Teologice", II (1951), nr. 9–10, p. 563–580.
13. Idem, Despre „inovații" în săvârșirea serviciilor divine, în „Studii Teologice", VI (1953), nr. 3–4, p. 279–303.
14. Idem, Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe, în „Ortodoxia", VII (1955) nr. 2, p. 181–216.
15. Idem, Zilele pentru pomenirea generală a morților în cursul anului bisericesc, în „Mitropolia Olteniei", 1963, nr. 7–8, p. 536–545.
16. Idem, Posturile din cursul anului bisericesc, în „Biserica Ortodoxă Română", 1964, nr. 1–2, p. 120–138.
17. Idem, Liturgica teoretică, Manual pentru Seminarii (în colaborare), București, 1978.
18. Idem, De ce atât de mare interval între Paștele catolicilor și cele ale ortodocșilor, în „Glasul Bisericii", XXXIV (1975), nr. 3, p. 290–295.
19. Idem, Liturgica specială pentru Institutele teologice, Editura Institutului Biblic, București 1980.
20. Idem, Liturgica generală, București, 1985.

21. Idem, Biserica și Liturgica în opera „Mystagogia" a Sfântului Maxim Mărturisitorul, în „Ortodoxia", 1981 nr. 1, p. 13–22.
22. Idem, Despre Sfântul și Marele Mir și Taina Mirungerii, în „Biserica Ortodoxă Română", 1978, nr. 5–6, p. 530–535.
23. Idem, Vechi lăcașuri de cult creștine dispărute: Martiriile (Martyria), în „Mitropolia Banatului", 1962, nr. 11–12, p. 696–706.
24. Idem, Iconografia creștină ca disciplină de studiu și cercetare, obiectul, scopul și importanța ei, disciplinele înrudite și auxiliare, în „Studii Teologice", 1962, nr. 5–6, p. 375–409.
25. Idem, Programul iconografic al bisericilor ortodoxe. Îndrumător pentru zugravii de biserici, București, 1975, 51 p., extras din „Biserica Ortodoxă Română", 1974, nr. 5.
26. Idem, Mai multă grijă pentru forma arhitectonică a bisericilor ortodoxe, în „Biserica Ortodoxă Română", 1979, nr. 9–12, p. 1135–1140.
27. Cireșeanu, Prof. Dr. Badea, Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creștine ortodoxe de Răsărit, vol. I-III, București, 1910–1912.
28. Coman, P.S. Episcop, Vasile al Oradiei, Scrieri de teologie liturgică și pastorală, Oradea, 1983.
29. Erminia picturii bizantine, traducere de C. Săndulescu-Verna, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1979.
30. Florea, Arhid. Prof. Dr. Ioan, Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii, București, 1991.
31. Idem, Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească, vol. I și II, București, 1990.
32. Ganea, Arhid. Prof. Ioasof, Toaca în cultul Bisericii Ortodoxe Române, în „Biserica Ortodoxă Română", XCVII (1979), nr. 1–2, p. 89–96.
33. Îndrumări misionare. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986.
34. Mitrofanovici, Vasile Prof. Dr., Liturgica Bisericii Ortodoxe, Cernăuți, 1929.
35. Necula, Pr. Prof. Dr. Nicolae, Privire de sinteză asupra sculpturii religioase în piatră la romani, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Țara Românească și Moldova, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXVIII (1971), nr. 3. p. 429–440.
36. Idem, Ritualul Botezului creștin și al Mirungerii în riturile liturgice răsăritene, în Glasul Bisericii", XXX (1971), nr. 9–10, p. 828–846.
37. Idem, Cinstirea eroilor la poporul român, în „Biserica Ortodoxă Română", XCV (1977), nr. 5–6, p. 522–530.
38. Idem, Odoarele bisericești – tezaur religios și național, în „Îndrumător pastoral, editat de Arhiepiscopia Bucureștilor, București, 1981, p. 264–269.
39. Idem, Rugăciunile pentru cei adormiți, în Îndrumător bisericesc, Buzău, 1983, p. 66-69.

40. Idem, Simbolismul lăcașului de cult în opera liturgică a Sfântului Simeon al Tesalonicului (sec. XV), în „Glasul Bisericii", XLII (1983), nr. 9–12, p. 639–650.
41. Idem, Învățătură despre post în Biserica Ortodoxă, în „Studii Teologice", XXXVI (1984), nr. 7–8, p. 514–520.
42. Idem, Posturile și ajunările, în *Îndrumări misionare,* București, 1986, p. 738–745.
43. Idem, Soroace ale pomenirii morților, în *Îndrumări misionare,* București, 1986, p. 746–750.
44. Idem, Rugăciunile pentru cei adormiți și folosul lor, în *Îndrumări misionare,* București, 1986, p. 900–908.
45. Idem, Sărbătorile religioase în viața credincioșilor în „Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic", București, 1987, p. 70–73.
46. Idem, Duminica - ziua Domnului, în „Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic, București, p. 73–78.
47. Idem, Semnificația simbolico-teologică a lăcașului de cult după tâlcuitorii bizantini ai cultului ortodox, în „Biserica Ortodoxă Română", CVIII (1990), nr. 7–10, p. 129–134.
48. Idem, Cultul liturgic față de nevoile și crizele spirituale ale timpului nostru, în „Biserica Ortodoxă Română", CIX (1991), nr. 10–12, p. 106–109.
49. Plămădeală, I.P.S. Mitropolit Dr. Antonie, Tâlcuiri noi la texte vechi, Sibiu, 1989.
50. Stăniloaie, Pr. Prof. Dr. Dumitru, Teologia dogmatică ortodoxă, vol. 1–3, București, 1978.
51. Șchiopu, Drd. Iulian, Tâmpla (catapeteasma) bisericilor ortodoxe, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXVI (1968), nr. 11–12, p. 1365–1381.
52. Tarnavschi, dr. Teodor Zidirea, întocmirea și decorarea din lăuntru a lăcașului dumnezeiesc cum o cere Biserica și tradițiunea, în „Candela", 1894, p. 233–244; 304–316; 375–392; 450–468; 521–546; 592–613; 658–666.
53. Vintilescu, Pr. Prof. Dr. Petre, Liturghierul explicat, București, 1972.
54. Idem, Cartea numită Liturghier, în „Studii Teologice", XI (1959), nr. 9–10, p. 507–524.
55. Idem, Păstrarea Sfintei Împărtășanii, în „Biserica Ortodoxă Română", XLVI (1928), nr. 5, p. 422–432; nr. 6, p. 520–527.
56. Idem, Spovedania, Prilej de pastorație individuală, în „Studii Teologice", I (1949), nr. 9–10, p. 695–712.
57. Idem, Dezvoltarea și răspândirea arhitecturii bizantine, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXV (1967) nr. 1–2, p. 180-209.
58. Idem, Arhitectura bizantină în Principatele Române, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXV (1967), nr. 9–10, p. 1024–1044.
59. Idem, Arhitectura religioasă bizantină, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXIV (1966), nr. 5–6, p. 584–601.
60. Idem, Clopotnițele, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXVI (1968), nr. 1–2, p. 199–208.
61. Idem, Anafora sau Antidoron în „Studii Teologice", V (1953), nr. 1–2, p. 116–145.
62. Idem, Miruitul, în „Studii Teologice", V (1953), nr. 9–10, p. 643–660.